Jest nad námi Bůh?

Napsal

Filip Jan Konečný.

Cena 1 K.

V PRAZE.
Tiskem družstva Vlasť. — Nákl. Tiskové Ligy.
1904.

Praktický

spolkový rádce.

Příruční knížka pro zakladatele spolků, předsedy, jednalele, řečníky, organisatory, agitatory a vůbec pro každého člena spolků československých. — Sestavil **T. J. Jiroušek.** — Cena **50 h.**

Objednávky vyřizuje:

administrace družstva Vlasť v Praze, čp. 570-II.

Vychovatelských letáků

číslo 1.

Vydává Jednota českého katol. učitelstva v král. Českém.

Matka — dítě

od slč. *Aug. Rozsypalové,* učitelky.

Číslo 2.

Dobrá matka-dobrý otec.

Cena 2 h; na 10 exemplářů dává se jeden zdarma.

Objednávky vyřizuje obratem pošty: administrace družstva Vlasť v Praze, Žitná ul. č. 570-II.

JEST NAD NÁMI BŮH?

NAPSAL

FILIP JAN KONEČNÝ.

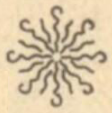

V PRAZE.
Knihtiskárna družstva Vlasť v Praze. — Nákladem Tiskové ligy.
1903.

Slovo úvodní.

Byl jsem požádán, abych pro 1. číslo »Obrany víry« napsal pojednání »O jsoucnosti Boží«, a sice na ten způsob, jak jsem kdysi psával v „Růži Dominikánské“«. Milerád vyhověl jsem projevenému přání, jednak proto, že jsem o této otázce již dříve více pracoval, jednak proto, že jsem měl o tomto předmětu zase několik nových úvah a článků napsaných, chystaje se sám podobnou práci vydati tiskem.

Připomenuto budiž, že jsem pojednání tohoto nepsal pro učence, nýbrž pro vzdělance a lid; proto jsou všecky obtížné důkazy metafysické zúmyslně vynechány a hlavně jen ty rozvedeny, které každý v sobě a kolem sebe nacházíme, když o věci přemýšlíme. Podati *tyto* důkazy srozumitelně a snadno pochopitelně i méně vyškoleným čtenářům, bylo mou hlavní snahou. Z té příčiny použil jsem vedle drobných populárně psaných článků, hlavně rozmluvy čili hovorů, v nichž přihlíženo nejvíce k námitkám, jež se v nynější době nejčastěji proti jsoucnosti Boží činívají; tím nabylo pojednání živosti a snad i žádoucí jasnosti. Že ve spoustě tolikerých námitek a odpovědí

nebude se snad všecko líbiti všem, že mnohé jinak a lépe mohlo býti vyloženo, rád věřím; než ujišťuji, že jsem učinil, co bylo mi možno a jak mně nejvhodnějším se zdálo. Kdo touží *vědecky* vyloženu míti otázku o jsoucnosti Boží, ať si opatří Apologii Dra. Pavla Vychodila a četné obranné filosofické studie prof. Dra. Kadeřávka. V této práci podává se jen kus *populární* apologie.

F. J. Konečný.

Kdo ztrácí Boha?

Na otázku tuto Duch svatý odpovídá na počátku knihy Moudrosti těmito slovy:

»Milujte spravedlnost, vy, jenž soudíte zemi. Smýšlejte v Hospodinu v dobrotě a v upřímnosti srdce *hledejte ho*:

nebo *nalezen bývá* od těch, kteříž ho nepokoušejí: a ukazuje se těm, kteříž víru mají v Něho.

Převrácená pak myšlení odlučují od Boha: ale zkušená ctnost tresce nemoudré.

Nebo v zlovolnou duši nevejde moudrost, aniž bydliti bude v těle, kteréž poddáno jest hříchům.

Svatý zajisté duch kázně utíká před falší a vzdaluje se od myšlení, kteráž jsou bez rozumu, a vypuzen bývá od přicházející nepravosti — —«

Toto svědectví Písma uvedli jsme na počátku rozpravy, ježto nevěrci vždycky se

zlobívají, že za hlavní příčinu nevěry považujeme nepravost, hřích. Kdo spravedlivě živ jest, neprotiví se Bohu, nepopírá Boha; nemá k tomu příčiny. Kdo však hříchu se poddal, touží po tom, aby Boha nebylo; přál by si, aby nebylo soudce hříšných činů jeho.

Ani rozum, ani věda nevedou k nevěře. Celou řadu mužů nejučenějších a nejslavnějších mohli bychom uvésti, kteří po celý život upřímnou víru v Boha si zachovali. (Volta, Barrande, Hyrtl, Newton, Pasteur, Secchi, Palacký, Albert a j. a j. velikáni ze všech oborů lidského vědění.) A tu přichází všelijaký nevzdělanec, který se často ani slušně podepsat nedovede, a mluví o Bohu potupně a s pohrdáním. Postavte vedle sebe věřícího učence a nevěřícího polovzdělance neb nevzdělance, pozorujte jejich život a poznáte snadno, co bývá příčinou nevěry.

Nemohl nalézti Boha.

Tři veselí přátelé, načichlí moderní vzdělaností a osvětou, potkali na procházce stařičkého venkovského faráře. »Počkejte, toho napálím,« prohodil jeden z nich, a nedbaje úcty, kterou knězi již pro jeho šediny dáti byl povinen, jal se k svému bývalému vychovateli v národní škole mluviti takto:

»Ach, pane faráři, přicházíte jako na zavolanou! Právě jsem hovořil s přítomnými zde

pány o nesnadné věci, a nebylo nikoho mezi námi, kdo by nám ji řádně, uspokojivě a přesvědčivě vyložil. Dovolíte-li, vše Vám přednesu. Jak ráčíte věděti, jsem povoláním přírodozpytec. Již mnoho let zkoumám svět a hledám v něm Boha, nikde ho však nenalézám; nikde, ani v houštinách lesních, ani ve skalních slujích, ani na vonných lukách, ani v jasných hvězdách. I myslím si: kdyby Bůh skutečně *byl*, zajisté byl bych ho někde již nalezl buď já nebo jiní, kteří Boha přede mnou ve světě hledali a rovněž nikde nenalezli, takže, všecko prozkoumavše, na konec vyznali: Není Boha! Doufám, že mi, důstojný pane, svému bývalému žáku této upřímné řeči nezazlíte, a že mne i mé přátele laskavě o této nesmírně důležité otázce poučíte, ale ovšem *vědecky* a rozumově, poněvadž u nás učenců řeči náboženské a citáty bohoslovecké neplatí.« Po těch slovech podíval se profesor potutelně na faráře a zároveň také významně pohlédl na oba přátele, kteří pochopivše, oč jejich soudruhu vlastně jde, vážnými se tvářili a jaksi nedočkavě na odpověď knězovu čekali.

Stařičký kněz, ač sešedivěl jen mezi prostým, upřímným a zbožným lidem venkovským, poznal ihned nepěkný úmysl, s jakým na něj páni přišli; ale nedbal toho, a takto učené pány poučil: »Tyhle hodinky,« pravil, vytáhnuv z kapsy staré cylindrovky, »mám na památku svatého biřmování od kmotříčka. Tisíckráte, ba

snad statisíckráte prohlédl jsem si je křížem a a křížem na vše strany, takže znám v nich každičké kolečko, každičký záhyb, každičký prostor, ba i úder, a přece nenašel jsem v nich ani jednou hodináře. Soudím tedy, pane profesore, že strůjce těchto asi před šedesáti lety zhotovených hodinek nikdy na světě nebyl, poněvadž kdyby byl kdy býval, jistě bych ho byl za tolik let v některém koutečku nebo na některém kolečku těchto hodinek spatřil . . .« Potom stařeček zavřel hodinky a odcházel s úsměvem od učených pánů, kteří v patrných nesnázích druh na druha pohlíželi.

Léčka se jim tedy nepovedla, ale byli chyceni sami! Jaká to »věda«, zkoumati a pozorovati stvoření, a nepoznávati a neuznávati nejvýš mocného a nejvýš moudrého Původce-Stvořitele? Jaký to rozum, viděti dílc a nestarati se o jeho Tvůrce!

Nalezl Boha — ve svém srdci.

Za několik neděl po této příhodě byl náš stařeček-kněz na rychlo volán k těžce zraněnému profesoru N., to jest právě k pánovi, jenž nedávno knězi uštěpačně vykládal, že dosud nikde ve světě (ve stvoření) Boha nenalezl. Nevěřící profesor spadl totiž při výletě s vysoké skály a těžce se poranil. Když ho přinesli domů, a když zbožná jeho matka těžce zraněného a umí-

rajícího spatřila, sotva že se z první hrozné bolesti vzpamatovala, nečekajíc svolení synova nebo jeho přátel, spěchala rovnou k starému knězi a prosila ho, aby bez odkladu šel jejího na polo mrtvého syna zaopatřit. Kněz vydal se ihned na cestu, aby co nejdříve k nevěřícímu nešťastníku přišel a jej s Bohem smířil. Dlouho prodlel stařičký farář s nemocným o samotě a když po chvíli dvéře otevřel a ostatní do pokoje vstoupili, bylo viděti, že oba — kněz i nemocný — slzeli. Takovou změnou dojati, slzeli též ostatní, ba i oba přátelé nemocného. Při posvátných úkonech choval se nemocný s příkladnou uctivostí, stále na jevo dávaje, jaká změna nastala v jeho — *srdci*. Na konec řekl kněz: »Byl jsem nemocným požádán, abych vám, matce i přátelům jeho oznámil, že z nenadání, v úzkostech jsa smrtelných pocítil nemocný přítomnost všeho, co kdy činil, mluvil a myslil, tak živě v duši, že nemohl již více pochybovati ani déle odpírati *jsoucnosti* Boží v nitru *svém*, a že *musil* vyznati: *Jest* ve mně *soudce* činů mých! *S lítostí* proto podivoval se, jak možno bylo, že Boha vůbec ztratil, že Ho všude jinde hledal, jen ne tam, kde mu Bůh nejblíže byl — v lidském srdci.«

Ukázalo se tu tedy pravdivým slovo pohanského mudrce *Cicerona*, že v hodině smrti jeví se Bůh zvlášť mocně v srdci lidském a že proto

každý člověk v té chvíli na Boha myslí a k přesvědčení přichází, že Bůh — soudce nad ním *jest*.

»Jakmile jsem poznal bídu svou,« zvolal nemocný profesor, »ihned také uznal jsem velebnost Tvou, o Bože!« »Ne vědou pyšnou, ani životem hříšným možno Boha nalézti, nýbrž srdcem zkroušeným a čistým.« Při tom významně pohlížel zraněný na přátele své, kteří stáli tu jako zkamenělí, neodvažujíce se odporovati nemocnému.

Dokud byl náš učenec zdráv, dokud byl pýchou zaslepen a jen o zemské věci pečoval, nemohl nikde nalézti Boha, ač ho »učeně« hledal; když však chladná ruka smrti sáhla po nemocném, aby jej vedla k věčnosti, našel ihned Boha a sice blízko — ve vlastním srdci!

Tak mocně proniká Bůh duši lidskou! Věc známou tu pravíme. Kdo se snad klamal a přemáhal dlouhá léta, neubrání se Bohu snadno v pohnutlivé chvíli, a mimoděk v takovém okamžiku prosebně k nebi oči zvédá, ruce spíná a z nejhlubších útrob volá: Ach, *Bože můj!*

Kdo nám to vysvětlí? Třeba tedy říci, že srdce lidské, dobré i zkažené, vydává časem nepopíratelné svědectví, že Bůh jest. Co by dali za to lidé, zvláště lidé špatní, kdyby se mohli zbaviti nepohodlného vniterního přesvědčení, že nad nimi jest Bůh, jenž spravedlivě i přísně bude souditi! Na dobrodince, na vlast, řeč i rodiče, ano i sám na sebe (na svou čest, zdraví,

povinnost) dovede člověk zapomenouti: na Boha však zapomenouti nemůže, ani když chce; Boha má stále před sebou, vlastně *v sobě* a nad sebou. Když po mnohá léta před Bohem utíkal, všemu se vyhýbal, co náboženství se týkalo; když kněze tupil, nevěrecké spisy do sebe takřka hltal, snad i prostopášně žil, lidem věřícím se posmíval a když snad i veřejně neznabohem se prohlašoval — ejhle! najednou, ve chvíli, kdy nejméně se toho nadál, stojí před ním, vlastně *v něm* (v duši jeho) velebný Bůh a naplňuje ho svou přítomností posvátnou hrůzou. — Může kdo žádati bezpečnějšího důkazu jsoucnosti Boží? Je možno pochybovati o tom, co člověk sám na sobě a v sobě cítí, čemu se ubrániti, čemu utéci nemůže? Nikoli! Člověku zdravého rozumu této zkušenosti a skutečnosti popříti nelze. »Jen *blázen* praví v srdci svém: — není Boha.« (Žalm 13.)

Hledá se skutečný nevěrec v Boha!

Co náš profesor na sobě zakusil, zakusili také jiní a zakoušejí dosud, ať jsou již bezbožnějšími neb i zbožnějšími, nežli byl on; z toho jde, že přesvědčení, že nad námi *Bůh jest*, do každého srdce lidského je neshladitelně od počátku až do konce života vtisknuto, a to bez naší vůle, ba dokonce i proti ní.

Mezi vzdělanci, kteří veřejně jsoucnost Boží popírali a svými spisy nevěru šířili, veleznámí jsou:

Voltaire (1694—1778), Gabanis (1757—1808) a Volney (1757—1820).

Když Voltaire poprvé do nemoci smrtelné upadl, žádal si kněze, jemuž také skroušeně se vyzpovídal. Avšak pozdraviv se, opět Boha popíral. Když pak znova na smrtelném loži se octl, opět Boha hledal a prosil, aby mu zavolali kněze Gauthiera, jemuž by se z hříchů skroušeně vyznal. Přátelé-nevěrci nevyplnili však této prosby, a nešťastný Voltaire ze strachu před soudem Božím upadal v zoufalství, volaje: »Jsem od Boha i od lidí opuštěn; cítím již ruku, která mne k soudné stolici Boží vleče.« A to řval strašlivě, jako zvíře. A po chvíli volal opět: »Ďábel je zde . . . vidím peklo otevřené; jdu na soud . . .« Na to bídně skonal. Tak napsal o něm ošetřující jej lékař a přítel Dr. Tronchin, přirovnávaje ho k nešťastnému Orestovi, jehož divé furie druhdy utrápily.

Naproti tomu jiný obrázek! P. Laporte, dominikán francouzský, vypravoval mi o věhlasném kazateli P. *Lacordairovi*, jenž tisíce lidu obrátil a jako kazatel pravé triumfy slavil, kdekoli se v nevěrecké vlasti na kazatelně ukázal, že když P. Lacordaire umíral, stráviv předlouho v bohulibém a spáse bližního zasvěceném životě, klečeli kolem lože jeho dominikáni tiše lkající a vroucně se modlící. Veliký kazatel ležel již chvíli bez sebe. Najednou pozvedl se zpola na posteli, oči mu divně zaplály a on mocným hlasem zvolal: Bože,

Bože můj! K Tobě z jitra bdím . . . . Aperi mihi, aperi mihi: otevři, otevři mně!« načež skonal, blaženě se usmívaje.

Bezbožec Volney plavil se jednoho dne na lodi do Ameriky. Blízko pobřeží strhla se náhle strašná bouře. Každou chvilku zdálo se, že je vše ztraceno. V nejhorším nebezpečenství padl Volney na kolena a chopiv se podávaného růžence, počal se modliti Otče náš a Zdrávas. Po bouři, byv tázán, kterak se mohl modliti, jsa úplným bezbožcem, odvětil: »To je jiná. Smrt lámе odpor proti Bohu«.

Sv. Kateřina Sienská mívala ve zvyku *stále* na Boha mysliti a s ním (modlitbou) mluviti. Jednoho dne jela také po moři, a tehdy strhla se taková bouře, že všichni zoufale rukama lomili a k Bohu o pomoc volali. Světice však byla docela klidna a chovala se právě tak, jako před bouří. I přistoupil k ní její zpovědník, bl. Raymund Kapuanský a prosil jí, aby Boha za ochranu vzývala. »Nebojte se,« odvětila světice, »Pán Bůh nás vidí a neopustí. Myslím na něho a On na nás.« To je ovšem také »jiná« a ukazuje, že myšlénka na Boha jest do srdce zbožného i bezbožného mocně vtlačena.

Tak a podobně mohli bychom psáti do nekonečna a všickni uvedení bezbožníci i světci dávali by napořád stejné svědectví, že totiž přesvědčení o jsoucnosti Boží je člověku do duše nesmazatelně vtištěno a že zvláště v hodince

smrti a neštěstí mocně se jeví. Z naší domácí literatury uvedeme na doklad Havlíčka Borovského, jenž napsal pochybovačské verše:

»Bože milý, *jsi-li* jaký,
spas duši mou, mám-li jakou.«

Nepravíme, že byl Havlíček bezbožným nevěrcem, ale uvádíme na doklad, že pravého, skutečného, přesvědčeného nevěrce a pochybovače není. O Havlíčkovi také známo, že i jinak proti církvi katolické a jejímu duchovenstvu slovem i písmem brojil. Když však přiblížila se hodinka smrti, změnil se a na radu *Palackého* smířil se s Bohem. Dosvědčuje tedy i Havlíček skutkem tím, že v hodince smrti člověk mocně rozpomíná se, že *Bůh* nad ním *jest!* Zlopověstný *Cabanis*, který veřejně rozhlašoval, že nic nevěří, a který stále Boha zuřivě upíral, hroze každému, kdož by jsoucnosti Boží proti němu hájil, že ho dýkou probodne, zlopověstný Cabanis doznal, že bezbožectví čili atheismus *odporuje dojmům a přesvědčení, jež člověk každodenně v sobě pociťuje,* a že se také *nesrovnává* se všeobecným a zřejmým přesvědčením lidstva.

Ve studentském životě poznal jsem člověka šenkýře, který několikrát změnil víru, až konečně tvrdil, že v nic nevěří a že žádného Boha není. Jednoho dne spouštěli mu dělníci sudy vinné do sklepa. Najednou smeklo

se jim hlavní lano (provaz) a obrovský sud valil se na dělníka, jenž sudem po schodech dolů rejdoval a pod ním vždy o schod níže byl. Všichni sud spouštějící a venku stojící dělníci strnuli, nejvíce však šenkýř, jenž, vida obrovský sud valiti se rychle dolů, domníval se, že pod ním stojící dělník na padrť bude rozdrcen. Proto šenkýř takořka zoufale do sklepa skočil, volaje: »*Pro Boha!* Jste živ?« — »Jsem, Vy lháři!« odvětil dělník, kleče na kolenou a děkuje Bohu za zvláštní zachránění. — »Proč mne zoveš *lhářem?*« — »Protože říkáte: Není Boha, nevěřím v Boha; nyní však, když jste neměl času falšovati svědomí a když z Vás *pravdu* mluvilo Vaše přestrašené srdce, nyní volal jste na Boha a ukázal jste, že Ho v sobě máte, že v Něho věříte. Nejste tedy *lhářem?*« Stalo se v Přerově na Moravě asi r. 1879. — Řekni mi také, milý čtenáři, zda nevycítil jsi podobně v duši své Boha? V žalosti, bolesti a starosti ke komu vzdycháš, koho prosíváš, od koho pomoci a útěchy očekáváš? Od Boha, ač jej okem tělesným před sebou státi nevidíš a žádným smyslem nechápeš. Tvá *duše* hlásá Ti, že *Bůh jest.*

Prstem Božím psaná kniha.

Znamenitý spisovatel středověký, Ludvík Blosius, praví jednou, že náš viditelný svět je prstem Božím psaná kniha, v níž tvorové je-

dnotliví jsou vzácnými písmenkami. Kdo čísti neumí nebo nechce, nedoví se ovšem v žádné knize ničeho; nedoví se ničeho, i kdyby kniha byla plná moudrosti a tak zřetelně tištěna, že by takměř každá písmenka do očí skákala.

Podobně má se věc i s knihou, kterou ruka Boží všemohoucím prstem napsala, když tento viditelný svět stvořila a lidem takměř před oči rozevřenou předložila, aby v ní četli, zkoumali a pravdy hledali. Ačkoli každičký tvor, jejž na světě spatřujeme, zvěstuje nám tajemně, neodolatelně a nad míru jistě, že sám sebe neudělal, že vždy tady nebyl a navždy zde nebude — vždyť i nejtvrdší skály se rozpadávají a nejvyšší stromy pomalu vyrůstají! — přece jsou mezi námi mnozí, kteří nemohou z těchto výmluvných písmen vyčísti, *že musí Někdo býti*, jenž vše udělal, tvoří a řídí. Kdybys z věcí, kteréž lidé udělali, nechtěl poznat důmysl lidský a dovednost, a kdybys dokonce řekl, že z lidských prací nelze poznati, *jsou-li* lidé na světě a mají-li důmysl, poněvadž se věci ty snad časem udělaly samy, nebo že povstaly od přírody a náhodou, kdybys toho nepoznal a kdybys tak mluvil, uviděl bys, že by tě původcové prací lidských vyhlásili bláznem! Když však oni z nejpodivuhodnějších děl přírodních »nemohou« poznati ani *jsoucnosti* ani důmyslu Toho, jenž vše v přírodě učinil, do dnes před našimi zraky každodenně tvoří a spravuje, když

oni nemohou poznati Původce věcí přírodních a tvrdí, že ho vůbec ani *není*, — když *oni* tak mluví, to je prý moudré, učené a vědecké!

Nikoli! Jen nerozum anebo převrácená zlá vůle může tak nesprávně jednati. Ať jsem se ptal moře, ať jsem se ptal země, hor, lesů, strání, hvězd, slunce a ostatních věcí stvořených, praví učenec *sv. Augustin*, ať ptal jsem se jich, odkud jsou, nebo proč jsou a kdo je učinil, všecky a vždycky odpovídaly mi v srdci mém i v rozumu stejně: Samy jsme se neučinily, věčně zde nebudeme; proto hledej výš a výše! . . . Kde je tvor jaký, malý nebo veliký, jenž by složením a podobou nenaplňoval nás posvátným podivem a nepoukazoval k Tomu, Jenž takořka stojí vedle něho; stojí tiše, stojí skrytě, ale stojí majestátně, velebně a každému poznatelně? »Ubique secretus, ubique publicus,« praví krásně o Bohu týž *sv. Augustin*. Takového tvora v celém světě není a nebylo, poněvadž »nebesa i země hlásají slávu Hospodinovu« (jakož poznamenal žalmista Páně).

Největší mužové všech věků, zvláště však ti, kteří nejlépe poznali přírodu, zákony a veledíla její, viděli též všude v ní přemoudrého Tvůrce a kořili se Mu vděčně. Kdykoli veliký přírodozpytec *Newton* uslyšel vysloviti jméno »Bůh«, obnažil hlavu vždycky s úctou velikou. Veliký hvězdář *Koperník* žádal míti na hrobě nápis plný pokory a víry v Boha Nejvyššího. A pověstný filosof *Bako Verulam-*

ský, jenž vyhlašován bývá za otce moderní přírodní empirické vědy, za všecky ostatní veliké muže učinil proslulý výrok, že jen *povrchní* zkoumání přírody odvádí snad člověka od poznání Boha, nikoli však zkoumání důkladné a pravdivé, jež právě vede k Bohu!

Když jsem na cestách v krajinách Alpských jednoho večera pozoroval západ slunce, zdálo se mi, že nebetyčné hory, jež v záři zapadajícího slunce byly jak ohniví velikáni, ukláněji před Nejvyšším Pánem své šedé hlavy a šelestěním staletých stromů šepotají Všemohoucímu uctivou modlitbu, zahalujíce Ho libou vůní travin a lesů. Obraz byl tak úchvatným a dojemným, že jsem takořka mocí k zemi na kolena stržen byl a s ohnivými přede mnou velikány pokorně se modlil: »Ó Pane, Pane náš, jak podivuhodné jméno máš! . . . Jak podivuhodny jsou skutky Tvé, o Bože náš! Všecko učinil jsi v moudrosti a radost připravil jsi mně světem Svým, tak že jásaje, požívám díla rukou Tvých!« (Srovnej žalm 91, 6; 102, 24.)

Uč se tedy z této prstem Božím psané knihy znáti Boha a koř se Mu dnem i nocí, abys nebyl podoben nešťastníkům, kteří v ní čísti nechtí neb neumějí a při tom moudrými se považují. Slavný hvězdář *Kirchner* vyléčil takto přítele-nevěrce. Postaviv si do koutka pracovny nově zhotovenou zeměkouli, očekával návštěvu přítele. Ten, sotva že vkročil, ihned pln

údivu se tázal: »Kde jste to koupil? Kdo to tak krásně udělal?« »Žádný,« odpověděl učenec; »udělalo se to a přišlo sem též náhodou samo.« »Máte mne za blázna,« horšil se nevěrec. »Jak to mám věřit? Povězte pravdu!«

»A Vy mne nemáte za blázna,« odvětil Kirchner, »když říkáte, že celá ohromná zeměkoule světová se vším, co na ní jest, udělala se sama a přišla sem náhodou? Což jest má dřevěná nepatrná zeměkoule velikolepější než celý živý a ohromný svět? Povězte i Vy pravdu!«

Slyšme i výrok zbožného Theofila, biskupa alexandrinského, jenž praví: »Vidíme-li loď, ana pokojně na veliké vodě plyne anebo ku břehu přistává, nic nepochybujeme, že ji veslař spravuje. Rovněž tak musíme uznati, že neskonale moudrá a svrchovaná bytost svět tento řídí a spravuje, třebas očím našim byla skryta.« — A náš biskup Jirsík volá vroucně: »Že jest Bůh, to hlásá překrásný pořádek na nebi i na zemi (— jen zloba lidská ten pořádek ruší —); že jest Bůh, to hlásá slunce i měsíc; to hlásá krásná, nesčetnými hvězdami ozářená obloha nebeská; to hlásá prudkost ohně, síla a moc větrův a rychlost oblaků; to hlásá zrůst a květ a utěšená rozmanitost všechněch bylin a rostlin; to hlásají milionové živočichů; to hlásá všecko, nač zraky své obrátíme. »Nebesa hlásají slávu Boží a obloha nebeská zvěstuje dílo rukou jeho.« (Žalm 19.)

Dvojí zkušenost a ještě něco.

Slavný učenec, profesor Dr. *Fr. Hettinger*, poznamenal jednou: »Dokud jsem byl dítětem, slýchával jsem velmi rád matičku vypravovati o Bohu. Všecky, i nejvyšší pravdy naší sv. víry byly mi tehdy tak jasny a snadně přijatelny, že mi jich má dobrá matka ani dosti předkládati nestačila; a já je takořka hltal a přece pořád po nových jsem lačněl! Rád a dobře učíval jsem se ve škole a míval jsem vždy radost, když jsem se něčeho nového dověděl, ale nikdy nepociťoval jsem ani při počtech ani při přírodopise takového uspokojení rozumu a srdce jako v nauce o Bohu. Čím vyššími byly náboženské pravdy, tím výše vznášel jsem se s nimi a obšťastňoval jimi duši, do níž patrně *náležely*.»

Později však bylo s Hettingrem jinak! U věku jinošském zabouřila jím neznámá vichřice pochybností, lhostejností a téměř nelibosti ku věcem náboženským. Bohudík, nebylo to na dlouho a strom víry, zasazený v duši učencovu předobrou matičkou, nebyl vyvrácen nevěrou, ale mohutněl a vzrostl tak velice, že mu konečně přinesl vzácné ovoce: kněžství a skálopevné přesvědčení o věcech náboženských, jichž později, jsa professorem, s takovou dovedností v přečetných spisech výtečně hájil, že ještě za živa vůdcem a mistrem katolické obrany nazýván byl.

O příhodě, kterou jsme v úvodě vypsali, přemýšlíval učený Hettinger i u svém stáří a

vykládal ji mezi důvěrnými přáteli asi takto: »Že jsem jako hošík pravdy sv. víry tak rád poslouchával a po nich toužíval, toho příčinou bylo mé nevinné a tehdy velezbožně vedené srdce; jakmile však u věku jinošském zalomcovaly mnou náruživosti, hlavně smyslnost tělesná, a jakmile ubývalo modliteb, dostavil se ihned onen neblahý stav pochybností, jejž jsem Vám vylíčil. Zkrátka — končil rozmarně — dokud jsem býval *nevinným* Františkem, šlo vše náboženské znamenitě; jakmile však stával jsem se *náruživým* Frantou, prchalo vše a stávalo se obtížným.«

Co tu zbožný učenec Hettinger vypravuje, zažili též jiní a rozumějí, proč Spasitel praví: »Neobrátíte-li se a nebudete-li jako maličcí, nevejdete do království nebeského.« (Mat. 18, 3.)

Proč se hádáte?

Věřící člověk může se přesvědčiti o nepokoji a nejistotě nevěrců, kdykoli chce; mívajíť nevěrci ve zvyku hned proti náboženství mluviti, pochybnosti vykládati, usmívati se a posmívati se, jakmile se o náboženství v rozmluvě jen zavadí. A nedají pokoje člověku věřícímu ani tehdy, když si jich nevšímá a ke všem urážkám mlčí, neříkaje proti nevěře a »vědě« ani slovíčka. Jak vysvětliti tento divný úkaz? Do čeho člověku nic není, co člověka nebolí a po čem netouží, toho si také nevšímá a o tom také nemluvívá, aspoň ne často a ne rád, říkávaje: co je mi do toho? — Co však člověka děsí, nač člověk

myslí, čím se trápí — to stále na mysli má, na to stále se vyptává a o tom stále hovořívá, takže staré přísloví: »Čím srdce plno, tím ústa přetékají« také zde se uplatňuje. Jeden světec říkával: »Kdo má zdravou ruku, můžeš mu ji celou potříti solí, nic si z toho nedělá a bolestí nemá; kdo však ruku bolavou má, nesnese ani zrnka soli utroušeného do rozjitřené rány, ale hned naříká, hubuje a se zlobívá.

Kdyby tedy v srdci nevěrců všecko »zdrávo« bylo, čili: kdyby srdce nevěrců šťastno bylo a spokojeno nevěrou, byli by klidnými, nezlobili by se, nehádali by se, neposmívali by se, nemluvili by proti víře zlostně a vášnivě, nenadávali by věřícím »tmářů, zpátečníků«, nepsali a nelhali by proti víře ve jménu osvěty a vzdělanosti.« Zlost a závist mluví z nevěrce, kdykoli na Boha a na víru mu vzpomeneme, protože nemá v duši pokoje.

Hovory vzdělaných pánův o jsoucnosti Boží.

V nemocnici Milosrdných bratří byli tři churaví vzdělaní pánové: stavitel Svoboda, bývalý vojenský nadporučík Lehar a městský účetní Holub. Dlouhé chvíle ukracovali si vzájemnými rozpravami o rozličných denních příhodách; někdy však i pustili se do věcí vážných, zvláště když přítomen byl špitální kněz P. Vojtěch Nebeský a jeho bratr Ludvík, řídící učitel čili naduučitel z Moravy. Jednoho dne dostali se všichni

světští páni ostře do sebe k vůli otázce o jsoucnosti Boží a my z jejich rozhovorů podáváme čtenářům toto:

»Čemu se smějete, Vy vousatý velikáne,« tázal se čtoucího nadučitele účetní Holub, přicházeje k němu na zahradě pod košatou lípu.

»Mám tady Brynychův kalendář »Meč« a v něm znamenitý článek »U Doušů« a myslil jsem zrovna na Vás,« vysvětloval nadučitel.

»Na mne?« divil se pan Holub. »Co pak mi do klerikálního kalendáře? Snad tam o mně nepíší?«

»O Vás ne, ale pro Vás,« s úměvem děl nadučitel. »Ve článku tom jest totiž dokázáno, že *Bůh jest*, což jste Vy onehdy popíral.«

»Nemluvte,« máchnul odmítavě rukou účetní, »a raději mně a přítomným zde pánům povězte, jaké jste našel v článku tom důkazy jsoucnosti Boží.«

»Posloužím Vám, sedněte si,« vybízel nadučitel a vykládal takto: »Ve článečku, nadepsaném »U Doušů« vykládá spisovatel Brynych, jak stařeček Douša napálil mladého nevěřícího doktora Mazala, jenž veřejně tvrdil, že Boha není a že celý svět sám sebe udělal, povstav náhodou z mnohých a mnohých prvků čili atomů, které se kdysi dlouho a dlouho kolem do kola vedle sebe točily, hned k sobě přiskakujíce, hned zase na vzájem se odpuzujíce, až konečně kterési šťastné chvíle trvale se usadily a tento svět bez všelikého pomáhajícího Tvůrce utvořily. Jak na světě bývá,

našlo se dosti lidí slabé víry a silné touhy zdáti se vzdělanými, kteří hospodským výkladům lékařovým naslouchali a veřejně říkali: »Kdo ví, je-li vše pravdivo, co nám kněží v kostele o stvoření světa skrze Boha vykládají. Stařeček Douša byl, jak se říká, kovaný katolík a z celého srdce nábožným křesťanem. Nešťastnou náhodou byl tenkráte také v hospodě a s nevolí slyšel výklady doktorovy o původu světa. I umínil si, že ho řádně vyplatí a svým rodákům víru v Boha zachrání. Za tou příčinou vymyslil si zvláštní podivínský plán a prováděl ho důsledně, tváře se totiž, jako by byl najednou zdravého rozumu pozbyl a do opravdy se zbláznil. Celé hodiny sedával před statkem na návsí, nemluvě a zamyšleně hledě do hmoždíře, v němž staré hodinky měl, do nichž těžkým trdlem jako posedlý tloukl, toče střepinami ve hmoždíři na vše strany. Na všecky otázky, jež mu starostliví a jej milující sousedé předkládali, prosíce, aby ustál v nerozumném počínání, měl vždy stejnou odpověď: »Nechte mne — dělám hodinky!« O věci této dověděl se ovšem i Dr. Mazal, proto zašel si jednoho dne k Doušovům pozorovat stařečka, který, spatřiv doktora, vedl si ještě zuřivěji než před tím, volaje: »Dělám hodinky, dělám hodinky!« »Ale, stařečku,« namítal lékař, »kterak chcete ve hmoždíři trdlem, tlučením a mícháním na padrť rozbitých střepin udělati hodinky?« Obrátiv se k domácím, zvídal dr. Mazal, kterak stařeček vůbec na tuto nešťastnou myšlénku přišel. Věc prozra-

dila mu stařečkova vnučka Tonička, pravíc: »Dědoušek měl starodávné kapesní mosazné hodinky, které však už dávno nešly. Hodináři všickni říkali, že hodinek stařečkových nelze již spraviti a že vůbec za správu nestojí. »Tak?« podivil se doktor, vykládaje, že tato příhoda mohla by skutečně býti počátkem podivínství stařečkova, jenž bez toho od nedávné misie, kterou zde fanatičtí klášterní kněží odbývali, byl všecek přeměněn a již tehdá podezřelým se zdál. Takových věcí nemá se trpěti. Po té mluvil doktor k dědouškovi sladce, přísně, učeně i hloupě, ale dědeček nedal si říci a tloukl dále do hmoždíře, až mu pot s čela řinul. Nemoha se na to déle dívati, chtěl mu dr. Mazal vzíti násilně trdlo z ruky, ale se zlou se potázal, neboť rozhněvaný stařec vyskočil prudce a rozpřáhl se naň tak zuřivě, že dr. Mazal ihned uznal za dobré ubožáka nechati a po pomoci se ohlédnouti. Záhy přišlo několik mužů, aby pomohli svázati stařečka, ale bylo zle, velmi zle. Stařeček se sápal jako lev a po panu doktoru mrštil trdlem tak prudce, že se doktor již neodvažoval přijíti mu na blízko. Na prosbu synovu nechali sousedé stařečka v pokoji a rozešli se, vidouce, že stařeček je klidným a tichým, když ho nechávají na pokoji. Dr. Mazal přesvědčil se však z toho, že starý Douša opravdu se zbláznil a je nebezpečný lidem, i dopsal o tom krajskému lékaři, příteli, žádaje, aby z města přijeli a ubohého Doušu do blázince zavezli. V neděli na to,

když lidé po »velké« z kostela se hrnuli, seděl opět stařeček před okny svého příbytku a dělal hodinky. Zástupy zvědavých kupily se kolem něho a tři páni, totiž dr. Mazal, krajský lékař dr. Hladil a místní starosta přistoupili před zástupem občanův až k Doušovi a začali po dobrém vyjednávati s ním, aby se dal odvésti. Na blízku stojící občané litovali přemnozí ubohého starce, říkajíce: »Vždycky býval tak rozumný a a dobrý! Škoda, že se zbláznil!« V tom přicházeli také objednaní čtyři chlapi, majíce stařečka násilně spoutati, kdyby se nedal svázati dobrovolně. A tu, sotva je spatřil starý Douša, vyskočil jako mladík na blízkou lavici a hlasem daleko slyšitelným takto mluvil: »Drazí sousedé! Nemějte o mne starostí! Jsem, chvála Bohu, úplně zdráv a nikterak neblázním. Kdo však bláznil mnohé lidi svými řečmi a na rozumu pletl, jest zde přítomný dr. Mazal, jenž v masopustní pondělí veřejně v hospodě vykládal, že Boha není a že svět povstal z jakýchsi koustíčků čili atomů, jež se pořád kolem dokola točily, k sobě přiskakovaly a od sebe odskakovaly jako šprýmovní paňáci, až prý najednou povstal z toho svět, tato naše země. Jsem ovšem prostý sedlák-výminkář, ale čítávám si v knihách a přemýšlívám o všem, co kolem sebe vidím, a tu vždy povídá mi můj neučený zdravý rozum, že celý tento svět nad míru krásně a důmyslně uspořádán jest, naplněn jsa věcmi a tvory tak podivuhodnými a důmyslně učiněnými, že jen moc

neobyčejná a rozum nejvyšší mohly je způsobiti. Všimněte si, sousedé drazí, na příklad jen vzácného pořádku, který všude v přírodě se jeví, takže vše jde na vlásek, neopozďujíc se a nepřispíšujíc sobě, ale vždy v ustanovený okamžik přicházejíc, a rcete, mohlo-li to povstati z nerozumných práškův! Není tedy také celý náš svět podoben *nejlepším* hodinám, jichž nikdo nemůže zastaviti, ani zrychliti, ani opozditi, ani opraviti? A hle! Pan dr. Mazal tvrdil o těchto velikolepých světových hodinách, že se udělaly samy bez hodináře, následkem točení a poskakování jakýchsi atomů čili prášků, které až prý se natančily a nahonily, tiše jedny k druhým si přisedly a tuto zemi utvořily. Když jsem však já, jen tak na oko a abych pana doktora napálil, dělal podobným způsobem hodinky, honě ve hmoždíři atomy, čili střepiny ze starých hodinek sem a tam, přišel na mne týž pan doktor a vyhlásil mne bláznem. Mícháním, tlučením, točením a foukáním do střepin hodinových nikdy prý, ani za milion let, hodinek neutvořím, k tomu třeba prý dovedného hodináře — tak mne poučoval — a když já i po té nechtěl jsem na jeho dáti a dělal jsem naschvál hodinky dále, pozval si na mne krajského lékaře pana Hladila, našeho starostu a tyto zde přišlé čtyři muže, aby mne jako šílence do blázince odvezli. A tu táži se vás: Byl-li bych já bláznem, kdybych myslel opravdu, že z těchto ve hmoždíři rozbitých střepin a prašků tlučením a točením udělám hodinky bez hodináře,

tu táži se Vás, zdaž větším bláznem není dr. Mazal, když myslí a mluví, že tak ohromné hodiny jako je náš svět, udělaly se z atomů samy sebou bez hodináře, to jest bez velemoudrého a všemohoucího Tvůrce! Proto mužové, nechytejte a nevoďte mne do blázince, nýbrž pana doktora, poněvadž já jsem dělal hodinky z prášků bez hodináře jen naschvál, dr. Mazal však v hospodě vykládal do opravdy, že svět povstal z podobných prášků bez Tvůrce, a chtěl žalovati i zbožné misionáře, že prý nás o Bohu-Tvůrci přemrštěně v kázáních učili a bláznili. Vy pak, pane krajský doktore, vezměte na vědomí, že co starý Douša živ bude, dr. Mazal nikdy práh jeho domu nepřekročí, poněvadž nejen původu světa, ale ani nemocem nerozumí, vyhlásiv švandu, kterou jsem s nim tropil, za nemoc, a obtěžovav i Vás v městě žádostí, abyste sem přišel“ . . . Po slovech těchto ozval se zástupem hlasitý smích a po uši zčervenalý dr. Mazal slyšel, jak mu krajský lékař roztrpčeně po německu řekl: Pane kollego (kamaráde), vyvedl jste *oslovinu!*«

»Sláva dědouškovi!« zvolal stavitel.

»Dr. Mazal vše rozmazal,« prohodil městský účetní. »Kdybych já byl býval na jeho místě, byl bych řekl starému Doušovi, že nejlepší znalci přírody vykládají v učených knihách, že celý svět a všecko na něm, tedy i pořádek, povstalo náhodou, slepým osudem, jenž všemi silami světovými vládne. Pánbíčka není třeba žádného.«

»Souhlasíte, pane Svobodo,« zvídal naduučitel, a vida, že tázaný k odpovědi se nemá, spustil proti Holubovi. »Pane účetní! Vy hájíte všeho, o čem myslíte, že jest proti kněžím; hájíte, i když je to očividnou nepravdou. Tak? Pořádek ve světě, ten vzorný a podivuhodný pořádek ve všemíru, ten že jest učiněn náhodou, slepým a neúprosným osudem! Měl jste už kdy, pane Holube, účty městské v pořádku, když jste jich ani sám ani za Vás jiný znalec správně neudělal? Prozraďte mi den a hodinu, kdy pořádek v účtech dělávají Vám slepá náhoda a neúprosný osud a i já hned k nim s prosbou si zajdu, aby také mně ve škole dělaly pořádek a zbavily těžké práce, kterou mívám, když pořádek ve všem míti žádám.«

»Lenochů podporovati nebudu,« zasmál se Holub vykládaje, že učitelé práce mnoho a těžké nemají, že si tedy pořádek v knihách učiniti mohou sami.

»Nu, dobrá!« povýšeným hlasem zvolal naduučitel, »ale náhody a slepého osudu ani touto hrubou řečí nikterak jste nedokázal. Víte, pane účetní, co je vůbec náhoda a osud? Řecký mudrc, pohan *Demokrit* tvrdí, (F. Stobaeus, Eklog. Eth. p. 344), že náhoda je »výmluvou nevědomosti«. A skutečně! Jednoho dne mluvil jsem s mužem zabývajícím se pozorováním nebeských těles. I přeřekl jsem se a použil jsem slova »náhoda«. Učenec změřil mne okem od hlavy do paty a pravil: »Náhoda je, když hodím

tuto rukavičku někomu do tváře, ona však v letu, dříve než naň dopadla, nějak *nevysvětlitelně* se obrátila, tady v levo do okna padla a tabuli rozbila nebo i nerozbila; zkrátka náhoda je, když se něco děje bez příčiny a proti dané příčině, nikoli však, když se něco docela pravidelně a řádně děje, jak se dle daných příčin díti má. A tu obracím zraky vaše, pánové, na *pravidelný a stálý pořádek* na světě, který následkem toho náhodou působen býti nemůže. Víte, co o stavbě světové vykládal římský mudrc *Cicero?* (De nat. Deov. L. 2.) Pravil: »Kdyby *náhoda* ze spojených atomů byla tento překrásný svět utvořila, slušelo by tázati se, proč před námi nevytvořila na této zemi dosud nikde ani jediného chrámu, divadla, sloupořadí, domu a města, což by přece mnohem lepším a lehčím bylo, než vytvořiti celý velikánský svět! Vy jste, pane staviteli, zajisté již mnoho postavil domů, ale dosud nepoznal jste ani jediného domu, jejž by náhoda byla postavila, a jistě nevěříte, že by osudem a náhodou povstala z jakýchsi předpotopních prášků třebas i nejmenší chaloupka. Nelze-li však ani nejposlednějšího domečku vystavěti osudem a náhodou a je-li k tomu třeba stavitele, dělníkův a různého materialu, kterak možno domýšleti se, že celý náš obrovský velechrám, chci říci, celý tento svět vystavěl se sám, náhodou a slepým osudem! Popatřme jen na modrojasnou oblohu, tuto nádhernou klenbu přírodního velechrámu, popatřme jen na nesčetné hvězdy, které jako

zářné lampy na ní svítí; popatřme jen na snivý měsíc, jenž na obloze vesele pluje, jakoby honil sem a tam táhnoucí mraky; popatřme jen na nebetyčné hory, jichž temena pokrývají věkovité ledy; popatřme jen na rozmanité byliny, květiny, křoviny, zvířata a lidi, zkoumajíce jich složení, barvu, pestrost, užitek, velikost a rozmanitost a rceme, můžeme-li na dobré svědomí, že vše to povstalo osudem a náhodou. Proti tomu staví se celá řada nejpřednějších filosofů, učenců a přírodozpytců, takže osud i náhoda jsou zkušeností i vědou z překrásně uspořádaného a účelně zřízeného světa na dobro vyloučeny. Slavný prof. *Huxley* (Life and Letters of. Char. Darwin by F. Darwin, II. 5.) tvrdí, že pouhou náhodou nelze muži přírody znalému vyložiti pořádek a účelnost všehomíra, poněvadž zjištěnou zkušeností vědecky prokázano jest, že všude, vždy a za všech okolností ve světě platí zákon příčinnosti, z čehož jde, že svět tak účelně spořádaný jen *nejmoudřejší mocnost* stvořiti mohla. Překrásná soustava sluneční, planetní a kometní, tvrdí *Newton*,*) nemohla povstati jinak než od bytosti všemohoucí a na nejvýš moudré. A *Leibnitz* (De rer. original. radic.) učí, že mimo svět jest bytost vševládnoucí, jež nejen řídí vesmír, ale jej i zachovává a stále dělá, jako ho na počátku byla vytvořila, poněvadž v ničem, co na světě jest, nelze nalézti dostatečného důvodu pro jeho existenci a přece všecko, to jest celý

*) Philos. natur. Lib. III. schol. gener.

svět i každá jeho část, *musí* míti náležitou příčinu své existence (že tady jest). Když před mnohými lety povstali v starém Řecku učenci tvrdící, že svět povstal buď náhodou nebo osudem čili nutností a následkem sil a zákonů přírodních, bez vyšší rozumné příčiny, postavil se proti nim *Anaxagoras* a řekl, že bez nejvyšší, všemohoucí a nejmoudřejší bytosti naprosto nelze vyložiti ani původ, ani rozmanitost, ani množství, ani pořádek, ani zákony ani účelnost stvořených věcí, čímž získal souhlas obou nejpřednějších řeckých mudrců *Platona* totiž i *Aristotela,* kteří jsoucnosti vyšší tvůrčí nadpozemské bytosti rovněž hájili a názory protivné rozhodně potírali. Aristotelovi líbil se názor Anaxagorův do té míry, že neváhal o něm říci: podobá se, že Anoxagoras byl jediným střízlivým mezi opilci blábolícími o nesmyslnostech slepé náhody a neúprosného osudu. (Metaph. I. 3.)

»Svět však mohl povstati jinak,« mínil Lehar.

»Jak? Račte vyložiti,« pobízel nadučitel.

»Svět mohl býti *od věčnosti,* tedy bez tvůrce, sám ze sebe! Slyšel-li jste o učencích, kteří zovou se *materialisty*, rozumíte mi. Tvrdíť tito znalci, že vše na světě způsobila a způsobuje *hmota a síla* nestvořená a věčná. Ve hmotě a síle té jsou i nezměnitelné zákony přírodní, a tím se vysvětluje vše, co se na světě děje, tedy i pořádek a účelnost, k vůli nimž *Boha* hlavně žádáte,« řekl Lehar.

»Dobře, že toho připomínáte,« chválil naduučitel, »aspoň mám příležitost doceliti důkazu svého. Pravím krátce: Věčná hmota nestvořená prvotní a věčně působivá nerozlučná síla jsou podle dnešní přírodovědy *nepodařenými* sourozenci. Nehledě k nespočetným částečkám, z nichž hmota prvotní sestává — (*kdo* je dal dohromady? Jak se spojily v celek?) — takže už proto »věčnou« býti *nemůže,* upozorňuji, že i učenci, kteří do jisté míry nauce materialistické hoví, na př. *dr. Virchov, nesrovnávají* se s ní, když věčný pohyb hmoty prvotné vysvětliti hledí na př. přítažlivostí. A přece *musí* nauka tato vyložiti, *odkud a jak povstal pohyb hmoty*; musí to vyložiti, chce-li se udržeti! Slavný *Newton* (viz v Hakově Handb. der allg. Religionswissenschaft I. 64) výslovně popírá, že by gravitace (přítažlivost) příčinou byla pohybu ve hmotě prvotné, a dr. *Du Bois Reymond,**) přírodozpytec na slovo vzatý, dokonce tvrdí, že pohyb, jejž povstávati a zanikati vidíme, jest na hmotě věcí docela *nahodilou*, tedy ne věčnou, jak by dle nauky materialistické býti musil, kdyby s hmotou věčnou nerozdílně byl spojen! Dle téhož učence — a v tom mu snad kde kdo přisvědčuje — můžeme si představiti hmotu docela i v klidu, tedy *beze* všeho pohybu, čímž jest její věčnosti a všesvětové působivosti tvůrčí rázem odzvoněno. Proto tvrdí prof. Du Bois Reymond, že nynější příro-

*) Über die Gränzen des Naturerkennens. Pg. 25.

dověda, neuznávajíc mimo přírodu činitele jiného, nemůže vědecky vyložiti, odkud a jak vzal se na světě pohyb, bez něhož ani nejvěčnější hmota nikdy nic nesvede.«

»Počkejte, teď jste vběhl do slepé uličky,« zajásal účetní, »a já Vás z ní nepustím, dokavad se nevzdáte! Což neslyšel jste nikdy o *darwinismu*, jejž moderní přírodověda za svou vymoženost pokládá, vykládajíc dle něho původ světa a života? Ano, můj drahý! Dnešní přírodověda dokázala jasně, že vyšší organismy povstaly z nižších a že i život vyvinul se z neživého. Praplození různorodé (generatio æquivoca), hmota a síla vytvořily samy ze sebe vše, co zde jest, — pořádek i život, — tak že Tvůrce stal se na světě docela zbytečným.«

»Račte dovoliti, pane Holube, abych Vám odpověděl dle knihy, kterou jsem si schválně od bratra vypůjčil, předvídaje, že na mne s naukou Darwinovou přijdete. Vy i já, nejsouce v tom odborníky, nemůžeme o sporné otázce mnoho pověděti; dejme tedy slovo mužům, kteří se v ní jako odborníci vyznají. V mé knížce*) stojí o tom (dopis 13.) asi toto: Že by se kdy byla hmota neživá vyvinula v živou, je právě tak ano ještě více nemožno, jakože přečetné kaménky

---

*) *Hammerstein S. J.*, Gottesbeweise und der Moderne Atheismus 4. Aufl. — Do češtiny přeložil *Svojsík* ve »Vzdělávací knihovně« Podlahově a Tumpachově v Praze 1900.

samy sebou kdy krásný obraz mosaikový utvořily bez umělce. Každý vidí, že v obou případech bylo by něco jiného a *nového* v účinku, čehož nebylo v působící příčině, — tedy nemožnost. Obraz mosaikový z malých kaménků vidíme vždy jen tam povstávati, kde jest k tomu činitel schopný; tedy *vůdčí myšlénka a provádějící ruka umělcova.* V organismu zase spatřujeme vždy *princip života,* jenž celé těleso ovládá a vlastní silou vše dělá. Kaménky, jsouce neživy a nerozumny, nemohou činiti *samy ze sebe* a bez cizí pomoci umělecké jednoty obrazové: potřebujeť každý kamének, aby jej dovedná ruka umělcova v obraz zasadila na místě vhodném. Co nemůže kamének jeden, nemůže ani kamének druhý, třetí atd., poněvadž *všecky* jsou *stejné* přirozenosti; nevytvoří tedy ani všecky *dohromady* obrazu mosaikového a potřebují tvůrčí ruky umělcovy. Také prvky chemické — uhlík, vodík, dusík — jež v tělesech nacházíme, nemohou samy ze sebe vytvořiti *pořádku ani života,* jak jej v přírodě spatřujeme, poněvadž jsou neživy a nerozumny, potřebujíce sjednocujícího a oživujícího činitele, jenž by jich *pomocí* vytvořil život i pořádek v tělese ústrojném, takže právě tento činitel jest *principem* života, síly, pořádku atd. Že by z prvků chemických *bez* oživujícího činitele (bez *zárodku* života) bylo kdy povstalo těleso živé, nikdo nikdy neviděl, jak vyznává i *Darwin* (v Athaeneu, roku 1863, str. 554.).

Pověstný prof. *Haeckel* tvrdí ovšem, že *nejstarší* organismy *musily* prvotně povstati z organických spojení uhlíku, ale *nedokázal* toho podnes nikterak. Učený jesuita P. *Tilman Pesch* (Die grossen Welträthsel, I. 146.) posvítil si na něho následovně: Proti Häckelovým »musily«, možno postaviti vědecky jistý důkaz, že holou jest *nemožností*, aby živé povstalo z neživého působením pouze mechanickým.

Při tom zůstane, ať vezme se jakýkoli počet bytostí anorganických; nikdy z nich nebude bytost organická. Dejte jeden nebo deset tisíc vozejčků, žádný nepohne sám sebou a všecky dohromady neuvedou se též samy do pohybu bez náležitého činitele (koně, motoru atd.). Proto také nikdy se nepodaří bez zvláštního činitele života vylouditi život z neživého, poněvadž všecko působení anorganické jest a bude vždy jen zvenčí a nikdy nestane se vniterným, jako život jest, jenž prokazuje působnost *z vnitra* (ab interno) vycházející. Všecko tedy praplození, to jest *samo*děčné povstávání bytostí živých z hmot neživých, jest a bude navždy nemožným, o čemž přesvědčiti se musil i prof. Hæckel, jehož přírodovědě hlavním evangeliem bylo, že všecky bytosti *živé* vyvinuly se z neživých beze všeho působení *tvůrčího*, tedy samy sebou, ač učencům nikterak dokázati nemohl, kterak se to stalo. Přišel mu ovšem na pomoc i slavný prof. dr. *Huxley* v roce 1868, když na dně mořském našel jakýsi

hlen, o němž se domýšlel, že by dobře byl mohl kdysi sprostředkovati přechod neživého k živému, a nazval šlem tento ku cti Hæckelově »*Bathybius Häckelii*«. Slavný dr. Häckel měl z něho takovou radost, že prohlásil: »Teď dovedeme již zcela jistě vyložiti, že »zázrak« života povstal z této mořské prahmoty.« Než, nastojte! Netrvalo dlouho a milý Bathybius rozpoznán od přírodozpytců jako znešvařená *sádra*, tedy jako těleso úplně neorganické a následkem toho docela neschopné, aby zprostředkovalo čili vyloudilo bytosti živé z bytostí neživých. Svět smáí se nápadům Häckelovým a přírodověda nucena jest roku 1877 prohlásiti ústoma prof. dr. *Virchova* na sjezdě přírodozpyteckém v Mnichově: Ovšem neznáme ani jediného dokázaného případu, že by různorodé plození prvotné (gener. aequivoca) bylo se stalo v tom způsobě, aby massy neorganické byly se kdy ze své síly vyvinuly v bytosti organické. Přítomných přírodozpytců bylo na sjezdu mnoho, žádný však proti doznání prof. Virchova nepovstal a podnes nepovstává; zůstává tedy *doznanou* pravdou přírodovědeckou, že neživé nikdy dosud samo sebou nestalo se živým, následovně, že život, jejž na tomto světě tak mnohotvárný spatřujeme, nepovstal též z neživé hmoty a síly bez zvláštního, živoucího, mimo svět neživý stojícího, samostatného činitele; musí tedy býti Bůh, jinak života nelze vyložiti.«

»Co jste mi včera vykládal o slavném prof. *Pasteurovi?*« tázal se stavitel.

»Pravil jsem Vám,« připomínal naďučitel, »že dr. Pasteur také zamítá nauku materialistickou, dokázav přečetnými pokusy, že *život*, jak se ve tvorstvu jeví, jen *ze živého se rodí*, nikdy však ne z neživého, jak chtějí přívrženci věčné hmoty a síly, nechtějíce připustiti činitele působícího *z venčí* na hmotu a sílu, tedy tak, že činitel *jest* nad nimi a mimo ně jako bytost zvláštní, všemohoucí, velemoudrá atd. Nepopíratelné poznatky tyto nutně vedou tedy *k Bohu*, takže přírodo*vědecky* nelze *o jsoucnosti* Boží rozumně pochybovati, nemá-li se vůbec říci, že záhad světových vědecky *nelze* náležitě vyložiti. Ať nám i to řekne uvedený dr. Virchov! Chceme-li si učiniti představu — tak děl před svými kollegy v Mnichově — kterak povstala sama sebou(!) *první* bytost *živá*, nezbývá nic jiného, než vzíti na pomoc prvotné plození různorodé (tedy *domněnku přírodovědecky z nepravdy usvědčenou.*) Musí tak býti, *nechci-li* přijati mínění, že to učinil mimosvětový Tvůrce, vdechnuv tvorstvu život. Buď to neb ono: nic jiného není zde možno! Stvořitele ovšem nemůžeme přijati, proto nezbývá než praplození, jehož však nemůžeme dokázati, poněvadž nikdo ho jakživ neviděl, a kdo to tvrdil, ihned vyvrácen byl ne snad od theologů, nýbrž od přírodozpytců.«*)

---

*) Srv. dr. *Eug. Kadeřávek,* Psychologie, kdež důkaz auktoritativní proveden *výborně* od strany 48.—

»Divná řeč,« kroutil hlavou stavitel. »Já vždycky myslíval, že moderní přírodověda stojí na pevných nohou a že proti stvoření světa Bohem má zvláštní pádné důkazy, a zatím vyjádří se učenec rázu Virchovova na vědeckém kongressu přírodozpyteckém, tedy před samými odborníky, že přírodověda nemůže dokázati podkladu své theorie a že jen proto praplození užívá, aby nemusila vyznati: *Jest* nad námi *Bůh-Stvořitel!* Kde je v tom důmysl a důslednost? Nemůže-li přírodověda vyložiti světa bez Boha, ať to beze všech vytáček rovně řekne a ubohému lidstvu učenými (?) výklady hlavy neplete. Co jest rozumnějšího a vědce důstojnějšího, než následkem přiznání Virchova říci: Poněvadž přírodověda nemůže vědecky vyložiti světa a záhad jeho bez zvláštního, mimosvětového, velemoudrého a všemohoucího Tvůrce, proto vyznává, že *jest Bůh* všeho tvorstva stvořitel a života původce. Jsoucnost Boží jest tedy nutným požadavkem moderní přírodovědy a žádný znatel těchto věcí nemá hlásati, že Boha není.«

»Tak jest,« chválil nadučitel a dívaje se na překvapeného pana Holuba, tázal se: »Co tomu říkáte? Povstal tedy svět sám sebou, z hmoty a síly, beze Tvůrce, osudem a náhodou? Víte,

---

57. I *Darwin* uvádí se tam mezi učenci *popírajícími,* že by život povstal z hmoty neživé bez činitele živého! Zvláště čtenářstvu doporučuji přečísti si tamtéž § 111. (proti darwinismu), jakož i v letošní »Vlasti« článek *Píchův* »O descendenční theorii Darwinově etc.«.

jak se o osudu a náhodě prohlásil slavný přírodozpytec dr. *Maedler*? Překrásný soulad, jejž ve světě všude spatřujeme — praví — nepopíratelný důkaz dává, že svět utvořila, řídí a spravuje bytost na nejvýše mocná a rozumná. Jiný badatel (dr. Agassiz, Über die fossilen Fische I. 171) tvrdí: Svět jest velikolepým důkazem nesmírné a velemoudré dobrotivosti, jež každému do očí bije a jasně ukazuje, že *jest nad námi osobní Bůh.*«

Než oslovený odpověděl, předstoupil k pánům mistr Dratvička, jehož P. Vojtěch byl poslal, aby jim na nové boty míru vzal. Vidouce ho, ustali páni v hovoru a šprýmovný nadučitel dobral si Dratvičku ihned takto:

»Mistře! Dříve než mi na nové boty uměříte, přesvědčím se, máte-li co v hlavě! Dratvičko, povězte mi, co je osud a náhoda.«

Po slovích těch zvážněl mistr přeučeně a tváře se vychytralým jako Bismark, začal: »Náhoda je . . . osud je . . . když . . .«

»Když jste hodně střelený,« do řeči skočil stavitel.

»Prosím, to není náhoda ani osud; to je má zatroulená slabost slaboučká,« vykládal mistr.

»Povězte tedy, co je osud a co je náhoda,« poroučel stavitel, hroze, že si jinak boty udělati nedá.

»Náhoda je . . . osud je . . . když . . .«

»Když jste hodně střelený, přijdete domů a žena spustí: I ty jeden . . .«

»Prosím,« řekl mistr, »to také není náhoda, ale spíše *osud*, protože má žena *vždycky* tak spustí, kdykoli domů od Šternů přijdu.«

»Co je tedy náhoda, táži se Vás už asi po páté,« volal stavitel, dívaje se šelmovsky na ostatní pány, kteří se hlasitě smáli.

»Náhoda je . . . když . . .«

»Když, hodně jsa střelený, domů přijdete, a žena — dá Vám hubičku,« volal Svoboda.

»Ano, ano, to je náhoda, opravdová náhoda, — ale nevím, jestli se už někdy stala,« dosvědčoval mistr.

»Vidíte,« řekl naďučitel účetnímu. »Pan mistr rozumí náhodě jako můj učený přítel hvězdář.«

»Vezměte tedy míru,« pobízel Dratvičku stavitel, »a běžte odtud rovnou k Šternům hledat šťastnou náhodu, ale pozor, abyste doma místo hubičky nedostal na hubu!«

»K službám, k službám,« kroutil se pan mistr a již znalecky bral pánům míru, svatosvatě slibuje, že budou míti boty přiléhavé, elegantní, dobré.«

»A což, nebudou-li? Bude v tom náhoda či osud?« škádlil Svoboda.

»Jemnostpane, — náhoda.«

»Nelžete! Bude v tom *osud*,« hrozil naďučitel.

»Jemnostpane, — osud, osud,« přisvědčoval Dratvička.

»Jděte mi k šípku,« volal Svoboda, »a přiznejte se, že nebude-li po obuvi nic, bude v jednom střevíci osud a v druhém náhoda! Tak, a teď jděte ku Šternům, máte bez toho *náhodou* žízeň *osudnou!*«

II.

Když mistr švec odešel, vrátili se pánové ku předmětu dřívější řeči a byl to zvláště nadporučík Lehar, jenž velice pana účetního proti nadučitelovi se zastával. To přimělo napadeného, že nechal pana Holuba a pustil se z příma do nadporučíka, hovoře asi takto:

»Vy tedy do opravdy myslíte, že nebylo třeba rozumného a všemohoucího činitele, aby povstal náš svět, a že k tomu dostačovaly miliardy pohyblivých atomů? Lituji, že jsa mužem vzdělaným, nemůžete pochopiti, co pochopil stařeček Douša, a přál bych Vám, aby Vás potkalo, co se přihodilo neprozíravému dru. Mazalovi. Pane nadporučíku, nezavírejte zúmyslně očí a přiznejte, že vidíte úplně nesprávnost domněnky své, že však děláte, jako byste jí neviděl, boje se, aby Vás nevyburcovala z hříšného spánku bezbožného a náruživého života, jenž — s dovolením — zanechal následky ve Vás, podryv předčasně dobré kdysi zdraví! Dovolíte-li, předložím Vám nový důkaz; snad Vám otevře oči.

Představte si, že by nám sem na stůl přinesl někdo rozličné barvy, štětce, pravítka, tužky, papíry, péra, rámy atd. a že by vše to do pohybu uvedl, třesa tím sem a tam, až by barvy na vše strany se kutálely, péra skřípala, pravítka do sebe vrážela, štětce se kroutily, papíry chřestěly, rámy praskaly atd., a rcete, jak byste nazval z nás toho, jenž by tvrdil, že na ten způsob udělá se z toho pěkný, zarámovaný obraz? Že byste takového muže nazval pošetilým, nerozumným a nepříčetným! Neradil byste mu zároveň se mnou: Holenku, *bez malíře* nikdy *takto* pěkný obraz nepovstane! Chcete-li obraz, musíte ke všemu tomu přivésti dovedného umělce malířského a požádati ho, by Vám obraz udělal. Bez této podmínky je všecka snaha a naděje do soudného dne marna. Odporujete mi, pane nadporučíku?«

»Neodporuji,« řekl oslovený, dodávaje, že vše to dávno ví.

»Nu buďsi, ale obraťme to na svou záležitost,« pravil nadučitel a pokračoval: »Což jiného jest celý tento svět než rozkošný a nevystižitelný veleobraz mistrovský? Podaří-li se některému malíři pěkně zachytiti nějakou květinu nebo krajinu, tedy jen nepatrný kouštíček tohoto světa, všichni divíme se jeho umění, nadání a štěstí, jsouce přesvědčeni, že malba jeho nepovstala ani sama sebou ani osudem ani náhodou, nýbrž že je výsledkem velenadaného ducha, do-

vedné práce a odhodlané vůle. Jak směšným zdál by se nám, kdyby to popíral a tvrdil, že mistrovský obraz povstal bez malíře! A přece není na světě tomto a nikdy nebylo malíře tak dovedného, aby ve skutečnosti dovedl udělati, co na všech místech v celé přírodě spatřujeme: i nejpodařenější malířská práce jest toho vždy jen více nebo méně podařenou napodobeninou, daleko jsouc za originálem. Kterak tedy lze říci, že veleobraz čili panorama všehomíra povstala bez mistra tvůrčího, bez Boha? Myslím proto, že jen dvojí je zde možno: buď říci, že není kolem nás světa s půvaby a krásami jeho, že nás tedy naše smysly — zrak, sluch, čich, chuť a hmat — oklamávají, a že tedy ani Tvůrce světa není; nebo přiznati, že svět viditelný skutečně jest se vší krásou a rozmanitostí svou, že nás tedy smysly neklamou, a následovně že i světa Tvůrce čili Bůh skutečně *jest*.«

»Učenci vykládají,« namítal Lehar jaksi nesměle, »že nás smysly naše klamou a že svět nebo příroda je vlastně Bohem.«

»Mám Vás přesvědčiti, že Vás smysly neklamou,« zamáchal nadporučíkovi stavitel kolem tváří rukou.

»Jen nebuďte opovážlivým,« odmítal nad poručík, »a pamatujte, že máte před sebou důstojníka, aby Vás pak nepřesvědčil on,« s úsměvem děl týž.

»Tak vida! Pan Lehar také tedy přesvědčen jest, že nás smysly neklamou,« zasmál se Svoboda. »Co bude pak po té s Vaší učenou hořejší vědou?«

»Špatně s ní bude,« do řeči dal se naduučitel, »poněvadž pan Lehar tak se jí vzdáti musí, jako se vzdal klamavých smyslů.«

»Jen si račte rozmysliti, pánové, jakým by byl pánbíček, kdyby naše země do opravdy Boha představovala! Chodili bychom po něm, tančili a jezdili, seděli bychom na něm a dělali bychom s ním, co bychom chtěli; on však dobráček dobrotivý mlčel by ke všemu jak oukropeček, nic si z toho nedělaje, že si na něm a z něho stavíme hospody, komíny, divadla, stodoly, porodnice, blázince, kásarny atd. Ne, pane Lehare, tato země neboli příroda *nemůže* býti Bohem: zdravý rozum lidský zavrhuje to jako velikou nepřístojnost a směšnost.«

»A což, neříká se, že lidé jsou vlastně božstvem,« namítal Lehar.

»O *říkání* nejde,« zvolal naduučitel, »ale pomněte důsledků takové řeči! Zdaž bychom pak směli ještě říci: soused Votýpka nařezal své ženě, nebo tulák Dlouhoprst přišel do kriminálu atd? Nikoli! Podle toho »říkání« bylo by nám mluviti takto: pánbíček Votýpka ráčili se poprati s Votýpkovou; pánbíček Dlouhoprst ráčili se dostati pro krádež do kriminálu a jsou tam hlídán od několika soudních a žalářních

arcipánbíčků! atd. Ne, nechme toho! Věc jest *očividně* směšná: člověk není, nikdy nebyl a nebude Bohem; člověk byl, jest a bude nanejvýše Božím *služebníkem*. Divno též, že jednou nechcete připustiti ani *jediného* Boha, podruhé však hlásáte, že je tolik Bohů, kolik je na světě lidí!«

»Nu buď si!« odvětil nevrle Lehar, »ale povězte, proč ve světě jest tolik zla, bídy, neštěstí, nespravedlnosti a nešlechetnosti, je-li *Bůh* světa tvůrcem? Proč to Bůh trpí a proč neušetří aspoň hodných lidí podobné útrapy? Kdyby Bůh nebyl dle vaší nauky všemohoucím, a vševědoucím, čili: kdyby Bůh nemohl v tom pomoci a nemusil toho trestati, nenacházel bych to divným; ale když pravíte, že Bůh jest otcem a soudcem lidstva a řiditelem světa, nemohu toho pominouti a musím říci s hrabětem *Tolstým* (v »Provolání k lidstvu« z r. 1900): Buď a nebo! Buď bída a ne Bůh, nebo Bůh a ne bída!«

»To, můj drahý, nedokazuje nikterak, že Boha není,« odtušil nadučitel; »ale spíše svědčí, že Bůh velemoudrým a skutečně prozřetelným jest. Dejte pozor, pokusím se, věc tu vyložiti! Představte si ještě jednou náš připomenutý obraz, a pomyslete si, že by na něm všecko stejným bylo, že by na něm jen nejpěknější partie znázorněny byly barvou nejstkvělejší a tahy nejlepšími, na příklad záře zapadajícího slunce,

ranní červánky, pestrá květena, šumný vodopád, bujné stromoví, nebetyčné skály, zkrátka vše, co se Vám opravdu líbí a z celého obrazu nejlepším jeví, a že by vedle toho nebylo nic slabšího, neúhlednějšího a nepatrného, tedy ani tmavých stínů, ani malých ptáčků-zpěváčků, ani nalomeného pahýlu, ani holého skaliska, ani špinavé vody, ani neúhledného křoví, ani bláta, ani hlíny, ani šera, ani tmy atd. a rcete mi, zdaž by obraz vůbec tak úchvatně působil, zdaž by přednosti a krásy jeho tak nápadně vynikaly, kdyby i slabých a méně pěkných scén a částek na něm nebylo? Již staří předkové latinští říkávali: Contraria juxta se posita, magis elucescunt: Protivy vedle sebe postavené lépe vynikají! Kdyby pořád jasné sluníčko hřálo, byla by chyba; kdyby pořád chladno bylo, byla by chyba; kdyby pořád den nebo pořád noc byla, byla by chyba: pěkné s nepěkným, dobré s nedobrým, štěstí s neštěstím, bohatství s chudobou střídati se musí, jako střídá se sucho s deštěm, odpočinek s prací, zármutek s radostí, den s nocí atd. Rozmanitost a nejednotvárnost dodávají všemu půvabu. Pomyslete, jak by bylo, kdyby příkladem v naší řeči jen libozvučné hlásky byly a vedle nich kdyby souhlásek a nelibozvuček nestávalo! To by věru bylo k popukání, kdybychom jen hlásky libozvučné v mateřštině podrželi, jako jest **a** neb **i** a kdybychom všecky nelibozvučky odstranili, nechtíce hovořiti jinak než libozvučným »**i** — **a**«!

»To se Vám podařilo!« smál se Svoboda, a obrátiv se k Leharovi, řekl: »Pan nadučitel vyhrál, vzdejte se!«

»Ó, ba ne,« odmítl oslovený, tvrdě, že nadučitel docela ničeho nedokázal proti jeho řeči, jelikož ani slovíčkem se nezmínil, kterak Bůh může býti a vedle sebe tolik chudoby, nemocí, krádeže, smilstva, nevěry atd. trpěti. Kdo nepřekazí zla, jemuž zabrániti *může*, hřeší: Bůh váš, jak vidíme, nepřekáží však uvedeným zlům; hřeší tedy, a není svatým, následovně ani Bohem, a já mám pravdu, když dím: Není Boha.«

»Výborně, teď jste se držel,« chválil Lehara účetní Holub, vykládaje, že nyní budou páni obrancové jsoucnosti Boží s rozumy u konce. »Pane staviteli,« vybízel jaksi posměšně, »nemáte chuti do tohoto oříšku kousnouti?«

»I ano,« zvolal vybízený, »ale prosím, abych jej směl rozkousnouti po *svém* způsobě: jsem stavitelem, proto po stavitelsku do toho se pustím. Představuji si tedy věc takto: Jako rozumný a spravedlivý stavitel nebéře ke stavbě jen samých kvádrův a tesaných kamenů, nýbrž i cihly a malé kaménky, ba i hlínu a písek, tak i Bůh správně si vedl a rozumně, když stavě tuto světovou budovu, nebral k ní a nedával do ní všecko stejné, ale i nestejné, vzácné a jednoduché, silné i slabé. Že my lidé v této světové budově jsme též částečkou jakousi, tedy

podrobeni potřebě plánové, zajisté připouštíte; proto zcela správno jest, a nikterak nerozumno ani nespravedlivo není, když si stejnými čili rovnými nejsme v důmyslu, ve zdraví, v síle, v bohatství a ve cti, a když i mezi námi rozdíly se jeví, takže jedni jsou bohatými a druzí chudobnými, jedni zdávými a druzí churavými, jedni silnými a druzí slabými, čestní i nečestní, důležití i nedůležití. Všecko to a právě to dokazuje zřejmě, že *Bůh* vševědoucím, prozřetelným, velemoudrým *jest!*

»Teď jste tomu dal,« úsměvem děl Holub; »Slyšte! Kdybychom my lidé byli necitelnými a nevědomými jako jsou Vaše cihly a kamení, podobalo by se Vaše přirovnání důkazu; — ale není tomu tak, poněvadž všichni lidé dobře cítí bídu, nemoc, odstrkování a chudobu: Bůh tedy nesmí s nimi nakládati jako se stavebním materiálem. Kamení a cihle jest ovšem jedno, kde jest a jak se mu vede; nikdy však to není jedno člověku cítícímu a myslícímu; proto každý chce býti bohat a ne chud, zdráv a ne nemocen, šťasten a ne nešťasten. Křiklavý rozdíl mezi lidstvem, hrozná chudoba a nesmírné bohatství, pevné zdraví a těžká choroba, štěstí a neštěstí, právě to pudí myslící lidi, aby se domnívali, že Boha není, jelikož nemohl by k tomu netečně přihlížeti a *musil* by nás vezdejších svízelů zbaviti. Mimo to opakuji Vám, že kdyby Bůh byl svět stvořil a tolik moudrosti měl, jak tvrdíte, nemohlo by na světě býti tolik mali-

cherných, škodlivých, jedovatých a neužitečných tvorů. K čemu na příklad nesčetné miliony ošklivých červů, ještěrek, štěnic, blech, hadů, housenek, netopýrů, jedů, nemocí, bláta, zimy, vichřic, krupobití, zemětřesení atd? K čemu dal Bůh do nás ctižádost, tento nebezpečný kořen přečetných náruživostí, zločinů, podvodů! Co také máme si počíti s hněvem, zlostí, lakotou, obžerstvím a všeho druhu chlipností? Ano! Lehko se řekne: Bůh jest, a stvoření světa dokazuje moudrosti a jsoucnosti Jeho; ale následky toho, ty *hrozné* následky, kdo je ponese? Než ukončím tento zdrcující důkaz proti jsoucnosti Boží a rozumného Tvůrce, poukáži ještě na to, že spravedlivý, velemocný a přesvatý Bůh kdyby byl, nemohl by trpěti, aby si ho lidstvo nevšímalo, aby zákony jeho překračovalo, cti mu neprokazovalo, drze Ho uráželo a drze se proti všemu svatému chovalo. Zdaž se však tak každodenně od přečetných lidí neděje? Kolik je dnes nevěrců, křivopřísežníků, zlodějů, žhářů, rouhačů, smilníkův a všelijakých darebů, kteří napořád a schválně všecko svaté popírají a posměchem pokálejí? Trpěl byste to Vy nebo já, kdybychom moc měli zakázati a ztrestati to? Zajisté *nikoli!* Proto tvrdím: Není Boha, jinak by nemohlo býti *ničemného* světa!«

»Panu účetnímu zdá se nemožno,« začal naďučitel, »aby Bůh *byl* a nezničil rozdílů, jež v lidstvu spatřujeme, zvláště však chudobu,

nemoc a bídu. V tom se však odpůrce klame, poněvadž za to má, že Bůh, když to *jinak* učiniti *mohl*, byl také *povinen* učiniti tak. Něco učiniti m ci a něco učiniti musiti, jsou však velikánské rozdíly: pan účetní i pan nadporučík zajisté mohou ze svých velikých příjmů hojnou dáti almužnu strádající chudině; kdyby jim však i nejbídnější chuďas tvrdil, že mu almužnu dáti »musí«, špatně by pochodil a jistě by jich o správnosti *své* domněnky nepřesvědčil. Co však platí pro pana Holuba a pro pana Lehara, neplatí snad také pro Boha? Má *svrchovaný* Bůh méně práva jednati *dobrovolně,* to jest, jak v prozíravé dobrotivosti své za dobré uzná, s lidmi na Něm ve všem všudy závislými, než pan nadporučík a účetní, kteří jsou sice bohatí, ale přece jen lidmi a ne svrchovanými pány? A po té! Nedal Bůh přemnohým z našich ubožákův a žebráků dlouholeté zdraví, štěstí, bohatství atd. a nepřivedli se přemnozí z nich vlastní vinou a chybou o zdraví, o čest, o majetek? Kolik městských metařův a zdejších špitálníků bývalo druhdy předními měšťany, žijícími ve zdraví a nádheře? Karbanem, smilstvem, obžerstvím, opilstvím, nehospodářstvím a všeho druhu hýřením připravili se o čest, o majetek, o zdraví. Jaké tedy nespravedlnosti dopustil se na nich Bůh? Kolik také dnešních boháčů bývalo druhdy chudobno: prací však a štěstím vyšinulo se až na vrchol blahobytu!

Měl jim v tom Bůh zabrániti? Vaše rodina, pane Lehare, dává k tomu makavý doklad: Váš pradědeček býval ve zdejším pivovaře rozvážečem piva; Váš děd byl už podstarším, a Váš otec stal se dokonce již majitelem pivovaru.«

»Tím ještě jste nevyložil *všeho*, co jsem proti Vám vedl,« upozorňoval překvapený Lehar.

»Jen buďte trpěliv; vše přijde na řadu,« konejšil naďučitel a pokračoval: »Pravdivo jest ovšem, že všichni chudobní a nemocní bídy své nezavinili a že mnozí z nich všemožně se namáhají, aby se jich zbyli. Též o všech bohačích nelze říci, že jmění svého poctivě nabyli a že z chudoby k blahobytu se povznesli spravedlivě, mnozí z nich jsou pravým opakem toho, — ale všecko to možno vyložiti a netřeba proto rouhavě tvrditi: Bůh není a spravedliv již dokonce není. Já aspoň, pánové, i v tom nacházím známky jsoucnosti i prozřetelnosti Boží a hned Vám vyložím, *proč*. Bůh má k disposici čas i věčnost, dobra pozemská i radosti nebeské; nemusí tedy již *zde* a každému stejně dávati z dober *časných*. Mimo to třeba uvážiti, že Bůh užívá nemoci, chudoby a zármutku ne vždy proto, že chce jimi trestati, ale že chce jimi také napomínati, očisťovati a k dokonalosti vésti: Svatí a světice Boží tak na to patřívali a lidé zbožní rádi opakují si v neštěstí slova trpělivého Joba: Bůh dal, Bůh vzal, budiž jméno Jeho pochváleno! Osvědčené přísloví lidské praví: Koho Bůh miluje,

toho křížkem navštěvuje. V bolestech, chudobě ano i v nemoci možno býti spokojeným, ba šťastnějším než uprostřed bohatství, zdraví a slávy.

Následující příklady ze života ať nám to vyloží! Král Šalomoun užil slávy, bohatství a zdraví jako sotva jiný smrtelník. A když všeho zkusil a vším pozemsky dobrým takořka se opojil, vyznal, že vše je »marnost nad marnost«. Staropohané vyjádřili zkušenost svou o štěstí pozemském slovy: Nemo ante mortem beatus: před smrtí není nikdo blažen«, poněvadž každý je nějak, někdy a něčím soužen. Sv. Antonín byl z rodu bohatého; *opustil* však *majetek* a stal se chudým poustevníkem, aby *byl šťastným*. Sv. biskup Augustin požíval v mládí radostí světských: *nebyl však jimi oblažen, nýbrž roztrpčen a na pokraj záhuby dohnán;* jakmile však zřekl se toho a začal život přísně kajícný, strádání a práce plný, uchvácen byl přeblaženou spokojeností. O prvé době života svého říkával: Radost, již skytá svět, jest kapkou medu a mořem jedu; o druhé době života (tedy o chudobě, námaze, nouzi a starostech) vyznal: Pozdě zamiloval jsem si Tě, o Bože, lásko má: Tys pak za to radostí zranil srdce mé! . . . Svatí Apoštolé byli trýzněni, pronásledováni, žalářováni atd., nemajíce ničeho k životu potřebného než Prozřetelnost Boží, a přece o nich svědčí Písmo sv., že »se radovali«, poněvadž byli hodnými nalezeni trpěti protivenství pro Krista.

Požehnaný Kristus, náš Bůh, zdaž nevyložil učeníkům do Emaus jdoucím, že Synu člověku bylo trpěti (chudobu, hlad, podezřívání, ukřižování atd.), aby takovým způsobem vešel do slávy věčné? A což, neřekl též Kristus: Blahoslavení, kteří trpí protivenství pro spravedlnost, neboť jejich jest království nebeské. Neřekl též, že spíše velbloud projde uchem jehly než bohatec branou nebeskou, čím chtěl označiti, ne že bohatý do nebe vůbec nepřijde, nýbrž že mnoho obtíží a nebezpečí *v tom* míti bude! . . . Bůh lidem v neštěstí a strasti pomáhá: čtěte příkladem poučný o tom život sv. krále Davida, a uvidíte, kterak týž muž, mnoho zkoušený, neustále vyznává: K Bohu obrátil jsem oči a On vysvobodil mne; k Bohu volal jsem v protivenství a On pomohl mně. Sv. Augnstin prosíval: »Tady, Pane, řež, na věčnosti šetř! Sv. Lidvina téměř celý život v bolestné nemoci strávila a přece byla šťastna. K italské královně Markétě přišed jednoho dne biskup Mermillond, nalezl ji hořce plačící. — »Jak?« zvolal. »Naše mocná královna jest nešťastna a pláče?« »Ach, otče duchovní,« odvětila vladařka, »věřte, že žádná selka v celé Italii tolik netrpí a tolik se nenapláče jako její královna. Ó — potěšte mne!« Jednoho dne, vypravuje starý kněz v loňské »Růži Dominikánské«, byl jsem volán k nemocné ženě, bydlící v nejopuštěnější části města v podkrovní komůrce poloshnilého domu. Hlad, zima, nemoc svíraly ubohou trpitelku a přece byla

podivuhodně klidna, ač zde zanechávala nezaopatřenou, sotva škole odrostlou dceru. Divil jsem se její duševní velikosti a tázal jsem se jí, odkud má v neštěstí tolik rozvahy, síly a trpělivosti? »*Ze vědomí,* že jsem řádně žila, s Bohem i lidmi vždy v lásce byla, dceru řádně vychovala, všem odpustila, i zrádnému muži, jenž mne o jmění oklamal a bídně opustil, jakož i *z naděje, že vše se brzo skončí a u spravedlivého soudce odplaceno bude.*« Byl jsem hluboce dojat řečí tou, vyznává kněz; proto jsem si umínil učiniti vše možné pro záchránu této ženy a její dcery. Přemýšleje, jak pomoci, došel jsem uprostřed města nádherného paláce knížecího a vzpomněl jsem si, že jeho majitelka tu a tam ke mně přišla ku správě Boží. Vešel jsem tedy a dal se u ní ohlásiti, chtě prosit almužny pro nemocnou ženu, již jsem právě zaopatřil a pomoc slíbil. Kněžna mne ihned před sebe předvésti dala: celý dům, každá chodba, každý pokoj byl samý blahobyt, samá nádhera. Oh, jak se lidé zde mají dobře, jak jsou nevýslovně šťastnějšími než má ubohá, chudá umírající nemocná, myslil jsem si, vstupuje do předpokoje kněžnina. Ale sklamal jsem se hořce, sotva jsem kněžnu shlédl. Byla sice nádherně oděna, ale vyhlížela náramně utrápena a byla tak nešťastna, že jen v úryvkách toto mi sdělila: Uprostřed nádhery a přepychu trpím muka nevyslovitelná . . . Mám muže, ale nesmím mu na oči, leč ve společnosti, kdež se musím k vůli lidem přetvařovati, veselou a

roztomilou dělati, zatím co mně srdce žalostí umírá. Považte jen! Patnácte let neslyšela jsem z úst knížete slovo »ženo« neb »manželko«, ale vždy jen nejsprostější nadávky, odstrkování a hanobení: patnácte let musím patřiti na hýřivý život, jejž ubíjí ve špatných společnostech; patnácte let musím patřiti na jediného syna, jenž za příkladem chodí otcovým, mrhá česť, zdraví, jmění a dobré jméno našeho rodu, nejda ke mně nikdy, než když peněz potřebuje; nechci-li mu jich dáti, jest proti mně hrubým, vyhrožuje škandály, zastřelením; patnácte let nemám nikoho, jemuž bych se úplně se žalem svěřila, leč tu a tam ve zpovědi, a to jen nejnutnější a na krátko! Ó jak ráda opustila bych tento mučivý palác a zaměnila i za nejposlednější chaloupku dělnickou, kdybych jen směla . . .« Teď jsem stál jako přikován, pokračoval kněz, a přemýšlel jsem: Kde je vlastně bída, tady v paláci u bohaté zdravé kněžny, nebo pod děravým podkrovím nemocné chudičké vdovy? Ó štěstí, jak jsi vábivým a šálivým! Upokojiv, jak jsem mohl, trpící kněžnu a vyřídiv šťastně prosbu pro chudičkou ženu, odešel jsem zamyšlen a přesvědčen, že Bůh všecko spravedlivě rozděluje: zbude-li co, vyrovná to na věčnosti! . . . Tak, pane Lehare, co teď o bídě, zoufalství, nemoci, slávě a chudobě a neštěstí soudíte? Zdá se Vám dosud, že Bůh je nespravedlivým a tedy nijakým, protože jedni máme všecko a druzí nic?«

»Velmi dobře,« přikyvoval Svoboda, pohlížeje na účetního a nadporučíka, jenž proti všemu dosavadnímu obyčeji docela vážně děl, že pan nadučitel mnoho na vysvětlenou velmi případně pověděl, ale všech pochybností a obtíží přece ho nezbavil. Pořád mu ještě napadá to i ono, co by vedl proti důkazu, zvláště se mu nezdá, že by dobrotivý Bůh lidi trestal nemocemi, potopou, zemětřesením atd. »To jsou tresty hrozné, a neměly by leč v případech řídkých a nejhorších potřebovány býti.«

»Jsem rád, že s Vámi z velké části souhlasím,« liboval si nadučitel. »Máte pravdu, že jsou to věci velmi těžké, a že pořád nové a nové povstávají obtíže. Nedivte se tomu! vždyť i *sv. Pavel*, jemuž dáno bylo popatřiti do třetího nebe, vyznává upřímně, že záměrů Božích vyzkoumati ani odůvodniti nikdo úplně a docela nedovede, poněvadž rádcem Božím nikdo z lidí nebyl a Boha též nikdo neviděl, leč jednorozený syn jeho, Ježíš Kristus, jenž však ani apoštolům zjeviti nechtěl věcí, »které uložil Otec v moci své«. Co pak krutých trestů se týče, jimiž Bůh tu a tam lidstvo stíhá, věru zaslouženě se děje a zřejmý důkaz dává, že shovívavý, uražený, spravedlivý a všemohoucí a vševědoucí Bůh nad nimi *jest*, jako jsme příkladem právě v těchto dnech svědky byli, když hořící lávou zničil Bůh francouzský ostrov Martinique. Očitý svědek katastrofy té, — viz hradeckou »Obnovu« VII.

27. — popsav hrozný tento trest, udal i příčiny, pro které dle jeho mínění spravedlivý Bůh ostrovany Martinské tak zle byl potrestal. Vězte, tak praví, že zahynulí nešťastníci byli hroznými rouhači a tupiteli Božími (vedle nemnohých zbožných a dobrých), kteří od let řídili se bezbožnými naukami zednářskými, vedouce život nevázaný a bohaprázdný jako druhdy hříšní Sodomité a předpotopní této země obyvatelé. Uvedu jen toto: Na Veliký pátek zabili vepře a veřejně na kříž jej přibili na potupu božského Spasitele . . . Jindy, o svátku Božího Těla, dali hostii veřejně pozříti koni a letos, právě v hrůzyplný den Nanebevstoupení Páně zase prý cosi podobného chystali. O báječné chlipnosti a všemožné neřestnosti ostatní ani mluviti nemíním. Ký div, že za takových okolností byla míra shovívavosti Boží dovršena a že Bůh ukázal bídníkům ohnivé své pruty ve způsobě hořící sopečné lávy, jež 40.000 lidstva za živa pohřbila. Což nečteme v Písmě svatém, že Bůh ohněm pekelným nepolepšitelné hříšníky trestati bude? Kdyby tak hrozně aneb aspoň podobně nikdy před námi dosud byl Bůh neučinil, téměř by ani své děsné přípovědi pro naše zkalené oko ani práv nebyl; že však to již několikrát učinil pro naši a našich potomků výstrahu, zcela jasně ukázal, že jest Bohem spravedlivým, vševědoucím a všemohoucím.«

»Nezmínil jste se o jedovatých plazích, červích a podobně,« upozorňoval Lehar.

»Zúmyslně,« odvětil naďučitel, »a myslím, že toho po předchozím není více třeba. Snad nechcete tvrditi, že to nemá docela žádného významu. Kolik lidí se tím živí? Kolik lidí má i z toho zisk: lékárníci atd.? Kolik učenců obohatilo i tím svých vědomostí? A zdaž i všecko to nehlásá Tvůrce na najvýše moudrého a mocného?«

»Připusťte mu to,« pobízel účetní, »a řekněte, aby Vám odpověděl na tyto tři otázky: 1. Proč říkáte: Bůh jest všudy, když ho nikde nevidíme? 2. Proč má člověk za hříchy trestán býti, když nemá vlastně žádné vůle, protože proti všemohoucí vůli Boží nikdo nic dělati nemůže? 3. Kterak trestá Bůh ďábla ohněm, když ďábel vlastně sám také ohnivým jest? Což může oheň bolest působiti ohni?«

»Prosím, pánové, oběd je na stole; máte hned přijíti,« oznamoval špitální sluha.

»Již jdeme, ale aby panu Holubovi lépe chutnalo, přisladím mu polévku následující odpovědí,« řekl naďučitel, vstávaje s lávky. »Jednoho dne, — tak jsem kdesi četl, — potkal jakýsi posměváček arabského derviše a předložil mu všecky Vaše tři otázky. A tu nahnul se derviš až k zemi, vzal kus tvrdé hlíny a praštil jí posměváčka tak silně do hlavy, že se na sto kusů rozrazila. To je Tvá odpověď na mou otázku? zvolal bolestně posměváček. Teď pojď se mnou ke kádimu (soudci)! Půjdu, odvětil

ochotný derviš a šel jakoby se nic nebylo přihodilo. Když ke kadimu přišli, žaloval posměváček vše do podrobna. Ospravedlň se, vybídl kádi derviše, a pověz, proč jsi ho tak nezdvořile tloukl! Derviš odpověděl: Slavný soudce, to byla nejlepší odpověď, kterou jsem mu mohl dáti na jeho uštěpačné otázky. Neboť: 1. Posměváček praví, že ho po mé ráně bolí celá hlava; já však žádné bolesti na hlavě jeho nevidím: ať mně tedy bolest svou ukáže a já mu také ukáži Boha. 2. Posměváček přišel k Tobě žalovat na mne, ale jakým právem, když — podle jeho slov — člověk nemá vlastně žádné svobodné vůle a když všecko po vůli Nejvyššího nutně činiti musí? Jak pak **já** k tomu přijdu, abych byl trestán za to, co vlastně zavinil Bůh a čeho se **já** naprosto ubrániti nemohu? 3. Kterak může země způsobiti bolest zemi? Hle, posměváček můj ze země učiněn jest, a kus tvrdé hlíny, jímž jsem ho do hlavy praštil, ze země vzat jest. Podle učení posměváčkova nemůže země ublížiti zemi, právě tak, jako prý oheň nemůže ublížiti ohni. — Jděte, rozhodl soudce, a posměváček měl, co dle svého učení si stržil!«

»Výborně,« smál se Svoboda, a přeje panu účetnímu dobré chuti, vzal nadučitele za ruku, praviv: »Zasloužil jste si oběd; dobře jste se celé dopoledne v hovoru držel . . .«

III.

»Jak tedy myslíte, pane účetní,« začal nadučitel, když se po obědě opět v zahradě sešli,

»jest na hoře, na hvězdnatém nebi všestvořivší, zachovávající a řídící mocnář — Bůh?«

»Dejte již s tím pokoj,« odmítavě řekl Holub, »a zajímá-li Vás to, otažte se jiných.«

»Jen se nemračit, vzácný pane,« chlácholil nadučitel, »však jiní mně to také povědí, ba již pověděli.«

»Už zase si mne dobíráte?« zvolal vyčítavě Holub.

»I to, to! Já jen chtěl jsem říci, že k čemu Vy se nechcete nikterak přiznati, vyznávají *všickni* lidé, co jich kdy na světě bylo a jest; proto řekl jsem, že mi to řeknou *jiní*.«

»A co konečně na tom? Jak tím dokážete, že Bůh jest?«

»Nikoli!« skočil do řeči nadporučík, »řekněte mu, že není pravda, že *všickni lidé* vyznávají, že Bůh jest! Mnozí, a právě velice učení, popírají rozhodně, že by *celé* lidstvo věřilo v jsoucnost Boží. Veliký badatel anglický, *John Lubbock*, dokázal to v učených knihách obšírně a vyjmenoval celou řadu rozličných národů divokých, kteří podnes nemají o Bohu ani tušení!«

»Ne oba dva najednou na mne jediného člověka,« prstem hrozil nadučitel. »Ale, když už jste zde, tedy pojďte: napřed pane Lehare! Vy tedy dle Lubboka tvrdíte, že *všickni* lidé (národové) nejsou přesvědčeni o jsoucnosti Boží, a dovoláváte se proto jeho učených knih? Špatně jste zpraven, poněvadž sir Lubbock tak zle pohořel

v kruzích učených právě za jmenované spisy, že dnes už nemá docela žádné vážnosti v otázce této. Abyste mi věřil, povím Vám, že i mapka, kterou Lubbok pořídil, dav na ni zvláštní barvou znázorniti země, jejichž obyvatelé dle jeho výzkumů neznají Boha ani náboženství, již dávno u všech znalců pohozena leží jako bezcenná veteš. A nemyslete, že snad to byli jen katoličtí učenci, kteří Lubboka zavrhli; nikoli! — Nejvíce ran dostal od badatelů podobného zrna, jakého jest sám; za mnohé jiné uvedu aspoň tyto: nekatolický badatel *Tylor*, jehož »Počátky vzdělanosti« přeložili nám také do češtiny, píše (I. 384): Z nespočetných svědectví, která po ruce jsou, jistojistě uzavírati třeba, že *víra* ve vyšší bytosti (duchy) jest u všech národův a nárůdků, ať jakkoli divokými jsou neb byli, máme-li o nich jen poněkud znalosti. *Oskar Peschel*, uznaná auktorita v tomto oboru lidského bádání, napsal ve svém »Národopise« (vyd. V.) na str. 260.: »Položíme-li otázku, zdaž někde na světě byl dosud nalezen nějaký národ lidský, jemuž by chyběly všeliké náboženské představy a pocity, nutno na ni odpověděti, že rozhodně nebylo dosud takového národa v pravdě nalezeno«. *Tiele*, podobná veličina na tomto poli, tvrdí (»Dějiny náboženství«, vyd. 7., pag. 7.): »Tvrzení, že jsou národové neb kmenové lidští na světě, kteří docela žádného náboženství nemají (a Boha neznají), zakládá se na nedostatečném pozorování jich a na popletenosti pojmů. Po dnes ne-

bylo totiž nikde nalezeno národu neb kmene, který by docela žádné představy náboženské neměl a v nic vyššího nevěřil, nebylo nalezeno docela nikde a cestovatelé, kteříž opak toho tu a tam tvrdili, byli za nedlouho dokázanými opačnými fakty úplně vyvráceni. I pověstný, do češtiny přeložený Helwald, Max Müller a Roskoff vedle našeho dr. Holuba, Kořenského a Vráze totéž tvrdí, popisujíce náboženské názory, slavnosti a zvyky divokých národův, abych nemluvil o zprávách missionářů, kteří léta dlouhá mezi divochy ztrávivše a dobře je poznavše, dávají nepopíratelná svědectví jich víře v Boha. V knihovně bratra Vojtěcha, zdejšího špitálního kněze, našel jsem o tom dvoudílný spis Dra. *Schneidra,* kdež všecky nájezdy Lubbokovy jsou z kořene vyvráceny, takže staré svědectví *Cicerona* (De Legg. I. 8, 24.) tvrdícího, že v celém pokolení lidském není národu tak nevzdělaného a divokého, který by nevěděl, že Boha ctíti třeba, i když neví *kterého*, po dnes se dosvědčuje. Tento stálý a tisíciletý soud lidstva ve všech zemích, okolnostech a časích nemůže obsahovati leč očím zřejmou, vším lidstvem vyciťovanou, všemu lidstvu do nejhlubších hlubin duše vtištěnou, nezměnitelnou *pravdu*; z čehož ten nutný důsledek učiniti dlužno, že existuje (že *jest*) vyšší bytost, která světem vládne, čili že *jest Bůh*. Máme za to míti, že celé lidstvo po všecky věky, za všech okolností, podmínek a obměn vždycky se klamalo v této nesmírně důležité věci pro život pra-

ktický, duchovní, mravní, společenský, privátní i veřejný, a že snad pravdu měli, kteří tu a tam na chvíli proti tomu brojili, vyznavše však později, že odporovali i *svému* vniternému přesvědčení, jež jim nevyléčitelnou mocí, strachem, nadějí, radostí i obavou hlásalo, že *Bůh jest a jest*, i když ho popírali? Což není pravdou uznané pravidlo; »Více očí více vidí?« Nesmýšleli tak o Bohu vedle všeobecného lidového množství i největší učenci, státníci, filosofové atd.: Plato, Aristoteles, Seneca, Cicero, Kepler, Bako, Newton, Leibnitz, Koperník, Galilei, abychom o Mojžíši a požehnaném Kristu ani nemluvili, jakož i o nesčetných učencích křesťanských, počínaje sv. Augustinem a před ním sv. Pavlem? Pověstný *Darvwin*, k vůli jehož nauce přemnozí Boha-*stvořitele* takměř zbytečným považují, přiznati jest nucen (Autobiography I., 311.), že když dívá se na krásu a pořádek všehomíra, mocný pocit v sobě má, jenž ho k tomu nutká, aby uznal, že tak vzácně uspořádaný svět musí míti příčinnou bytost *první* na nejvýše rozumnou.«

»A což, nemohlo by se lidstvo v tomto názoru klamati, jako se klamalo v četných jiných?« namítl Holub.

»Nikoli!« odvětil nadučitel. »Jeden, dva, několik i mnoho lidí může se na čas v tom neb onom nějak klamati: všecko však lidstvo nemůže se vždy a všude klamati, leč by lidská *přirozenost* z falše a nepoctivosti neb ze vrozené slabosti obviněna

byla, čímž by však veškerá *jistota* poznání a přesvědčení lidského ihned pochována byla a hrozný zmatek zachvátil by všecko! Zdaž nevidíme, že, co lidstvo celé a svorně a všudy chce, že také vždy pravdivým se osvědčuje, odpovídajíc touze té a *jsouc* tak neb onak, na př.: lidstvo jest přesvědčeno, že každý člověk chce býti šťasten, že má býti ctnosten. A zdaž skutečně neexistuje ve světě štěstí i ctnost v přerůzných podobách, věcech a osobách? Nezapomínejme tedy, že kde veliká většina lidstva, neb aspoň většina některého národa stejného jest přesvědčení, třeba i jen časového, — na př. že nám Čechům z protestantských Němec nic národně a nábožensky dobrého nepřijde, a že vše konec konců na zkázu naší národnosti vypočtěno jest, co se v Němcích »pro« nás děje, nebo že kramářská Anglie na celém světě, kde a jak může čestně i nečestně se obohacuje, upevňuje, své panství rozšiřuje atd., — nezapomínejme, že takovému přesvědčení na jisto veliká pravda odpovídá, i když ji ten neb onen jednotlivec popírá.«

»Inu, buďsi,« mínil Holub, »ale souhlas takový jistojistým přece není důkazem pravdy, a aspoň někdy může v něm býti chyba, jak víme příkladem o přesvědčení lidstva, kteréž až po Galileiho svorně se domnívalo, že se slunce pohybuje a země že stojí.«

»Odpovídám,« řekl nadučitel, »že se poněkud ukvapujete. Především třeba Vás znova na to

upozorniti, že i kdyby pravdivo bylo, že lidstvo se mýlilo soudíc špatně o pohybu slunce a země atd., nedokazovala by mýlka ta věci, o niž nám jde, poněvadž i tato (zatím) připuštěná mýlka dokazuje jen, že lidstvo chybilo, soudíc *co* se pohybuje, nikoli však, *že* se něco pohybuje, čili *že* pohyb zde *jest*. Tak má se věc i s Bohem. Beze všeho připouštíme — a právě proto potřebu nadpřirozeného zjevení Božího hlásáme, — že lidstvo chybilo soudíc o Bohu a jeho vlastnostech, čili o tom, *co* Bůh jest; nikterak však nechybilo soudíc o tom, zda čili *že* Bůh *jest*. — Vedle toho upozorňuji, že lidstvo celé a vždy nebylo přesvědčeno o pohybu slunce kolem země do té míry, jako jest přesvědčeno o jsoucnosti Boží, poněvadž už *sv. Tomáš Aquinský* (Lib. 2. De coelo lect. 17) poznamenal o slunečném systemu Ptolomaeově, že není třeba položky jeho považovati nezměnitelně pravdivými, jelikož možno jest, že se najde jiný způsob poznání, dosud lidem neznámý atd. Že již před Koperníkem mnozí o pohybu těles nebeských jinak soudili, než se po většině tehdy za to mezi lidstvem mělo, dokazuje Tilm. *Pesch* (Welträthsel II. 311.). A konečně třeba i na to důraz klásti, že přesvědčení lidstva o jsoucnosti Boží náleží mezi ty *přirozené* pravdy, jež každý jako věno na svět si přinášíme, abychom jimi *mravný* život spravovali. »Nečiň jinému, co nechceš, aby ti jiní činili: Nekraď, cti rodiče« atd. jsou *téhož* druhu pravdy, jako

pravda o jsoucnosti Boží, poněvadž zároveň s ní a takměř následkem jí v nás se ozývají, jsouce jí živeny, šlechtěny a povznášeny. Neklame-li se tedy lidstvo v pravdách těchto, proč by se klamalo v pravdě oné? Otáčí-li se země nebo slunce, jak rychle nebo pomalu, jest pravdou zcela jiného druhu, než pravda o jsoucnosti Boží, a doufám, že ani Vy tvrditi nebudete, že nauka o pohybu země je lidstvu pro šlechetný *život* tak potřebna, jako pravdy svrchu vzpomenuté, zvláště jako pravda, že *Bůh jest*. V oné mohlo tedy lidstvo blouditi, nikoliv však v této.«

»Nu třeba« odvětil Holub, »ale jak vysvětlíte, že mnozí lidé v Boha nevěří? Jak vysvětlíte, že tolik lidu je oddáno pohanství, mnohobožství, je-li pravda o jsoucnosti Boží vštípena do duše *každého* člověka?«

»Snadno,« nabízel se nadučitel. »O pohanech a modlářích už jsem vyložil na hoře: chybují v tom, že neví, *co* jest Bůh a *jak* Ho třeba ctíti: nechybují však v tom, *že jest Bůh* a *že* Ho třeba ctíti. Tohoto lidského poznání — tedy přesvědčení o *existenci* Boží — hájím, nikoli však onoho. Že mnozí *nechtějí* věřiti v Boha, možno různě vyložiti. Baco Verulánský, tedy svědek nepodezřelý, praví, že *nedostatečné poznání* přírody odvádí od Boha. Sv. *Jan* praví: pýcha života, žádost těla a očí a špatné skutky vedou od Boha, ano i proti němu. Zkušenost to též potvrzuje. K ctihodnému faráři Vianneyovi přišel

jednou jakýs nevěrec, chtěje předkládati různé obtíže a námitky proti Bohu. Světec mu řekl: Můj zlatý, klekněte si tamo ku zpovědnici, vyznejte se kajícně ze hříchův a budete hned míti víru. Stalo se, a když mladík po sv. zpovědi vstal a tázán byl, jaké má tedy námitky proti jsoucnosti Boží, odpověděl: Teď už žádné; — měl jsem jen nečisté srdce proti tomu. V Boha nevěří, kdo se Ho bojí, čili: kdo má v sobě příčinu, pro kterou si přeje, aby Bůh nebyl. Co máte proti Bohu, než své hříchy? zvolal jednoho dne na notredámské kazatelně Pařížské slavný *P. Lacordaire*. Kde je kdo mezi vámi ctnostný, jenž by Boha nechtěl? Pro který skutek dobrý chceš popříti, že *Bůh jest?* Pro žádný: jen pro hřích a pro strach před Spravedlivým Soudcem křičíš: není Bůh, ač tvé nitro odpovídá ti, že Bůh jest, a že i tuto nevěru tvou trestati bude. Když kteréhosi dne ve společnosti *Voltaireově* kdosi tvrdil, že je *úplně přesvědčen* o nejsoucnosti Boží, řekl mu Voltaire: Pak jste šťastnějším než já, jenž podnes jsem se o tom nepřesvědčil. Zklamání, zoufalost, bída, přílišná práce, zatvrzelost atd. olupují často o víru v Boha, zvláště když k tomu přistoupí nesvědomitost, povrchnost a nedbalost o život ctnostný, neb když se někdo kazí stále špatným čtením, zlými společnostmi a spolky, zanedbávaje v čas použíti protijedu: dobré četby, poučení, modlitby, atd., jak se dnes stává, kde mnozí všecko s radostí přijímají, co je proti víře (náboženství),

ničeho však nečtou a nezkoumají, co jest na obranu víry. Nevěry *vrozené* v lidském nitru není: *všecka nevěra v Boha jest časem do duše zavlečena, vnucena a zaviněna* nevěrcem buď na ten neb onen způsob, dle známého přísloví: Jakým kdo je, takové má bohy.«

»Počkejte!« zvolal Holub. »Mají-li všichni lidé víru v Boha, proč nemají přemnozí národové ve své řeči ani patřičného *slova*, jímž by pojem »Bůh« vyjádřili? Co člověk dobře cítí, také nějak poví.«

»Předně možno říci,« odpovídal tázaný, »že není dokázáno, že by ten neb onen národ slova »Bůh« ve své řeči nějak nevyjadřoval, poněvadž mnozí badatelé, kteří řeč divochů posuzují, nedosti ji znají: pak třeba považiti, že mnohý divoch z úcty k Bohu nechce vysloviti slovo *Bůh* před cizincem, obávaje se ze zkušenosti, aby cizinec nepotupil Boha aneb neoloupil divocha o to, co jest mu nejsvětějším (o víru). Konečně dlužno upozorniti, že ve všech evropských vzdělaných řečech nedostává se původních a vlastních slov pro docela obyčejné věci, ač je národové ti všickni dávno znají. Je-li však tomu tak, ký div, že nevzdělaní divoši nedovedou v řeči své původním slovem označiti pojmy nejvznešenější: Boží jsoucnost, podstatu, osobu atd.? Či máme snad z téhož důvodu, jejž naši »cestovatelé« proti divochům a jich víře v Boha vedou, či máme říci, že dotčení národové evropští podobně nemají a

neznají věcí, jichž *svým* vlastním mateřským slovem vyjádřiti nedovedou? Řek vidí prý stále nad sebou modré nebe, a přece nemá *svého* pravého (úplného) významu, jímž by označil »modro«. Nebožtík Palacký smával se Němcům, že nemají slov, jimiž by svou mateřštinou tlumočili, co jest »Familie« a »Religion«. Jsou tedy Němci bez rodin, bez náboženství? Zpěvný Čech, jenž od rána do večera na fortepianu, harmoniu atd. hraje, neumí ty nástroje po dnes svým mateřským slovem vyjádřiti, leč by snad z fortepiana udělal »silno-slabinec«, jak už kdysi kterýsi brusič a purista navrhoval. Co tedy tomu říkáte? Zdaž všem národům těmto upřete znalost věcí, jichž původním slovem své mateřštiny vyjádřiti nedovedou? A když neupřete, — jakým právem upíráte totéž národům divokým?«

»Tím právem, že názory jich náboženské jsou velice nejapné, nesmyslné a božstva nedůstojné,« opáčil Lehar.

»Zase chybujete,« opravoval nadučitel. »Od *divochů* nemůžete žádati než trochu divočiny ve všem, tedy i v náboženství: proto vidíte v něm tolik nejapnosti, ukrutnosti a tytýž i směšnosti, ale nikoliv bez zdravého smyslu *základního*, jejž v tom spatřovati sluší, že ubohý divoch docela přesvědčen jest o vyšší bytosti, jež světem vládne, a již uctívati jest povinen, i když neví správně, *co* bytost ta jest a *jak ji třeba ctíti*. Z té také příčiny vidíme, že nevzdělaní divoši *úzko-*

stlivě, vytrvale a *obětavě* vynasnažují se zalíbiti, děkovati, usmířiti, uprositi božstvo. A právě v *této* myšlénce třeba spatřovati podklad a podstatu náboženství. Uvedený Vámi *John Lubbock* připouští, že v *tomto* smyslu nelze upříti divochům náboženství, protože prý »trochu kouzel, čárův a pověry« všude na světě se jeví.«

»Myslím, že důkazem tímto neprorazíte,« odpíral Holub. »Jsouť přemnozí, kteří tvrdí, že příčinu víry lidské v Boha zavdala nevědomost a neznalost přírody. První lidé byli takovými ubožáky, že podobali se více zvířeti než člověku, neumějíce si vyložiti jevů přírodních, na příklad hromu, blesku atd. Vidouce a slyšíce to náhodou, jali se hledati jakési vyšší bytosti, vše to způsobující: strach a bázeň před nepoznanými příčinami všeho toho podporovaly tuto nevědomost a zvědavost lidskou, zanášejíce polodivého člověka k výšinám oblakovým, za nimiž tušil zázračné bytosti, bohy a duchy.«

»Tak?« divil se naďučitel. »Náboženství a Bůh povstal tedy z nevědomosti, bázně a polodivokosti? Prosím Vás, pane Holube, kdy, kdo a kde viděl Vaše prvopočáteční lidi, kteří podobali se více zvířeti nežli člověku, a kdo pozoroval tyto ubožáky, když se nad nimi blýskalo a kolem nich hromobití dunělo? Nekruťte ssebou, známe ty věci a víme, že opírají se o darwinistickou smýšlénku o původu lidstva z opice, jež prý pořád stávala se dokonalejší, až konečně po mnoha

tisících letech vyvinul se z ní člověk! Dnes nemá však tato moudrost ani mezi učenými nevěrci vážných stoupenců. Znáte-li jméno učeného *prof. Virchova*, víte, jak na přírodovědeckém sjezdě, před nedávnem konaném, prohlásil u přítomnosti učenců celého světa, že věda nemůže spatřovati v nauce Darwinově o původě života a o původě člověka odůvodněné pravdy. Všecko, co poslední dobou přírodověda *zjistila*, potvrzuje spíše názor náboženství křesťanského o původě světa, života a člověka, než aby jej z nepravdy usvědčovala, takže před nedávnem (viz *Horáčkovo* pojednání ve »Vlasti« r. 1901-2) prohlásil přírodozpytec zvučného jména, že domněnkami darwinisticko-haeckelovskými bylo lidstvo drahně let voděno za nos.«*)

»Nejsem darwinistou,« odpověděl Holub, »a přece míním, že možno vyložiti původ a všeobecné rozšíření myšlénky náboženské dosti dobře názory shora jmenovanými, protože v náboženství jeví se skutečně cosi bázlivého, pověrčivého, nevědomého; lidé vzdělaní nemají náboženství, jen lidé neučení mají náboženství.«

»A od kdy má náboženství v sobě jen myšlénky bázlivé, strašlivé a pověrčivé?« tázal se nadučitel. »Což nevykazuje každé náboženství plno představ radostných, důvěry a lásky plných?

*) Viz o tom obšírný článek *F. J. Konečného* ve »Vlasti« roku 1903—4. »Jak *se dělají* přirozené dějiny náboženství?« Sešit 1.—4.

Proč nazývají lidé Boha *otcem* a ne hromobijcem? Proč všecky *slavnosti* lidové a rodinné od jakživa začínávají a bývají skoncovány obřady náboženskými, vzýváním Boha? Jsi-li Bůh, pravili staropohanští obyvatelé Skythie králi Alexandru Velikému, když do jejich země s vítězným vojskem přitáhl, jsi-li Bůh, musíš nám dělati *dobré!* Je pravda, že Boha se bojíme; ale vedle bázně a úcty máme k němu také důvěru a lásku. Nejen strach, ale i zvláštní blaživá důvěra a radost i jistota proniká nás při myšlénce na Boha. Není také pravda, že jen nevzdělaný a hloupý člověk má náboženství, a že pravý učenec je bez víry; ve všech dobách a ve všech třídách lidstva vždy byli a jsou lidé nejučenější také velezbožnými. Mám uvésti opětně jména slavných mužů, nadšených to vyznavačů jsoucnosti Boží a ctitelů náboženství?«

»Není potřeba, již jste jich hodnou řadu před chvilí vyjmenoval,« mínil stavitel, dodávaje: »Dle mé zkušenosti nemohl strach přivésti lidstvo k Bohu, protože ti lidé, kteří se Boha *bojí*, nejvíce proti Němu brojívají a jsoucnost Jeho popírají, aby Mu nemusili zodpovědnými býti, takže lze říci: Strach a bázeň popřel a popírá jsoucnost Boží, kdežto jistota z počestného života a znalost přírody vedou k Bohu, každému v jeho nitru slastnou důvěrou hlásajíce: Bůh nad námi jest! Náš zemřelý prof. dr. *Jos. Durdík* v jedné z přednášek veřejně prohlásil:

Za pravdu počtářskou, že 2 × 2 = 4, ani prstu bych si uříznouti nedal; ale za pravdu náboženskou, že nad námi Bůh jest dobrotivý, celou ruku bych si useknouti dal, — taková blaživost prochvívá srdcem mým, pomním-li na Boha a Jeho jsoucnost.«

»Nebylo by možno, aby víra v Boha a všeobecné přesvědčení lidstva, že Bůh jest, byla povstala omylem nebo zúmyslnou dobře vypočítanou šalbou?« tázal se opětně Holub.

»Nebylo možno,« odvětil se vší určitostí nadučitel. »V čem *všickni* lidé *pořád* a *všudy* jsou za jedno, nemůže býti chybno ani vylháno — proti tomu mluví celá *lidská přirozenost* a veškerá dosavadní dějepisná *zkušenost*. Pravdu takového významu a praktického pro život jednotlivcův a veškerenstva dosahu, jako je přesvědčení lidstva o jsoucnosti Boží, žádný rozumný člověk vbíti a podloudnicky do sebe vpašovati si nenechá: myšlénka na Boha jest totiž ostrým mečem v našem srdci, jejž bodá ihned a bez milosrdenství, jakmile něco proti vůli Boží činíme. Kdybychom Boha míti v sobě *nemusili*, však bychom se Ho byli již dávno zhostili, již pro nepokoj a výčitky zlého svědomí.«

»V tom můžete míti kus pravdy,« přisvědčoval Lehar, »ale myslím, že kněží a zákonodárci mohli všeobecnou víru v Boha, když ne právě vymysliti, tedy aspoň rozšířiti a tím by snad váš důkaz o *všeobecnosti* přesvědčení náboženského

značně pozbyl síly, — neplynulť by z přirozenosti lidské a byl by do ní spíše vnucen býval.«

»Nikoli,« zvolal stavitel. »Mám a znám dělníky — nevěru přijímají od každého novináře a hospodského řečníka: o víře v Boha nechtějí však slyšeti, zvláště ne z úst kněze a zákonodárců. Nevěříte-li mi, jděte se mezi »náš lid« dělný přesvědčiti a užasnete.«

»Kněží už proto nemohli vynalézti víru v Boha,« začal nadučitel, »protože Boha jest se knězi tak obávati jako každému jinému člověku, ba ještě více, poněvadž kněz má před Bohem více zodpovědnosti než obyčejný člověk.«

»To vždycky nemusí býti pravdou,« namítl Holub. »Kněz může lidu kázati o Bohu, a sám tomu nemusí věřiti. Do srdce žádný nemůže se podívati. Kněz bere peníze, proč by tedy nehlásal, že *jest* Bůh?«

»Protože takový nevěřící kněz, byl-li kdy jaký, prozradí se jako šídlo v pytli; lid poznává ho brzy, zvláště nevěrci, a bude po kázání a po penězích,« s úsměvem děl nadučitel.

»Kněží, kteří ztratili víru,« dodával stavitel, »často odhazují kleriku a utíkají i z výnosných míst, nemohouce snésti hrozného stavu svého svědomí. Tak to tedy, pánové, nejde ani u kněze s věrou, jak jste tvrdili. A po té! Kněz že bere *peníze?* Ano, ale *jaké!* Kdybychom my, jak zde jsme, měli tak mizerné služné, jako mají kněží na př. v Rakousku, naříkali bychom všickni

zoufanlivě. Každý státní poslíček a sluha má u nás lepší příjmy než kněz. Výjimky ovšem jsou, ale pravidlo zůstává, a kněz v Rakousku dle ustanovení zákona po většině jen *nejnutnější* k výživě má, takže všelijak vypomáhati si musí, aby se uživil. Peníze tedy kněze získati pro povolání jeho nemohou — jsouť často nedostatečné — takže spíše od kněžského povolání mladíky odvracejí, než k němu připoutávají; proto také němečtí naši krajané v Čechách synů svých na kněžství již ani nedávají, a u nás v Čechách mezi Čechy za nedlouho nebude lépe. Lze také vůbec, aby kněz za peníze nabyl náboženského přesvědčení?«

»Nehádejte se o kněze,« do řeči pustil se Lehar, »a hleďte, abyste mluvili k věci, jak jsem již před chvilečkou předložil.«

»Tak jest,« chválil nadučitel a začal: »Kdyby víra v Boha nebyla do duše lidské vštípena přírodou, nebyl by jí tam nikdo vtloukl, a to z důvodů, které jsem nahoře uvedl, a o nichž se i my každé chvilky přesvědčujeme, když nevěrcům víru v Boha dokázati chceme: všecky důvody odrážejí se od jich umíněnosti, pochybovačnosti a netečnosti. Kněz šíří víru, ale nevěrci podrývají ji. Proti jednomu knězi stojí vždy a všude aspoň deset odpůrců, pochybovačův a tupitelů: kdyby víra v Boha na kněžích se zakládala, již pro tento číselný nepoměr byla by dávno udušena bývala. Plápolá-li dosud v lidstvu oheň víry, plápolá v něm proto, že důvod víry má

lidstvo *v sobě*, ve své přirozenosti, jíž se nemůže zbaviti. To je také výkladem, proč i nevěrci nemohou se úplně a na vždy víry zhostiti a proč musí i oni v Boha věřiti: mají sebe, mají svou přirozenost a tím i víru v Boha. Kdo z Vás, pánové, může také jmenovati kněze, jenž první víru v Boha byl před časy vymyslil? Dějepis v tom mlčí. Je tedy nedokázanou bajkou a dějepisnou lží, praví-li se, že kněz vynalezl Boha, náboženství.«

»A což zákonodárci?« zvídal Holub.

»Taktéž víry nevynalezli, ale již ji v lidu, z něhož vyrostli, od nepaměti vštípenou a jako *nedotknutelnou věc posvátnou* našli, jak o tom opět i jimi vydané zákony i dějepis svědčí. Nezapomínejme též, že právě mocní tohoto světa nejvíce svými všelijakými zákony víře, Bohu a náboženství ublížili a dosud ubližují. Za nesčetné svědky jiné poukazuji na nynější zednářsko židovské vlády a jejich zákony v Italii a ve Francii, kdež ke konci července roku 1902 slavný básník *Fr. Coppé* veřejně obvinil vládu *Loubetovu* z pronásledování katolické víry. Jak bývalo jinde a jindy, dějepis smutně učí, a co se téměř na celém světě dnešního dne *proti víře a proti Bohu pod záštitou zákonů světských děje*, je každému čtenáři novin dobře známo, takže beze strachu možno říci: zákonodárci víry v Boha sice nezbudovali, ale často ji bořili a dosud dost se namáhají, aby víru v Boha mezi lidem

všelijak odčiňovali jménem svobody, snášelivosti, pokroku, vědy a umění, v čemž myslící a nemyslící davy mocně jim přizvukukují,« končil vážně nadučitel.

»Nedivím se, že tak houževnatě bráníte náboženství a víry v jsoucnost Boží,« začal opět Lehar. »Jste *učitelem*, tedy *spoluvinníkem*, jelikož škola nejvíce na svědomí má (vedle kostela) rozšířené mínění lidstva, že *Bůh jest*. Maličké dítě pošle se do školy k vám, a vy mu s panem páterem ihned do hlavy vtloukáte Pánbíčka a neustanete s tím, dokud to dítěti nepřešlo do krve. Takto vámi vychované dítě roste pak s domněnkou tou dále, ožení se, zplodí dítky, vychovává je zase v domněnce o jsoucnosti Boží, a tak to jde s pokolení na pokolení.«

»Výborně!« pochválil nadporučíka účetní Holub.

»Proti tomu, či správněji na vysvětlenou toho, pravím toto: Vždycky bude stavu mému ke cti, že převeliká většina jeho *budila* v lidstvu jiskru víry: tím dávala a dává pravý podklad vší mravnosti, spokojenosti a osvětě lidstva, chráníc jednotlivce, stát a celé národy od mnohé pohromy, jak dějepis učí. Na rozbořených svatyních nejen zdvihaly se všude kotouče prachu, ale i dýmu a ohnivých jazyků, šlehajících k nebi ze zničených obydlí a majetku spoluobčanů: kde pobořeny byly svatyně Hospodinovy, tam vždy též pobořeny byly příbytky výchovy, vzdělanosti, uměny a vědy;

tam tekly potoky krve, tam páchány ohavné prostopášnosti, do nebe volající křivdy, násilí, nespravedlnosti; tam zničen pořádek, čest, majetek. Jen víra v Boha drží lidstvo ve ctnostném, spořádaném a šťastném životě. Bez tohoto sloupu, bez víry v Boha, potácí se lidstvo jako loď na bouřném moři bez kormidla — a hyne . . . My učitelé pokládáme si tedy *za hlavní zásluhu* svého povolání, že jsme lidstvo vychovali ve víře v Boha; ale, opakuji, my učitelé nemůžeme si dle pravdy osobiti, že bychom byli vynalezli víru v Boha; my jen *budili*, co v duši lidské *dřímalo*; my jen zachovali lidstvu, co se v něm a z něho k životu probudilo. Jako nevydává ocel, jímž se do křemene křesá, jiskry z kamene vyskočivší, tak také nedali jsme my učitelé jiskru víry do duše dítěcí, když jsme na ni slovem nebo příkladem působili. Jiskra víry v Boha vyskočila na nás učitele z duše dítěcí a zase vrátila se v duši dítěcí rozdýmat oheň víry, jenž v duši se skrýval.«

»Také byste mohl říci,« radil stavitel, »že ne všickni učitelé, zvlástě mezi »mladými« učiteli pokrokářsko-socialistickými, budili vždy jiskru víry, ale spíše že ji zašlapávali, jak o tom odborné listy učitelské, ba i veřejné noviny dosti často píší. Kdo zná dnešní poměry mezi učitelstvem a kdo ví, co příkladem zkusí klerikální učitel od svých kolegů; kdo ví, jak se píše a řeční mezi těmito odpůrci klerikalismu a přívrženci modernismu, ví také, jak *tito* učitelé šířili neb šíří víru v Boha. Ko-

lik je učitelů, kteří chtějí po příkladu francouzském odstraniti náboženství a na Bohu závislou morálku ze škol?«

»Máte bohužel pravdu, ale já o těchto svých spolubratřích mluviti nebudu, nechtěje vytýkati a nemoha chváliti,« řekl vážně naďučitel. »Přejete si ještě pánové, nějakého vysvětlení důkazu, který vedu pro jsoucnost Boží ze všeobecného přesvědčení lidstva?«

»Nepřejeme,« za ostatní prohlásil stavitel. »Vaše důvody, pane naďučiteli, jsou zřejmy. Dobře-li jsem pochopil, byl chod myšlének Vašich asi takový: Všickni národové jsou přesvědčeni, že Bůh jest. Toto všeobecné přesvědčení lidstva o jsoucnosti Boží nemůže býti nepravdivo, poněvadž jest výronem nezfalšované lidské přirozenosti, již také podporuje i naše zkušenost, učíc, že, kde mnoho lidí o něčem stejně soudí, tam jistě tak jest, jak lidé soudí; kde věc není jistá, tam lidé též stejně o ní nesmýšlí, ale každý dle svého jinak o ní soudí dle přísloví: »Kolik hlav, tolik smyslů.« Pravdy této dosvědčují všecky naše četné národní, politické, strannické, vědecké a osobní spory. Jen neúprosná, nepopíratelná a samozřejmá pravda nutí lidstvo k jednomu a témuž doznání; proto, vidíme-li, že všickni národové vždy a všude přesvědčeni byli o jsoucnosti Boží, dlužno Jsoucnost Boží uznati za pravdu nepopíratelnou, samozřejmou, jistojistou. Všecky pokusy vyložiti víru lidstva v jsoucnost Boží

strachem, pověrou, knězem, zákony, učitelem, nevzdělaností a podobně nikterak se nezdařily. Víra v jsoucnost Boží má nevyhladitelné kořeny v lidské přirozenosti; proto všude kde *člověk, tam i Bůh se ozývá.* Pochopil jsem?«

»Pochopil,« řekli takměř najednou pánové Holub a Lehar.

»Dovolte tedy, abych důkaz zaokrouhlil,« žádal naďučitel, a když viděl, že nikdo není proti tomu, začal: »Procestujme všecky země a národy, ptejme se všude lidí po jich náboženství, zkoumejme jich mravy, písně, obyčeje a všude dozkoumáme se téhož: *Jest Bůh*, stvořitel, zachovávatel, soudce, odplatitel a světa ředitel; *jest Bůh*, jenž trestá zlé a odměňuje dobré; *jest Bůh*, jenž miluje cnosť a nenávidí hřích; *jest Bůh*, jehož každý člověk v sobě tuší a dle možnosti ctí. Putujíce mezi národy kolem světa, spatříme veliké rozdíly duševní, tělesné a majetkové mezi lidstvem: v jednom najdeme však všude shodu, nápadnou shodu v tom totiž, že všickni lidé a všude uznávají nad sebou *vyšší bytost*, kterou také všickni uctívati hledí, opakujíce jeden za druhým — i když ne stejnými slovy a myšlénkami, — podstatně totéž základní poznání víry: *Otče náš, jenž Jsi na nebesích!* Možno-li z toho, že všickni lidé znají dobro a zlo, souditi s jistotou též o *jsoucnosti* dobra a zla, a možno-li z toho tvrditi, že dobro a zlo nejsou jen domněnkami lehkověrných, nýbrž pravdami

skutečnými, možno zajisté také souditi ze všeobecného přesvědčení lidstva o jsoucnosti Boží, že *jsoucnost* Boží jest pravdou jistojistou.«

IV.

»Nu, pane Holube, jak se Vám líbil dosavadní hovor o jsoucnosti Boží?« zvídal naučitel.

»Nejste ještě hotov?« tázavě děl oslovený.

»Nejsem, a umínil jsem si, že ještě důkazy přinesu, abych Vás dokonale přesvědčil. Smím začíti?«

»Začněte, ale nebuďte příliš obšírným!«

»Vyhovím milerád, a hned první důkaz podávám krátce takto: Všickni lidé od jakživa chtěli a chtějí býti *šťastnými*. Touha po štěstí je tak člověku vrozena jako touha po zdraví nebo po jídle, ba ještě více, poněvadž člověk snáze snese nemoc i hlad, než neštěstí a zoufalost duše. Co paměť a zkušenost naše sahá, jest zmíněné pravidlo, že totiž lidé chtějí býti šťastnými, bez výminky, takže člověk, jenž by opak toho o sobě tvrdil, u všech lidí normálních výsměch by utržil a podezření vzbudil, že buď je bláznem nebo že z jiných blázny si tropí.«

»Proti tomu mohlo by se namítnouti, že mnozí lidé se otravují, střílejí a vůbec tak na svět nevrlými jsou, že nic dobrého od něho nedoufají a každou řeč o štěstí rozmrzele jako lež od sebe odmítají; nezdá se tedy, že touha po

štěstí je lidem tak bezvýminečně vrozena, jak jste tvrdil,« mínil Lehar.

»Připusťte mu *vrozenou* touhu po štěstí,« volal na Lehara Holub; »vždyť tím nikterak nedokázal, že *Bůh jest*, což vlastním účelem řeči jeho bylo.«

»Ne, nepřipustím,« odmítal Lehar, vykládaje, že nadučitel výkladem o štěstí lidském a jeho *všeobecné platnosti* totéž zamýšlí, co zamýšlel dříve, když vykládal, jak lidé všeobecně přesvědčeni jsou o jsoucnosti Boží. »Jeho důkaz bude po té velmi snadným, neboť řekne: Jelikož prokázáno jest, že *všickni* lidé *přirozeně* touží šťastnými býti, musí někde něco nebo *Někdo býti*, jenž by jich dle touhy té šťastnými učinil, a to může býti jen štěstí naprosté čili *Bůh*, v němž od jakživa lidstvo spatřovalo plnost všeho dobra, krásna a blaha; *jest* tedy *Bůh*, poněvadž jest v člověku touha po štěstí.«

»Výborně!« volal nadučitel, dodávaje, »že pan nadporučík velmi dobře vycítil smysl jeho řeči a že ji tak dobře v hlavních rysech podal, jako by mu jí byl z hlavy kus po kuse vybíral. »Jen jednoho jediného ještě bylo *důrazněji* vzpomenouti, že totiž na světě žádná věc a osoba stvořená, jakkoli vzácná a vznešená, trvale a úplně člověka neuspokojila, takže třeba postoupiti od tvorů ke Tvůrci, prazdroji to nevyčerpatelné blaženosti, pravdy a krásy.«

»Řekl jsem to, a všickni slyšeli, že jsem právě z toho dokazoval jsoucnosti Boží,« bránil se Lehar.

»Oh, ba ne, ba ne!« volal živě Holub. »Náš svět je tak krásným, bohatým, rozmanitým a skýtá tolik zábavy, požitku, blaha i nadějí, že miliony a miliony lidí šťastnými činí, takže všichni ho milují, a žádný nerad se světa odchází. »Krásný vzhled je na ten Boží svět«, pěje naše mládež. Statný muž požívá do opojení pozemských rozkoší a stařec kochá se vzpomínkami na mladá léta, užívaje plným douškem radostí, jež mu skytá kruh rodinný, hejno vňoučat, vědomí vykonané práce, majetek a bezstarostná budoucnost. Není tedy pravda, že člověka nic zde na světě oblažiti nedovede, a že k vůli lidskému štěstí musí býti něco jiného a lepšího než jest tento svět.«

»S tím nesouhlasím,« prohlásil nadporučík, a stavitel i nadučitel přizvukovali mu zároveň.

»Vím,« řekl účetní, »vždyť už jste úplně přeběhl do tábora odpůrcův, spojiv se s nimi, ač Vás dosud hůře řezali než mne. Já však stojím na svém a budu bojovati zmužile dále, i kdyby vás proti mně jedinému třeba deset bylo.«

»Zatím si, pane Holube, chvilku odpočiňte, protože vyrovnám se hned s panem Leharem pro jeho řeč, že prý všickni lidi nutně netouží po štěstí, střílejíce a otravujíce se.«

»Netrvám na tom, poněvadž vím, že i samovrahové jen proto život si berou, poněvadž v zoufanlivém neštěstí déle tráviti nechtějí a se domnívají, že smrt násilná vysvobodí je z nemilé situace čili, že udělá všemu (jak se říká) rázem konec, tedy i neštěstí, bídě, zoufanlivosti a hanbě, jež je svírají. Smrť sebevrahova je tedy patrným znamením, že každý člověk touží po štěstí a nerad má neštěstí.

»Jste spokojen?«

»Jsem!«

»Proč jste tak nemluvil hned?«

»Protože jsem Vás chtěl poškádliti.«

»Odpouštím Vám,« usmívaje se děl naduučitel, »ale panu účetnímu třeba nyní říci perné slovíčko! Radosti mladého, mužného a starého života jsou sice mnohé, ale nikoli bez příměsku častých starostí, bolestí a sklamání, takže *slzavé údolí* převládá a *krásný ráj* zde jen tu a tam na chvilku a zdánlivě, čili *na pohled* bývá. Kolik je také lidí zde na světě tak šťastných, jak jste vykládal? Mnohý pracuje od nejútlejšího mládí až do pozdního stáří, takže teprve ve hrobě odpočinku dochází, nenabyv na světě za všecku námahu ani náležitého zaopatření. Jiný stíhán bývá neštěstím všeho druhu, nemocí, podvody, křivou obžalobou, podezříváním atd., takže svět je mu stálým utrpením. Jiný zase pln jest omrzelosti a nespokojenosti sám v sobě i v rodině, takže uprostřed bohatství a moci i život si

bere, nemoha na světě déle zůstati. Jak je tomu dávno, co jsme slyšeli smutnou zvěsť, že následník trůnu světové říše . . . . předčasně zhynul. O příčinách smrti jeho nejrůznější kolovaly pověsti, v tom se však shodujíce, že nebyl nikterak šťasten! A požitek jídla, pití a smyslných radostí — ten že trvale blaží? Nikoli! V chudých chaloupkách, do nichž vítr fouká, jakoby chtěl vypuditi bídu četnými skulinami v oknech a ve střeše, v chudých chaloupkách více spokojenosti bývá při míse bramborů než v palácích při libovonných pečeních a šumivých nápojích. Všimněte si jen, kolik se za rok otráví a zastřelí boháčů, hrabat, knížat, důstojníkův, a srovnejte, kolik proti tomu o život připraví se chudých dělníků, ba i žebráků. Moc a sláva tohoto světa také úplně člověka neblaží, protože jsou náramně prchavy a nestály. Známo jest v té příčině o Napoleonu III., že ještě v r. 1866 pyšně prohlásil: »bez vůle Francie ničeho se ve světě nestane.« Za čtyři léta později seděl Napoleon III. jako zničený velikán před Bismarkem, byv zajat s celou armádou po nešťastné bitvě u Sedanu, a spláčem psal pruskému králi Vilému dopis, v němž oznamoval, že jest zajatcem a že *prosí* o milost . . . . Vedlo se lépe *všemohoucímu* druhdy Bismarkovi? Jednoho dne prolétlo novinami, že mladistvý císař Vilém, nynější panovník německý, *sesadil* Bismarka s kancléřství prohlásiv, že v říši své nikoho netrpí rovného vedle sebe. Sto jiných případů ze všech zemí a ná-

rodů bylo by po ruce, kdyby třeba bylo. — Co tedy zbývá ze všeho na světě, co by nás *úplně* blažilo? *Vzpomínky* na prožilý věk mladý? Bohužel, sotva! U mnohých, ba u přemnohých jistě *ne*, poněvadž mladý život strávili tak, že do nejzažšího stáří mívají z něho trpké výčitky a hořké slzy. Co by mnohý stařec za to dal, kdyby byl býval v mládí *jinak* žil! Zvláště *požitky mládí*, o kterých jste mluvil, bývají prameny přemnohých trapných chvil, nesnází a trvalého neštěstí, ba i předčasné smrti! A *potomstvo* že člověka obšťastňuje? Tu a tam *ano;* ale pravidelně mívají rodiče mnoho s dětmi starostí, práce, ba i sklamání, hanby, a tytýž dožijí se na nich i nejhroznějšího nevděku, což bohužel zvláště za nynějších, Bohu odcizených časův, u četných lidí dosti zhusta se stává. Mnohý otec nemůže vyjíti s jediným synem: což potom, má-li jich několik, a jsou-li si ve zlu podobnými! Vezměte ještě v úvahu *lásku* a manželství. Pro nešťastnou lásku střílejí, věší a otravují se lidé napořád; šťastná láska mezi mladými lidmi již nikterak není každodenní věcí, a byla-li, stává se v manželství nezřídka opakem, takže mnozí manželé žijí v stálých různicích, mrzutostech a trápeních, až konečně druh druha nenávidí, opouští a třebas i násilně ubijí. Jsou ovšem manželství šťastná, ale i tam vědí muž a žena, co je starost, nouze, nemoc atd. Zkrátka: žádná růže bez trní a žádný člověk bez bolesti, bez starosti, bez neštěstí.«

»I jen to tak nemalujte,« zamyšleně odpovídal Holub.

»Nemaluji, ale pravdu dím, jak ji život hlásá. Nikdo před smrtí není blažen, říkávali staří pohané, a měli pravdu.«

»Z čehož uzavírám,« děl účetní, »že vrozená touha člověkova po štěstí, o níž jste z počátku mluvil, jest neoprávněna čili zfalešněna, poněvadž jí nic nevyhovuje.«

»Nikoli,« odpíral nadučitel. »Z toho jen uzavírati lze, že vrozená naše touha po štěstí nemůže *zde na světě* nikde a ničím *úplně* nasycena býti, nýbrž jen částečně; že tedy musíme štěstí svého úplného hledati jinde, za světem a nad světem — v Bohu. Všickni, kdož tak učinili, brzy se v sobě přesvědčili, jak slastným jest Pán všem, kdož Ho hledají, a jak nesmírně sladkým jest všem, kdož ho nalezli! Tato *zakušená* slast, toto dosažené blaho duše nejlepším jest důkazem takovému člověku, že Bůh jest. Za mnohé jiné uvádím sv. Augustina. Chodě kdysi v noci na okraji mořském, tázal se lesklých hvězd, kdo je učinil, k čemu jsou? A ony odpovídaly: Bůh nás učinil, pro Něho zde jsme, hlásajíce moc a slávu Jeho. Obrátil se tedy světec k moři — a odpovědělo mu totéž. Zkoumal v písku, travinách a zemi, a odpověď pořád stejně zněla. Co hledáš, není v nás, je výše, je v nebi! A tu tázal se mudrc sám sebe, odkud jest člověk a proč jest, a poznal, že od Boha a pro

Boha jest a že jen v Něm najde, čeho ve světě marně hledá, úplného nasycení po štěstí roztoužené duše. I jal se *Boha* hledati a Mu sloužiti, vida v Něm štěstí své, a — výsledek? Blaho nad blaho zazářilo v duši Augustinově, takže s pláčem volával: Pozdě jsem si zamiloval Tebe, kráso má! . . . A ty's za to radostí a *láskou* zranila srdce mé! . . . Kolik od té doby za Augustinem podobným způsobem přesvědčilo se lidí o pravém štěstí života, o Bohu! Učenci, umělci a královské princezny věděli, *proč* opustili vábný svět: opustili ho pro pravé *štěstí,* jež mimo svět hledat šli a — nalezli! Když jsem onehdy navštívil po 18 letech přítele řeholníka, tázal jsem se ho: Jak se Ti zde (v klášteře) líbí? — Našel jsem víc, než jsem očekával; našel jsem spokojenost duše! — V čem? táži se. — Našel jsem zde *Boha*, odpověděl řeholník prostě a tak srdečně, že i mne zvláštní blahý pocit při tom uchvátil. — Proto tedy, pane účetní, *jest Bůh*, protože jest v člověku touha po štěstí neutlumitelná, ničím na světě nenasytitelná leč Bohem. Vrozená tato touha není nepravdiva, poněvadž přirozenost lidská není sama v sobě a sama sebou zfalšována: musí tedy něco nebo vlastně *Někdo* býti, jenž by touhu tu nasytil; nasytil ne trochu a na chvíli, nýbrž na vždy a trvale.«

»Kdyby Boha nebylo,« podotkl Svoboda. »zoufal by si devětadevadesátý díl lidstva, protože zde na světě velmi málo štěstí okusili, ale

za to všelijak souženi a trápeni byli. Jediné, co člověka udrželo v trapném životě, byla naděje na odměnu *věčnou* a víra ve spravedlnost Božskou. Vezměte tuto víru a naději ztrápenému lidstvu, a vzali jste mu život, — nebude chtíti žíti, nebude hroziti se zločinu ani neřestí, nebude míti cti, ani bázně, ani kázně. ‚Pro hrušku a ženskou zavraždí se lidé,‘ říkával Napoleon I.«

»To nanejvýše platí o nevzdělaném davu a o sprostém venkovském dělnickém lidu,« poznamenal účetní.

»Nikoli, platí to o všech, i o vzdělaných, a abyste věřil, uvedu Vám, co jsme onehdy četli o ruském hraběti *Tolstém,* jenž výslovně přiznává, že bez víry v Boha byl docela beze štěstí života, že zabředl ve všecka možná smilstva, v podvody, krádež, opilství a konečně že klesl tak daleko, že byl na vahách, má-li učiniti konec bídnému životu kulí z revolveru nebo dávkou jedu! Týž muž mnoho zkušený tvrdí, že podobně žili jeho soudruhové: šlechtici, učenci, básníci, umělci a spisovatelé byli samá neřest, samé zoufalství, samý hřích! Mám vésti příklady *jednotlivé* z naší lepší společnosti, abych dovodil starého přísloví: Bez Boha, bez blaha!«

»Nikoliv,« odmítl účetní cítě, že by nadučitel i *jeho* mohl za důkaz vésti, neboť po rozmařilém životě vražednou rukou sáhl na sebe a přišel — do nemocnice!

»Končím tedy důkaz, a bude-li libo, podám zítra jiný,« sliboval neunavný nadučitel, odcházeje od pánů vstříc bratru knězi, P. Vojtěchu Nebeskému.

»Dobře si je rodiče vychovali,« řekl za odcházejícím stavitel, a ukázal na bratry kněze a učitele.

V.

»Co jsem včera načal, dnes dodělám,« začal opětně rozhovor nadučitel, když se pánové po obědě v zahradě pod lipou sešli. »Abych měl práci usnadněnu, přinesl jsem si od bratra Vojtěcha knížečku nadepsanou: »Zrušíme pouta mravnosti?« *) V knížce té jest včerejší můj důkaz spojen s dnešním, jejž vedu pro jsoucnost Boží *z mravního řádu,* kterýž u všech lidí všude nacházíme, a který podobně jako důkaz z touhy naší po štěstí, nutně jsoucnosti Boží vyžaduje. Oba tyto důkazy jsou takřka dvojčaty: jeden od druhého dostává síly a jasnosti. Souhlasíte-li, pánové, přečtu Vám, co o nich v knížce mám.«

»Přečtěte,« žádali nadporučík a stavitel, hledíce tázavě na účetního, jenž jen ledabyle přikývl hlavou.

»Pozorujeme-li kolem sebe živou i neživou přírodu (tak čteme v knížce na stránce 66.) a

*) Vyšla v »Časových úvahách« v Králové Hradci r. 1901 z péra F. J. Konečného.

kteroukoli částečku její — byliny, křoví, zvířata, světlo, déšť, teplo atd. — vidíme, že celá příroda i každá částečka její není zde zbytečně, ale že má *svou* úlohu čili *cíl*, a že mu také *znamenitě vyhovuje*. Týž zákon a tutéž pravdu vidíme také i na sobě, na svém těle i na své duši: všecky naše údy a všecky naše duševní i tělesné schopnosti tak jsou uspořádány, že podle přirozené náklonnosti nutně konají, k čemu jsou stvořeny, ukazujíce nejen, že zde jsou, nýbrž i k čemu jsou, čili *jaký* cíl mají. Jako má vyměřený cíl od přírody žaludek, oko, ruka, noha, tak má od přírody vyměřený cíl, rozum, vůle, paměť, svědomí, zdraví atd. I naskýtá se přemýšlejícímu člověku otázka: Když všecko, co na duši a na těle mám, *svůj* cíl má a také mu znamenitě vyhovuje, jest možno, abych já (všeho toho majitel) neměl cíle žádného a byl zde zbytečně? Jistě ne! *Jaký* tedy mám cíl? Co mně o něm hlásá rozum, vůle, paměť, zkušenost, svědomí? Co na tuto otázku odpovídají dobří i zlí lidé? Možno mi o *mém* cíli třeba jen na okamžik pochybovati, když uvážím, *co* v sobě pořád cítím, za čím toužím, čeho se bojím? Nikoli! Kde živá i neživá příroda, kde minulost i přítomnost, kde šlechetní i nešlechetní, učení i neučení lidé pořád stejně a určitě mluví a cítí, tam naprostá jest pravda a nezvratná jistota. Mám tedy cíl a jsem povinen vyhovovati jemu a moje přirozenost se nemýlí, když mne stále o něm

svědčí, když mne stále k němu nutí a takřka za ruku k němu vede.«

»Toho nikdo neupírá,« prohodil účetní. »Věděti chceme po včerejším Vašem důkaze, ne *v čem* vlastně cíl člověka záleží, nýbrž jak zní Váš *nový* důkaz.«

»Jsem k službám,« ukláněl se nadučitel a pokračoval: »Máme zde dvojí základní názor. Jedni tvrdí s mudrcem *Kantem,* že člověk nemá jiného cíle než sama sebe: všecko vyšší, nadpozemské a věčné je prý člověka nedůstojno. Druzí však to popírají a opak toho pravdivým vyhlašují: s nimi souhlasím též já!«

»Do toho mi nic není,« pravil účetní. »Lidé libují si v tom, že jsou *nad sebou pány.*«

»Budiž, ale všickni si v tom nelibují, poněvadž vidí, že nauka tato zakládá se na domýšlivé pýše a na pohodlné nezodpovědnosti člověka, sebe sama falšujícího, proti čemuž brojí zkušenost i zdravý rozum, hlásajíce každodenně, že na vše strany a úplně nezávislými nejsme, ale že *jsme zodpovědnými sobě, lidem i Bohu.* Kdyby člověk nikomu zodpovědným nebyl, byl by *nejvyšším* pánem čili *Bohem,* a *to* přece nikdo o sobě tvrditi nebude. Člověk má tedy cíl *mimo* sebe a *nad* sebou, tam totiž, kde dobro, pravda, právo a krása i dokonalost úplně soustředěno jest — *v Bohu!*«

Podejte raději *nový* důkaz,« vybízel účetní.

»Podám, ale opakuji, že bez Boha nemůže člověk vyložiti smyslu čili cíle života: náš život a náš poslední cíl nutně tedy vedou k Bohu, tvrdíce dle zkušenosti rozumu a srdce; *jest nad námi Bůh*, protože jsme my a v nás nevyhladitelná touha po trvalém štěstí, jehož mimo Boha nikde cele nalézti nelze.«

»Budiž, budiž, ale chceme slyšeti *nový* důkaz!«

»Zde jest! — Od nejstarších dob až na naše časy jest všeobecným přesvědčením lidstva, že člověk nesmí myslit, mluvit a dělat co by chtěl, ale že má v sobě ředidlo všeho jednání a myšlení svého; ředidlo, jež ohlašuje se v člověku jako moc živá, všecko ovládající a naprosto neúprosná. Sotva co chceš, již se v tobě tato moc hýbe, varujíc, radíc, zakazujíc, a udělal's-li něco, zase je moc ta ihned zde, vyčítajíc, schvalujíc, trestajíc a chválíc vždy dle toho, jak zasluhuje Tvé dílo. Jednati proti této moci nikdo nemůže, nemá-li sám se sebou přijíti do nejkrajnějších rozporů: výčitky našeho nitra bývají ze všeho zlého nejnesnesitelnějšími. Odvolání proti nim není; uchlácholiti jich nelze, ošiditi též nemožno! Chceš-li tedy pokoj míti v nitru, *musíš* této moci vyhověti. Každý skutek, ať jmenuje se jakkoli, nevyhověl-li této moci, zjednává ti přesvědčení, že je *špatným*, a ty že jsi jednal nedobře. O skutečné jsoucnosti této divné moci v nás nelze rozumně nikomu pochybovati, zná-li sám sebe a nechce-li obe-

lhávati sama sebe: všickni jsme se s mocí tou v sobě na svět narodili, a všickni ji stále vycitujeme a žádný se jí zbaviti nemůžeme; je s námi srostlá a vyrůstá z nás.«

»Myslíte, že nejsou tedy nikde lidé neznající a nedbající zákona toho?« tázal se Holub.

»Nejsou,« velice určitě prohlásil nadučitel a pokračoval: »Již staropohanský mudrc *Cicero* mluví o moci shora uvedené jako o záležitosti *všem* lidem *společné*. Jest v pravdě jakýsi zákon božský — tak asi praví (de Legg.) — přirozenosti naší zcela vyhovující, v nás všech rozšířený, stálý a věčný, jenž k povinnosti nabádá nás *poroučeje*, a jenž od podvodu zdržuje nás, *zakazuje*. Zákona toho zmenšiti, zvětšiti ani zničiti možná není nikomu; lid i senát (zákonodárci) jest proti němu bezmocným; původce a vykladač jeho totožni jsou, a není zákon ten jiný v Athenách, jiný v Římě, jiný dnes a jiný kdes, jako také nebyl jiným před tím a nebude jiným potom, ale pořád jest všude stejný. Všechny národy a všecky časy ovládá jeden a týž věčně nezměnitelný mravní zákon, a Ten, jenž ho byl do lidstva dal — *Bůh*. Tyto myšlénky Ciceronovy výslovně schvaluje i *zjevení* Boží. Čtemeť *u sv. Pavla* k Římanům (2, 14—16), že pohané, kteří nemají zákona (psaného), od *přirozenosti* činí, co jest zákona . . . jenž to ukazují dílo zákona psané *v srdcích* svých, když jim *svědomí* jejich vydává svědectví atd. Svědomí jest totiž nepod-

platitelným a neomylným vykladačem zákona toho v prvních a nejbližších z něho odvozených pravdách, vysvětlujíc *v každém* případě, co dle napsaného do našeho srdce zákona smíme i co nesmíme. První předpisy zákona tohoto i nejdivočejší národové poznávají a takořka vyciťují, na př. že člověk je víc než zvíře, že má ctíti rodiče, že nemá dělati jinému, co nechce, aby se mu dělo samotnému atd., zkrátka, že má *dělati dobro a nedělati zlo.* Učenci, kteří podnes k vůli tomu i nejdivočejší národy zkoumali, doznávají, že základní pravidlo přirozeného zákona jest všem lidem známo, poněvadž každý ví, že má činiti dobré a nedělati zlé, i když tu a tam neví, co jest v daném případě dobrem a co zlem. Protestantský učenec a právník *prof. dr. Yhering* o tom píše: Podivuhodnějším jest pohyb mravních idejí časem, než pohyb nebeských těles v prostoru, neboť mravní ideje čili (zásady) nezůstávají ušetřeny různých nárazů lidských jako tělesa nebeská, jichž nikdo dotknouti se nemůže, takže nerušeně po vyměřených drahách stále se pohybují; mravní však ideje narážejí na odpor, kamkoli vkročí, poněvadž tvrdohlavost, slabost i náruživost lidská staví se jim kde mohou na odpor. Zůstaly-li tedy mravní ideje čili zákony podnes stejny v platnosti nerušené a síle neodolatelné, jest patrno, že *vyšší moc* drží nad nimi všemohoucí ruku ochrannou, proti níž všecko lidské a časné jest docela malomocným.«

»Rozumím Vám, rozumím,« přerušil naduučitele účetní. »Chcete nyní, jako jste udělal dříve, zakončiti: Poněvadž tedy všickni lidé mají v sobě vždy a všude nezměnitelný zákon mravní, musí býti také jeho původce, musí býti Bůh! Ale toho Vám hned nepřipustím! Mravní zákon, jejž v sobě máme, jest *naším* majetkem: žádný nám ho nedal, vyrostl s námi a pro nás; proto není třeba Pánbíčka, a Vy docela ničeho nedokazujete, když se mravního zákona pro jsoucnost Boží dovoláváte. Za druhé: I kdybych připustiti chtěl, že mravní zákon byl do nás bez nás dán, nemusil bych říci, že jej dal do nás Bůh, nýbrž že jej do nás dali naši vychovatelé, rodiče a kněží: tím zvrátil bych Váš důkaz jsoucnosti Boží, a zdá se mi, že můj výklad by byl docela rozumný.«

»Ovšem, ovšem,« přisvědčoval naduučitel, »ale panu účetnímu bylo by výkladu jeho řádně *dokázati*, a toho nikdy neprovede. Jak? Mravního záko a, že nám nikdo nedal, protože vyrostl v nás a s námi? To je tak pravdivo, jako kdybych tvrdil, že nikdo nedal nám rozumu a vůle, poněvadž vyrostly v nás a s námi. — Vzpomeňte však na začátek našich hovorů a — nebudete toho tvrditi, jelikož jsme si tam dokázali, že vše, cokoli na světě jest, od nejvyšší bytosti jest, následovně že i člověk a všecko, cožkoli v něm jest, od *Boha* jest! Beze Tvůrce nevyložíte původ nižádného tvora, tedy ani ne původ

přirozeného a mravního zákona, jejž člověk v sobě stále nosí a o němž ze skušenosti ví, že si ho sám nedal, ani že si ho jinými lidmi do sebe vnutiti nenechal, ale že jej v sobě má *mimo* svou a jiných vůli, ba i *proti* nim. Tak, milý pane účetní, mluví *naše* skutečné přesvědčení a *Vaše* též. Odkud se v nás tedy vzal mravní, nezměnitelný a nám lidem společný zákon, není-li Boha?«

»Co si člověk dá, také člověk si vezme,« do řeči pustil se stavitel. »Vše, co lidé zbudovali, zase lidé sami zničili, opravili. — Proč tedy nemůže se člověk zbaviti mravního zákona v sobě a proč ho nemůže opraviti a zničiti v jiných? Svět už stojí dost dlouho a lidí bylo na něm statisíce milionů; proč tedy nikdo nezbavil dosud lidstvo obtížného zákona mravního? Proč nikdo nezbavil lidstvo výčitek svědomí, vědomí viny, citu spravedlnosti atd.? Člověk zbaví se časem *rád* všeho, co ho tísní a trýzní: půl údu i celý dá si člověk odebrati, jestliže ho bolí; svědomí však a mravní povinnosti nemůže se člověk trvale zbaviti ani tenkráte, když by si toho nejvíce přál; nemůže se jich zbaviti ani tenkráte, když vše mlčí, žádný trest nehrozí a když snad před soudem i nevinným uznán byl (ačkoli tajně skutečně zlý skutek *spáchal*). Čím to? Kdo v nás takhle mluví? Zákon mravní, jenž tedy není jen *v nás*, nýbrž i *nad* námi a *proti* nám!

»A což můj výklad o rodičích, kněžích a učitelích?« tázal se Holub.

»Je nesprávným a byl už vlastně vyvrácen, když jsem odpovídal na Vaši domněnku, že Boha a náboženství vynalezli zákonodárci, učitelé a kněží. Pane účetní, věřte *sobě*, nevěříte-li naší víře a poznáte brzy, že zákona mravního nikdo z lidí do duše Vám nedal, jelikož povinnosť, kterou v sobě k zákonu mravnímu pociťujete, hlásá Vám zcela jasně, že musíme svědomí a a mravního zákona poslouchati ne k vůli lidem, nýbrž k vůli zákonu mravnímu. Můj důkaz zní tedy krátce takto: Celé lidstvo má v sobě mravní zákon; tento mravní zákon má do sebe takové vlastnosti, že jen bytost nejvyšší, svatá, spravedlivá, vševědoucí, všemohoucí, námi vládnoucí a o nás se starající, mohla jej dáti. Bytost tu zoveme *Bůh: jest* tedy *Bůh.* Jste s tím srozuměn, pane Holube?« končil nadučitel.

»I dejte mi už svatý pokoj,« máchnul rukou tázaný. »Člověk musí žíti! Kdo pak si bude takovými věcmi hlavu lámati? Žijme poctivě a pokud možno spokojeně: ostatní všecky otázky nechejme mimo sebe.«

»Ano! Žijme šťastně, čestně, spokojeně,« — řekl nadučitel, — »ale ne bez Boha, protože ctnost i hřích, spravedlnost, krádež, smilstvo, podvod, pořádek, poctivost, starosti, neštěstí, bezpečnost, pokoj rodin, obcí a celé společnosti bez Boha a Jeho nauky postrádají do nejvyšší míry vlastně podkladu, (trestu, odměny) a životního smyslu. Už starý básník *Horác* poznamenal, že

v kterékoli zemi na Boha zapomněli a Jeho vůle nedbali, brzy v bídný a nešťastný život zde na světě upadli. Vzpomeňme na př. starého Říma. Dokud Římané byli zbožnými, považujíce první ctností a státní povinností zachovávati úctu k božstvu, dotud byli národem mocným, šťastným a dobře spořádaným: jakmile však pozbývali úcty k Bohu a jakmile zanedbávali náboženství, ihned klesali až konečně klesli vysíleni, zničeni a zneuctěni bědně! Jakmile víra a zbožnost mezi námi pominula, zmizela též spravedlnost, tato nejpotřebnější občanská ctnost, na níž byla zbudována naše moc, vyznává jeden jich předák. Vzpomeňme národa francouzského, německého a hlavně českého. Které doby jeho historie jsou nejslavnějšími a nejutěšenějšími — doby nevěry v Boha a náboženských třenic, či úcta k Bohu a jednota ve víře? Nepřinesla veliká revoluce francouzská, založená na nevěře v Boha a odchovaná nevěrou v Boha, nepřinesla národu tomu a celé Evropě potoky krve, rozbořená města, nejistotu majetku, zkázu svobody a cti? Co jsou všecky vychvalované »přednosti« její proti těmto smutným faktům? Nepřináší i nynější nevěra jak národům tak jednotlivcům duševní zkázu, nepokoj srdce, nemravný život, nejistotu rodinných i veřejných řádů? Nerozmílá i nynější nevěra lidskou společnost, blaho státu a přečetné občanské, mravní, lidské i náboženské ctnosti? Neštve i nynější nevěra v Boha a ne-

dbání Jeho svaté vůle národy proti národům, jednotlivce proti jednotlivcům, strany proti stranám? Neruší také nynější nevěra v Boha pokoj srdce, šlechetnost duše, posvátnost krbu manželského, a nerozdmýchává nízkých náruživostí? Vše stojí jako na sopce, jen jediné jiskry zápalné třeba, a celá Evropa, ba celý svět se vší humanitou a osvětou, vědou i pokrokem octne se v ohni a krvi, jejichž konce a následků nelze dohlédnouti. Proto snaží se všichni prozíraví mužové obnoviti v lidstvu víru a jistotu v jsoucnosť Boží, dobře vědouce, že v Bohu hlavní a pravá jest záchrana lidstva. Bůh musí opět státi se osou, kolem níž celé lidstvo se otáčí, šetříc zákonů Jeho přesvatých, jinak nebude líp, ale hůř! Hlásá-li tedy i nerozumný tvor, — kámen, keř, květina, slunce, měsíc, země, nebe, ptactvo, stromy, den i noc, hory i propasti, moře i souše — každý dle svého *jsoucnost Boží*, hlásejme ji také my, tvorové rozumní, zvlaště když nejen mimo sebe, ale i v sobě tolik důkazův a volání pro ni máme. Budiž tedy, pánové, i naším společným vyznáním: Věřím v Boha, otce všemohoucího, stvořitele nebes i země! Tuto víru všude z *přesvědčení* vyznávám, maje pro ni důkazy jasné v sobě i mimo sebe, neboť vše, cokoli vidím a slyším, volá ke mně: *Jest nad tebou Bůh!* A já odpovídám: *Jest, jest Bůh*, — pojďte sloužit Jemu!«

Následky víry a následky nevěry v Boha.

I. Můj pán mne vidí.

Dva dělníci pracovali na poli svého pána; jeden z nich v Boha věřil, druhý nevěřil. Dokud pán k nim podívat se nepřišel, pracovali oba pilně, očekávajíce příchodu jeho a chtíce, aby s nimi nebyl nespokojen. Když po chvíli pán skutečně přišel a práci jich viděl, byl s oběma spokojen, zvláště s nevěrcem, jenž před ním náramně se činil. Pochváliv je tedy dle zásluhy, odešel pán na jiné pole. A tu dělník-nevěrec rozhlédnuv se kolem sebe a vida, že hospodáře nikde není, odhodil motyku a sedl si, řka: »Pán mne nevidí. Nač bych se dřel? Odpočinu si!« — Věřící dělník však mu odpověděl: »*Můj* Pán mne vidí, já zaháleti nesmím!«

»Kde je pán, kde je pán,« tázal se přestrašeně vyskočiv dělník-nevěrec.

»Tam, na nebi svítí jeho vševidoucí oko, dívajíc se na mne,« ukazoval věřící dělník, dívaje se ke slunci.

»Ach, v *toho* já nevěřím,« mrzutě děl nevěrec a lehl si opět!

Ano, Bůh mne vidí! Rci, milý čtenáři, zda nebylo by na světě jinak, kdyby každý člověk toho byl pamětliv, že Bůh jej vidí . . . Zda bylo by třeba, abychom jeden před druhým měli se tak na pozoru, bychom nebyli oklamáni? . . . Zda bylo by třeba tolika přísah a úpisů? . . . Zda bylo

by tolik nářků a soužení v rodinách? Myslím, že by aspoň poloviční ráj byl na světě, kdyby každý člověk častěji si opakoval a uvažoval, co to znamená: Bůh mne vidí . . . Vidí mne soudce můj, pán můj, král můj . . . »S nebe shlédl Hospodin a viděl všecky syny lidské; shlédl na všecky, kteříž bydlí na zemi. Jenž stvořil srdce jednoho každého z nich a rozumí všem skutkům jejich.« (Žalm 32.) »Zdaliž ten, který učinil ucho, nebude slyšeti, aneb kterýž způsobil oko, nepozoruje?« (Žalm 92.) A proto: »Nic není tajného, co by nebylo zjeveno, ani co ukrytého, co by nebylo poznáno a nevyšlo na jevo.« (Luk. 8, 17.) Toho má každý křesťan býti pamětliv a nebude se strachovati, až přijde pán a hospodář jeho . . .

Nezáleží na tom, v co dělník věří, nýbrž jak pracuje?

Rolník Malovaný byl pilným čtenářem svobodomyslných a protikatolických listů: Lidové Noviny z Moravy a Národní listy z Prahy vedle Červánkův a Záře byly mu nejmilejšími. Kněžím nemohl přijíti na jméno a lidí nábožných nenáviděl tak velice, že ve svém domě nechtěl míti ani čeledína, který by byl rád chodil do kostela. A kápl brzo na takového, jak si ho jen přál: nový jeho čeledín nemodlil se, do práce byl však jak oheň, a v neděli, když pán odjel v kočáře do města (Olomouce), hlídal dům a čí-

tával si v hospodářových novinách. Dlouho byl s ním pan Malovaný »docela spokojen«, a s posměchem říkával sousedu Kučeravému: »Co z toho máš, že čeleď do kostela na modlení a k zpovědi posíláš?« — »Povím ti to později,« odbýval ho zbožný soused Kučeravý, »ale možná, že se toho dovíš sám.« A dověděl se ani ne za rok. Čeledín jeho rád totiž nejen se v novinách »vzdělával«, nýbrž i rád a hodně *užíval* a nestačila-li na to služba, pomáhal si k penězům jak mohl a nešetřil při tom pána nikterak. Dlouho bylo vše zastřeno rouškou pánovy důvěry, ale najednou udeřilo a bylo zle. Čeledín totiž ubíral koním obroku mnohdy tak velice, že ovsa ani neochutnali, ač pán kázal přidávati, aby se spravovali. A vedle toho čeledín týral koně a honil nemilosrdně, aby za zády pánovými cizí pole obdělával a obdržené peníze pro sebe si nechal. Nezřídka stávalo se, zvláště po muzice a v pondělí, že Malovaného čeledín, vyjel sice z rána na pole, ale neoral, nýbrž koně na slunci státi nechal a sám v obilí vyspával. Když se probudil, a slunce vysoko na obloze spatřil, zahřešil a vzav pluh do rukou, honil koně do umoření, aby dohonil, co zanedbal. Tak stalo se opět jednou po muzice, a pan Malovaný, jenž náhodou šel se podívat na pole, spatřil, co čeledín tropil. Bylo zle, ale čeledín se nebál a z naučených článků bezbožeckých novin hospodáři statně odpovídal, ba dokonce i vyhrožoval, že

ho dá do novin. Pan Malovaný byl vzteky téměř bez sebe a nevěda již, co by drzému čeledínu vyčetl, takto mu pravil: »Že se Boha nebojíš, nesvědomitý zloději!«

»A proč bych se ho bál? Neučil jste mne tomu? Což nestojí v novinách, které mi kážete čísti, že Boha není, že nebe i peklo vymyslili kněží, že majetek je krádeží? Já se budu dříti a vy budete z mých mozolů týti!« . . . .

. . . »Vždycky jsem Tě prosívala«, vmísila se do hádky hospodyně, »abys takového bezbožce neměl, poněvadž kdo je nevěren Bohu, je též nevěren lidem; ale Ty jsi nechtěl a dával jsi mu čísti, co chtěl, až se Ti odměnil, jak jsi právě viděl a slyšel . . .«

A opět sešli se Malovaný s Kučeravým: »Již ho nemám,« sděloval smutnou zprávu onen tomuto. »Byl to člověk nesvědomitý a ničemný.« »A přece jsi ho tolik chválíval,« připomněl Kučeravý. »Vidíš tedy, že nezáleží jen na tom, jak kdo pracuje, ale i jak věří!«

»Odpust,« řekl Malovaný, »stihl mne zasloužený trest, ale přišel spravedlivě a v čas. I já, můj zlatý, obrátím, poněvadž cítím, že jsem chybil a že by nedostačilo vyhnati z domu bezbožného čeledína a nechati v něm bezbožnějšího hospodáře. Má nevěra i jinak se mi špatně vyplácela: zabředl jsem do dluhů, míval jsem mrzutosti se ženou a známými, užíval jsem hříšně a vedl jsem si bezohledně. Všechny noviny a spolky

liberální pustil jsem už mimo sebe a doufám, že až se vyrovnám s Bohem, vyrovnám se též s lidmi a hlavně se sebou samým. Ó, jak cítím pravdivost našeho přísloví: Bez Boha, bez hlaha!«

»Uznáváš tedy,« tázal se Kučeravý, »že člověk věřící je i v práci docela jiným, svědomitějším a spolehlivějším, než člověk bezbožný a nevěrecký?«

»Uznávám a slibuji, že čeledína bezbožného nikdy více do domu nevezmu, i kdyby za dva dělníky a bezplatně pracovati chtěl.«

Nejlepší Bůh jsou peníze!

Žid Kompeles měl velkoobchod v hlavním zemském městě: továrny však měl mimo město, a tam se též nejvíce zdržoval, maje místo sebe obchodvedoucího žida Hermanna, jemuž též podřídil všecky osoby v městském závodě zaměstnané, většinou křesťanské a dosti bídně placené. Kdykoli majitel velkozávodu do obchodu na prohlídku přijel, vždy mu židáček Hermann všecko v knihách řádně ukazoval a pořád upozorňoval, jak obchod zkvétá. Pan Kompeles byl tím ovšem velice potěšen a zahrnoval přízní i důvěrou obchodvedoucího Hermanna.

Jednou stalo se, že jedna z prodavaček žádala pana Kompelesa, by jí dovolil v neděli a ve svátek choditi na služby Boží, jelikož nyní musí záhy z rána býti v obchodě a nemůže řádně plniti třetího přikázání Božího. Velkoobchodník

podíval se pohrdlivě na dívku, ale věda, že v závodě platné koná služby, dovolil jí o čtvrt hodiny přicházet do obchodu později, v neděli totiž a ve svátek. Při tom však štiplavě poznamenal: »Nejlepší Bůh jsou peníze,« což obchodvedoucí Hermann kývnutím hlavy ihned schvaloval.

»Víš, Hermanne,« pravil obchodník, když dívka se vzdálila, »těmhle óhrlům (hloupým křesťanům), musíme Boha nechati, aby pracovali a obchod nám neokrádali. My, Israel, víme, že nejlepší víra je dobrý obchod a nejlepší Bůh že je plná kasa.«

»Ano, ano, přisvědčoval obchodvedoucí, učiniv, ale jen na okamžik a jakoby sám na sebe, tak významný pohled, že by v něm znalec lidských duší byl vyčetl celý román . . .

Uplynul delší čas . . . Jednoho dne přijel do velkozávodu náhle pan Kompeles v průvodě tchána, a vzav obchodvedoucího Hermanna sebou do města, nechal vychytralého tchána v obchodě několik hodin samotného, vodě zatím nedůvěřivého Hermanna po městě sem a tam, až konečně zašel s ním na oběd do předního hôtelu. Sotva usedli, přiběhl za nimi sluha z krámu a podal Kompelesovi následující lístek:

Herrmann—zloděj! 70000 K. Hned zatknout!

»Pholicajt, pholicajt!« — křičel Kompeles jako na rozumu pomatený, a vrhnuv se na obchodvedoucího, smýkal jím sem a tam. Rozumí se, že vzrušení v celém domě bylo veliké, ale vysvětlilo se, když brzy vrazil tam i Kompelesův tchán a vyložil, kterak se dnes o defraudaci obchodvedovucího přesvědčil, maje ho již dlouho v podezření.

Židáčka Hermanna odvedli strážníci a po nějakém čase byl před porotou. Když vše bylo zjištěno, pozvedl se soudce a tázal se obviněného:

»Proč jste to učinil? Měl jste pěkné příjmy!«

»Protože pan chéf Kompeles říkával: Nejlepší Bůh jsou peníze! I myslil jsem si: Když pan chéf v Boha nevěří a pořád chce jen peníze, nic v obchodě nedělaje, nemusím také já ohlížeti se na Boha a mohu bráti peníze, které óhrlové se mnou vydělávali!«

»I ty darebo! I ty zloději! Zavřít ho, zavřít! Já peníze, já! On ne, on kriminál!« křičel vztekle Kompeles.

»Jak jste si ho vychoval, tak ho máte,« řekl rozvážlivý soudce. »Dostane kriminál. Vy však nedostanete peníze, — utratil je!«

Proč jste ho zabil?

Když jsem v letech osmdesátých studoval ve Vídni, vypravoval mi jednoho dne dp. B. K. episodu ze zajímavého přelíčení, jehož jsem si

byl nepovšimnul . . . Před soudem v N. stál universitní student obviněný z vraždy. Po výslechu a doznání, tázal se soudce:

»Proč jste ho zabil? Uznáváte, že jste vinen?«

»Neuznávám,« odvětil tázaný.

»Proč?«

»Protože není Boha, a hned Vám to dokáži.«

»Nechte toho; nepatří to sem. Zde se jedná o vraždu, a ne o vědeckou otázku, je-li Bůh čili nic« — vysvětloval soudce.

»Náleží to sem a nejvíc to náleží sem, poněvadž kdybych věřil, že Bůh jest, nebyl bych vraždil,« řekl student.

»Ustaňte,« zakřikl ho soudce, »nebo dám vás odvésti a uložím trest, který zasluhujete, urážeje zde Boha.«

»Naši profesoři na vysokých školách učili nás tomu, psali četné spisy proti jsoucnosti Boží, byli za to vyznamenáni, veřejně pro svou učenost v novinách chváleni a berou veliké služné . . .« děl opět student.

»Dosti! Odveďte ho! Přiznal se! Spravedlnosti učiní se zadost,« prohlásil soudce.

Čtenáři, přemýšlej . . .

»Zvláštní« Francouzi a — Bůh!

Na panském zámku bylo mnoho slávy. Pan hrabě slavil jubileum. Sousední panstvo bylo pozváno, četné deputace přišly: hudba hrála,

nejpřednější osobnosti se dostavily a v ustanovený čas šlo se k hostině. Také starý sedlák Zavoral, jenž vedl deputaci četných obcí, byl s několika jinými starosty pozván k tabuli. Po starém zvyku, požehnal se před jídlem a začal pološeptem modliti se *otčenáš*. To pozoroval mladý pán, jenž svým chováním v celé společnosti nejvíce byl nápadným, ač zakřivený nos jeho prozrazoval, že nebyl hraběcího původu. Vzácní hosté říkali mu »bankéř«, a hraběcí služebnictvo si šeptalo: »má všecky šlechtice v kapse!« Po hostině, když hosté utvořili volné skupiny v sále, přistoupil k sedlákům bankéř a řekl:

»Rád bych věděl, kdo se první před jídlem k Bohu modlil,« při čemž hleděl pátravě s jednoho na druhého. Když se žádný neozýval, řekl starý Zavoral:

»Já Vám to povím!«

»Ty?« ušklíbl se bankéř. »V nejučenějších knihách marně jsem po odpovědi pátral, a přítomný pan farář jistě ani sám na otázku mou odpovědi neví.«

»Nechte jen odpověděti Zavorala,« řekl za všeobecného ticha oslovený kněz.

»Kdo tedy první před jídlem se modlil?« opakoval žid.

»Kdo první jedl,« odpověděl sedlák.

»To, tvá odpověď,« smál se bankéř. »Vždyť jsem si myslil, že něco hloupého řekneš!

K smíchu! Já jím, dobře jím a přece se nemodlím. Přede mnou činili totéž jiní a dnes činí vzdělanci všichni bez modlitby. Věru! Nechápu, proč bych se modlil dříve, než jím. Což si to nezaplatím?«

»Nebudete-li se horšit, hned vám to vyložím,« k řeči měl se Zavoral. »Nepřeji vám nic zlého, ale za to ručím, že kdybyste dnes, než se z hostiny vrátíte, o všecko bohatství přišel, takže byste *ničeho* neměl jako váš otec, když před lety do krajiny naší s ranečkem přišel, a kdybyste pak neměl co jísti, čím se odívati a kam hlavy uložiti, ručím, že by jste se modlil, jak Váš otec se modlíval, prose lidí, aby se nad ním pro milosrdenství Boží smilovali. Takovými žebráky jsme však před Bohem vlastně všichni. Co máme, čeho bychom od Něho byli nedostali? A když jsme dostali, proč se chlubíme, jako bychom byli nedostali! Za *dar* Boží máme však prositi a děkovati, čili máme se *modliti!*«

»To bývalo! Dnes už není, aspoň ne u vzdělaných lidí. Znám svět a fajnové pány; nikdo se nemodlí ani po jídle ani před jídlem. To dělají jen sprostí lidé!«

»Nikoliv,« odvětil sedlák. »Já znám také svět i pány a viděl jsem přemnohé, že se před i po jídle vroucně modlili, tak vroucně, že my sedláci mohli bychom z nich vzíti si příklad.«

»Co ty's viděl!« vzkřikl bankéř, jehož odpor sedlákův velice popudil. »Nikde jsi nebyl, nic

jsi nezkusil. Jdi jen do Francouz, do Paříže mezi nóbl společnost a uvidíš, že se před jídlem nikdo nemodlí.«

Po slovech těch odvrátil se bankéř k Zavoralovi zády, dávaje na jevo, že s ním už mluviti nechce. Ale Zavoral se nedal a spustil:

»Na takové Francouze nemusím se chodit dívat ani na Rýn ani do Paříže. Mám takových Francouzů plné stáje: všichni stále jedí a, ač mají čtyři nohy, žádný si neklekne ani se nemodlí . . . .«

»Dobře, Zavorale,« přikyvoval farář., »dobře jste se držel a *tyhle* »Francouze« pěkně vyplatil.«

Poctivá služba čili »Bůh to ví!«

Na policejním úřadě, v oddělení, kde se ohlašují ztracené a nalezené věci, stál před úřadujícím komisařem mladý, pěkně oděný pán, všecek rozrušený, stále do všech kapes sahaje.

»Ne! Dosud nepřihlásil se zde nikdo, že by byl Vaši peněženku našel.«

»Deset tisíc korun pryč!« úpěl mladý muž.

V tom vešla do místnosti venkovská dívka v průvodu strážníka. V ruce její byla veliká obchodní peněženka.

»To je moje, to je moje!« vykřikl mladý pán, a dříve, než mu kdo mohl zabrániti, vrhl se na peněženku, vyrvav ji okamžitě služce z ruky.

»Počkejte, nekřičte,« napomínal úředník, »ať napřed všecko děvče vyloží, a Vy též povězte, co a jak je v peněžence, kdy a kde jste ji ztratil, abych se přesvědčil, je-li skutečně Vaše.«

Všichni poslechli a dívka celá udýchaná vypravovala: »Přicházím z venkova hledat si služby. Doma je u nás veliká bída. Máme chaloupku na spadnutí: kozička nám pošla; matka je churava, bratři jsou malí — já musím jíti vydělávat chleba. Ještě nikdy jsem zde v městě nebyla. Šla jsem, kam mne oči vedly, a tu najednou přede mnou peněženka plná bankovek. Zvedla jsem ji. Nikdo z lidí mne neviděl.«

»Chtěla jste si ji nechati?« zvídal úředník.

»Nikoli!«

»Vždyť pravíte, že Vás nikdo neviděl, když jste peněženku zvedla.«

»Viděl,« odpovědělo děvče.

»Odporujete si,« řekl přísný úředník.

»Neodporuji,« určitě tvrdilo děvče. »Viděl mne *Bůh* vševědoucí, a ten káže věci nalezené vrátit. Proto jsem šla ku strážníkovi a prosila, by mne sem zavedl, abych peníze mohla majiteli vrátit.«

»Jste hodná,« chválil úředník, »a budete-li se vždy tak dobře chovati, Bůh spravedlivý také Vám to i zde na světě odplatí. Za svou poctivost dostanete dle ustanovení zákona tolik desítek, že se můžete ihned domů vrátit, — nechcete-li jít sloužit třeba ke *mně*.«

»Ano, vrátím se domů! Koupím mamince krávu, kozičku, bratrům na šaty, ostatní peníze dám do spořitelny. Až se vrátím, budu u Vás sloužit . . .«

Tak působí v duši lidské *víra v Boha!*

Bez Boha — bez blaha!

Přítel revírník vypravoval mi: Náš bývalý starosta V. byl z těch, kteří myslili, že Boha nepotřebují a že mohou dělat, co se jim líbí. Od několika let nechodíval do kostela, ale pilně do hospody. Dobře jedl, pil, kouřil, karbanil a při tom nic nedělal. Život jeho byl také dle toho: rouhavých, necudných, utrhačných řečí míval plná ústa, jsa stále rozpustilým a nepořádným až hrůza. Jednou pozval si nás několik k sobě. Byla právě neděle a nejstarší dcera jeho vrátila se z pouti, kterou byla vykonala k Dubské Panně Marii (na Moravě u Olomouce). Darem přinesla otci z pouti růženec, jak u nás ve zvyku. Přijal ho, ale když odešla, pověsil jej psovi na krk, řka: Já ho nepotřebuji; říkej na něm ty! Skutek ten dotekl se nás všech pohoršlivě, a starý Špunda řekl starostovi přísně: »To neměl's dělat! Kdo ví, nebude-li ti růženec ještě jednou dobrým!«

»Mně?« s posměchem tázal se starosta. »Já se nemodlím! Však zajíc také v Boha nevěří ani růžence nelouská, a přece daleko uteče.«

Rozešli jsme se. Asi po deseti letech za sychravého večera přijel jsem opět do P., kdež

býval druhdy V. představeným a já revírníkem. A co vidím? Bývalý starosta V. sedí všecek skřehlý, více nahý než oděný, u hromádky silničního kamení a rozbíjí je v malé kousky. Byl vyzáblým a zpustlým — jako tulák.

»Jak,« zvolal jsem, »jste Vy to V . . . le?«

»Ano,« a umím pracovat, co?« odpověděl drze.

»Umíte, ale *daleko* jste skutečně bez Boha doběhl,« řekl jsem lítostně i zlobně. A když na mne se podíval, jako by se tázal, co tím míním, řekl jsem mu:

»Zapomněl jste, co jste kdysi u Vás řekl, zavěsiv růženec psovi na krk?«

»Nezapomněl,« odpověděl hrubě, a praštiv kladivem do kamene, až z něho jiskry vyletěly, stáhl obočí, jakoby chtěl zapuditi chmurné myšlénky, jež v duši jeho vystupovaly. Nemoha se dívati na bídu jeho, dal jsem mu almužnu a tázal jsem se: »Jak jste tak velice schudl?«

»Zaslouženě! Moc jsem užíval; nic jsem nedělal; Boha jsem tupil, lidem se posmíval! O všecko jsem přišel a na starosť nemám než tyto cáry, rozedřené údy, hlad a zimu. Ale, dlouho toho nesnesu. Místo do kamene praštím kladivem do hlavy, a bude! . . . . . «

Odešel jsem přemýšleje o přísloví: *bez Boha — bez blaha!*

Pravá věda se modlí a věří.

Vyskytlo se bohužel také něco lidí učených, kteří Boha ani ze stvoření ani ze Zjevení poznávati a uznávati nechtěli, ba i proti víře mluvili a psali; ale k nevěře nedospěli snad vědou, zkoumáním a přemýšlením, nýbrž tím, že sami Boha opustili, že převráceným žádostem svého srdce se poddali. O tom již na počátku této knížky stala se zmínka. Buď byli žádostivi chvály a slávy tohoto světa (pýcha), anebo některá vášeň tělesná (chlípnost, obžerství) stala se Bohem jejich, nebo i duchovní lenost a neochotnost ve službě Boží víru a náboženství jim zprotivila.

Ostatně lze s potěšením zaznamenati, že nevěřící učenec je dosti vzácnou výminkou a že lidé opravdu vzdělaní v Boha věří a náboženským přesvědčením se netají. V loni právě vydal přírodozpytec Dr. Dennert spis: »Die Religion der Naturforscher« (Náboženství přírodozpytců. Berlín, 1901), v němž ukazuje, že ze 300 přírodozpytců, po jejichž náboženském přesvědčení pátral, bylo jich 242, kteří v Boha věřili; při 38 nebylo zřejmo, jak o náboženství smýšleli a pouze zbývajících 20 bylo k náboženství lhostejno nebo nevěřících, avšak v poslední době pouze 5 bylo jich křesťanství nepřátelských.

A ptáme-li se, kterak možno, že i člověk učený a myslící, víru v Boha ztrácí, poznáme obyčejně příčinu politování hodnou, nedůstojnou.

Někteří hledají chvály tohoto světa. Kterak to? — Svět totiž odměňuje a chválí si ty, kteří jej chtějí zbavit přikázání Božích. Není Boha! řekl »učenec« ten a ten... ach, na to slovo jsme čekali, volá z kalu nepravostí celý svět, — na to jsme čekali: není Boha! — nuže, není také zákona Božího, není přikázání Božích, nikdo nám nesmí brániti, když chceme ukájeti žádosti své; není Boha! nuže, není také soudu, není odplaty, není trestu! V knize Moudrosti čteme, jak bezbožní k sobě hovořívají. Říkají: »Krátký a teskný jest čas života našeho a není občerstvení při konci člověka, a není znám, kdo by se z pekel navrátil. Nebo z ničehož narodili jsme se, a potom zas budeme, jako bychom byli nikdy nebyli: nebo jako dým jest dýchání v chřípích našich a duch jest jiskra z pohnutí srdce našeho: kteráž když zhasne, popel bude tělo naše a duch se rozplyne jako lehký větérek, a život náš pomine jako stopa oblaku a zmizí jako mlha, kteráž rozehnána jest od paprsků slunce a potlačena od horkosti jeho a jméno naše přijde časem v zapomenutí, a nikdo nevzpomene na skutky naše. Pojďtež tedy a požívejme dobrých věcí, kteréž tu jsou, a užívejme tvorstva jako v mladosti rychle. Drahým vínem a mastmi naplňme se: a ať nemine nás květ času. Korunujme se růžemi, prve než zvadnou: nižádná nebuď louka, kteréž by nepřešla bujnost naše.

Žádný z nás nebuď prázden rozpustilosti

naší; všudy pozůstavme znamení veselosti: neboť tenť jest díl náš a ten jest náš los. Utiskněme chudého a nešetřme vdovy, aniž se ostýchejme starce mnohého věku...« (Kniha Moudrosti kap. 2.) Tak a podobně mluvili a mluví dosud bezbožní, ale jedna myšlénka jako hořký peluněk padá do poháru jejich rozkoší hříšných, myšlénka: *Jest* Bůh, *jest* Soudce skutků našich! Co by za to dali boháči, kteří nespravedlivé jmění nahromadili a tyjí z krve a mozolů lidí utiskovaných, co by za to dali, kdyby jim někdo dokázal (dokázal — pravím, a ne jen snad namluvil marným chlácholením), kdyby jim někdo dokázal, že není Boha! Což divu, že čekají na každé slovo, které nějaký učenec (obyčejně učenec pochybné ceny) vysloví, aby lidem oznámil, že Boha nebo duše dosud nenašel. Popírač božství Kristova, Renan stal se boháčem a slávou světa byl zrovna zasypán, protože psal a tak psal, čeho a jak si svět v bezbožnosti své přál. Co by za to dal člověk, jenž svědomí své obtížil těžkou vinou, co by za to dal, kdyby mu někdo dokázal, že není Boha! Co by za to dal zpustlík, jenž dívku o nevinnost připraviv a oklamav, ubohou opustil, v zoufalství a často v předčasný hrob uvrhl, co by za to dal, kdyby mu někdo dokázal, že není Boha... Co by za to dal cizoložník, jenž buď sám věrnost, kterou přísahal, porušil, anebo posvátnost cizího manželství nohama pošlapal, co by za to dal, kdyby mu někdo dokázal, že

není Boha. Ano, nepřehledné zástupy nešťastníků, kteří nemají síly ani chuti napraviti svých chyb a pokání činiti, čekají s dychtivostí po dnes *marně* na přesvědčivý důkaz, že není Boha . . .

Kdož by se divil, že tedy učenci někteří, aby sebe oklamali, anebo aby jiných potěšili a chválu světskou neb odměnu za to získali, tak se zapomněli, že spisy nevěrecké vydávali, Boha popírali, Krista potupili, náboženství hanobili, kněze pomluvami, a posměchem pronásledovali . .

A přece dosud nepodařilo se nikomu z nich dokázati, že Boha není, a marné jsou naděje bezbožných, že se to kdy stane. Hromady knih napsány proti víře, a přece víra v Boha lidstvu dosud nevyrvána a vyrvána nebude . . . Kterak to možno? Protože všecko, co se proti Bohu a proti víře píše a mluví, je lež a klam.

Jenom jediný jedinký *důkaz*, že není Boha, podejte, tak voláme k nevěrcům, jen *jediný* důkaz uveďte a víru v Boha na věky zničíte, ale klamem nikdy pravdy neudoláte! Veliký klam ovládal lidstvo po mnohá století, mínění totiž, že země stojí a slunce se otáčí kolem země. Jakmile však jediný člověk jediný jenom podal nezvratný důkaz, že je to klam, ustoupil klam a přijata pravda. Z toho jde, že v hromadách nevěreckých knih není ani jedinkého *pravého* důkazu, jímž by víra v Boha mohla býti vyvrácena. Kdyby tam byl, zlatými písmenami dali by jej nevěreětí lidé napsati a na veřejných místech vystaviti

s radostí, že největší klam a blud, do něhož lidstvo upadlo, byl poznán, byl vyvrácen, byl odsouzen a zavržen. Takového důkazu nevěrci dosud nemají a míti nebudou, a přece lehkomyslnost lidská tak často víry v Boha se zříká a náboženstvím, službou Boží a ctností pohrdá.

Naproti tomu, kolik je důkazů, jež jsoucnost Boží potvrzují a jimž člověk zdravého rozumu nemůže odporovati! Již v tomto spisku ukázáno, že Boha poznáváme z věcí stvořených a z pořádku světového, a další důkazy jiné ještě podány byly. Jenom na to chceme ještě upozorniti, že právě nejlepší, největší a nejšlechetnější učenci víru v Boha veřejně vyznávali a náboženské povinnosti vždy věrně plnili. Aspoň některé z nich uvedeme.*)

Největším učencem právě uplynulého (19.) století byl Ludvík *Pasteur* (1822—1895). Pasteur nazýván docela »největším dobrodincem lidstva«. Nejen že objevil příčiny hlavně nakažlivých nemocí, nýbrž ukázal i způsob i prostředky, jimiž některé nemoci (na př. vzteklina) léčiti se dají. A tento učenec žil a umíral jako zbožný křesťan.

O jeho smrti přinesly noviny dojemnou zprávu: »Poněvadž nemohl v nemoci pro slabost docházeti do chrámu Páně v Garchesu, přijímal Pasteur denně návštěvy kněze Bonlangina, svého

*) Hlavně dle spisu »Vědy přírodní a bible« od Fil. Heuslera.

věrného přítele a zpovědníka. Když však mimo nadání poslední chvíle učencova se blížila, pospíšil kněz Richard k němu s Velebnou Svátostí. Spatřiv kněze přicházejícího s Nejsv. Svátostí, sepjal Pasteur ruce a modlil se již sotva slyšitelně, dával však hlavou i očima na jevo, že se s knězem modlí. Všichni přítomní byli jeho zbožností dojati.« (Poklad věřících, r. I.) Jaký to rozdíl mezi mužem slavným, který přírodu do podrobna zkoumal a tak důkladně poznával, jaký to rozdíl mezi ním a mnohým nevzdělancem, jenž Bohem pohrdá a z náboženství posměch si činí.

František *Palacký* (1798—1876), z učenců českých muž nejvíce vynikající, mnoho o Bohu a poměru člověka k Bohu přemýšlel a také víru v Boha si zachoval a bez ostychu, bez bázně víru svou vyznával. Prof. Kalousek praví o něm: »Nevěrecké popírání Boha a filosofický materialismus měl Palacký vždy v ošklivosti; náuky takové odmítal vždy slovy nejostřejšími, jakéž v jeho spisech vůbec se najdou. Francouzský materialismus (hmotářství, jež popírá Boha i duši) poznal ze spisu Holbachova,« Système de la nature« již ve 20. roce svého věku; jakž ve vlastním životopise vypravuje, čtení tohoto spisu utvrdilo jej v přesvědčení zrovna opačném, než jaké se v něm hlásá. »Vida já zajisté,« dí Palacký, »na jakých lichých a slabých základech celá tato soustava spolehla, tím ochotněji a moc-

něji postavil jsem se na pevnou skálu náboženství, naděje a víry.« (K tomu přesvědčení došel by každý, kdo by spisy nevěrecké četl — s rozumem! P. r.) O deset let později nazval materialismus soustavou jak škodlivou tak spozdilou. »Obcovav (píše dále prof. Kalousek) s Palackým v posledních jedenácti letech jeho života, pamatuji se, že vždy přicházel do opravdového rozhorlení, kdykoli se mu nahodilo mluviti o pokusích, aby původ člověka odvozován byl z opice, duch vykládán jakožto úkon hmoty, myšlénky jakožto účinky fosforu mozku. Palacký nevěru zavrhoval, a víru požadoval; víru nazýval darem Božím.« (Památník. str. 189.)

Joachim *Barrande* (1799—1883), slavný geolog (zemězpytec) a badatel o českém útvaru silurském, vynikal nejen učeností, ale i opravdovou zbožností. Do Čech přišel (1831) z Francie s vypuzenou rodinou královskou a věnoval se zkoumání českých skal ve středních Čechách. Spis jeho způsobil podiv učenců světových. Barrande mnohými důvody vyvracel učení Darwinovo. O jeho zbožnosti vypravuje přírodnický časopis »Vesmír« toto: »Barrande byl velmi zbožné mysli. V neděli a ve svátek chodil pravidelně o 11. hodině do kostela na mši svatou. Na sv. Jana Nep. dával okrašlovati sošku tohoto světce, která stojí na dvoře nade stříškou pro vozy určenou, květinami a stuhami, a po celý oktáv rozsvěcovati tam světla.«

Alexandr *Volta* (1745—1827), znamenitý přírodozpytec a vynálezce několika přístrojů elektrických, víru v Boha zřejmě vyznával a náboženské povinnosti věrně plnil. Často v chrámu Páně, kde zbožně se choval, ukazovali jej rodiče dětem svým se slovy: To je slavný Dr. Volta! V dopise, jehož si vyžádal přítel jeho Ciceri, pro jistého nemocného nevěrce, píše Volta mimo jiné takto: »Svaté náboženství katolické vždy jsem pokládal za jedině pravé a neomylné, a nepřestávám Bohu děkovati, že mi takovou víru dal, v níž živ býti, umříti a života věčného dosáhnouti doufám.«

Také mezi hvězdáři právě nejslavnější víru v Boha veřejně vyznávali. Aspoň některé z nich uvádíme:

Mikuláš *Koperník* (1473—1543) hlásal nejen nové správné učení o soustavě sluneční, ale také pevnou víru v Stvořitele všemohoucího. Spis svůj o hvězdářství věnoval tehdejšímu papeži Pavlu III. a na hrob si kázal napsati tato slova: »Za milost, jíž dostalo se Pavlu, nežádám, o Bože, aniž prosím za odpuštění, jehož Jsi Petru udělil: ale za to Tebe prosím a vroucně žádám, abys milostiv mi býti ráčil jako lotru na dřevě kříže.«

Izák *Newton* (1643—1727), hvězdář, přírodozpytec a myslitel velmi známý byl velmi zbožným a víru v Boha hájil, bylo-li třeba. Když kdosi v jeho přítomnosti mluvil posměšně o kře-

sťanském náboženství a neuctivě vyslovoval se o věcech Božských, odbyl jej Newton slovy: »Tyto věci jsem studoval já, Vy nikoli, — proto mlčte!«

Jan *Kepler* (1571—1630), rovněž slavný hvězdář, zakončuje spis jeden těmito slovy: »Nyní nezbývá mi, leč oči a ruce pozdvihnouti vzhůru k nebesům a pokorně a zbožně kořiti se Otci všeho světla. Ó Stvořiteli a Pane náš, který světlem přírody vzbuzuješ v nás touhu po světle milosti, abys nás tímto přivedl ku světlu slávy: díky Tobě vzdávám, že jsi mi tak veliké radosti popřál svým tvorstvem, kdy jsem udiven a plesaje pohlížel na ně, jak vyšlo z rukou Tvých. Hle, tuto jsem ukončil dílo svého povolání, objevil jsem lidstvu slávu skutků Tvých. Mysl má byla plna snahy dobré; je-li však přece něco v díle mém, co by Tebe bylo nedůstojno, nauč mne, abych poopravil. Popřej mi konečně také té milosti, aby toto dílo přítomné ku Tvé cti a slávě bylo a ke spáse duší a nikdy v ničem nebylo na škodu.«

Leonhard *Euler* (1707—1783) z nejslavnějších matematiků (počtářů) všech věků, neváhal na obranu náboženství napsati spis »Obrana Zjevení Božího proti námitkám svobodomyslníků«, v němž vyvrací námitky proti Písmu svatému.

Ondřej M. *Ampère* (1775—1836) výtečný matematik a přírodozpytec, měl pevné přesvědčení náboženské — vypravujeť o něm rovněž

učený Arago — »když Ampère r. 1836 na smrt jsa nemocen ležel a jeho přítel chtěl mu přečísti kterési místo ze zlaté knížky Tomáše Kempenského »O následování Krista«, pravil Ampère, že zná tu knihu nazpamět. To byla jeho poslední slova.

Hvězdář Jan Jindř. *Mädler* (1794—1874) praví ve knize o hvězdářství toto: »Nebesa vypravují slávu Boží, praví žalmista, a proto učení o hvězdách nechť přivádí nás k poznání Boha; zkoumá zajisté pravdy, jež nás obeznamují s Jeho velikými díly a vyvozuje zákony, jež Bůh přírodě předepsal. Tak je zákon přírodní a zákon Božský jedním a tímtéž, a tak vypravujeme slávu Boží, uvádějíce lidem na oči jeho řízení a působení, jak se jeví v těchto zákonech. Poznávání Boha a poznávávání pravdy jest jedno a totéž.«

Angelo *Secchi* (1818—1878) profesor astronomie a ředitel hvězdářství v Římě, byl členem řádu Tovaryšstva Ježíšova, — a požíval jako učenec jména světového.

Heřman *Masius* (1818—1893), profesor v Lipsku, uvádí ve svém spise krásná slova Tomáše ze Štítného, jenž praví: »Svět tento jest jako obecné všem knihy jakés, ježto jsou psány Boží rukou, totiž mocí a moudrostí Boží; a každé stvoření zvlášť jest jako slovce těch knih, ježto jsou k ukázání moci jeho a moudrosti.« A dále píše (Masius): »Když tedy přírodní vědy celý

obor všehomíra — od prášku u našich nohou až do světů nad naší hlavou — zkoumají, kterak by neměly všude nacházeti zázračné stopy moci Božské a s výšin i ze hlubin slyšeti ozvuk onoho velebného zpěvu z oblastí nebeských, který kdysi zazníval duší Davida krále, že zvolal: »Nebesa vypravují slávu Boží a obloha nebeská zvěstuje díla rukou jeho.«

Velikou řadu výroků lidí nejslavnějších, kteří víru v Boha slavně vyznali, mohli bychom ještě uvésti. Slyšme však jen ještě slova *Jana Amosa Komenského*, jejž sice mnohý svobodomyslník i nevěrec ústy chválí, ale jeho víře v Boha se posmívá. Komenský praví v poslední kapitole svého spisu »Labyrint a ráj srdce«: »Požehnaný jsi, Hospodine, Bože můj, zvelebování a vyvyšování věčného hodný, a požehnané jméno slávy Tvé, důstojné a veleslavné na věky věkův. Oslavujtež Tebe andělé Tvoji, a všichni svatí Tvoji chválu Tvou vypravujte. Nebo veliký Jsi v moci, a moudrost Tvá nevyzpytatelná, a milosrdenství Tvé nade všecky skutky Tvé. Oslavovati Tě budu, Hospodine, dokud jsem živ a jménu Tvému svatému zpívati. Běda dušem nesmyslným, kteréž od Tebe odcházejíce, že pokoje najíti moci budou se domnívají, ježto ho kromě Tebe ani nebe, ani země, ani propast nemá, protože v Tobě samém jest odpočinutí věčné. Nebe i země od Tebe jsou, a dobré jsou a krásné jsou a žádostivé jsou, protože od Tebe jsou; avšak ani tak dobré, ani

tak krásné, ani tak žádostivé nejsou jako Ty, učinitel jejich; protož duše potěšení hledající, naplniti a nasytiti nemohou. Ty jsi, Pane, plnost plností; srdce naše neuspokojené jest, dokud se koli neustanoví v Tobě. Pozdě jsem si Tě zamiloval, o kráso věčná, protože jsem Tě pozdě poznal. Neskrývej se již srdci mému, kráso nejkrásnější. Zdržuj mne Pane, veď mne, nes mne, abych od Tebe nebloudil a neklesal! dejž, ať Tě miluji milováním věčným, a nemiluji vedle Tebe věci žádné, leč pro Tebe a v Tobě o lásko neskonalá. Teď jsem, Tvůj jsem; Tvůj jsem vlastní, Tvůj jsem věčně. Odříkám se nebe i země, jen ať Tebe mám; Sebe mi jen neodpírej, dosti mám, na věky věkův neproměnně dosti mám na Tobě samém. Duch Tvůj dobrý spravuj mne jen a veď mezi osidly světa jako po rovné zemi a milosrdenství Tvé zprovázej mne na cestách mých skrze tyto tesklivé temnosti světa až k věčnému světlu! Amen.«

STANOVY
TISKOVÉ LIGY v Praze.

O účelu a prostředcích.

§ 1. Tisková liga jest spolek politický a jejím účelem jest slovem i tiskem hájiti katolické náboženství a osobní čest katolických osob i spolků a korporací, šířiti vědomosti o kulturní činnosti církve.

§ 2. Prostředky k tomu jsou: členské vklady, dary a odkazy; přehlížeti časopisy, knihy a brožury a odrážeti jejich útoky na katolické náboženství a osoby katolické, spolky a korporace; upozorniti písemně napadené fysické osoby, aby se bránily a zjednati nemajetným právního zástupce; podávati zemským a říšským katolickým poslancům vhodný material na obranu církve, katolického náboženství a katolických osob a pořádati přednášky v kterémkoliv městě království Českého.

O údech:

§ 3. Členem Tiskové ligy může býti každý zletilý, dobrý katolík, požívající práv občanských. Cizozemci, ženské a nezletilí za členy spolku přijati býti nesmějí.

Členové jsou:

a) zakládající, kteří se zaváží složiti v ročních lhůtách po 10 K v deseti letech dohromady 100 K. Chudší členové mohou spláceti ročně po 4 K, svolí-li k tomu výbor.

b) činní, kdož chtějí účelům spolku věrně sloužiti.

c) přispívající, kdož chtějí zájmy spolku hmotně podporovati. Činní a přispívající členové platí ročně 2 K.

d) čestní, které k návrhu výboru volí valná hromada.

Pobožnost křížové cesty.

Upravil farář **Vlastimil Hálek.**

Schválena nejd. kníž. arcib. Ordinariatem pražským. Vyšla před loňskou dobou postní nákladem družstva Vlasť a prodává se po 20 h; pp. knihkupci obdrží 25 proc. provise a překupníci, kteří odeberou nejméně 25 ex. najednou, obdrží ji po 14 hal.

Objednávky přijímá: administrace družstva Vlasť v Praze, čp. 570-II.

MILÁČEK PÁNĚ.

Ctitelům nejsvětější Svátosti oltářní

kytici tuto uvil

ThDr. Karel L. Řehák.

Se schválením nejdůst. kníž. arcib. konsistoře v Praze.

Doufáme, že všem duším, po dokonalosti křesťanské toužícím a Spasitele ve Svatostánku milujícím, vložíme přemilý dárek do rukou!

Cena brožírované K 1·20, s červenou ořízkou K 1·40, se zlatou ořízkou K 1·60.

Laskavé nabídky přijímá

administrace družstva Vlasť v Praze čp. 570-II.

Praktické tabulky do kostela.

a) o zákazu plivání, nalepené na tuhém papíru po 16 hal.,

b) o zachování ticha na kůru po 12 h.

c) přes kázaní račte dvéře zavírat po 12 h

zasílá

administrace družstva Vlasť, Praha, čp. 570-II.

Své přátele

jakož i veškeru veřejnost upozorňujeme na svoji vlastní, vkusně zařízenou a veškerým požadavkům vyhovující

knihtiskárnu.

Táž opatřena jsouc moderními písmy a stroji, vyřizuje všecky práce do oboru knihtiskařského spadající **vkusně, levně a rychle.** Tiskne zejména: samostatná díla, básně, časopisy, brožury, hudební publikace, obchodní tiskopisy, účty, cenníky, doporučenky obchodů a živností, jídelní lístky pro hostince, navštívenky, snubní a svatební oznámení, listy úmrtní, primiční oznámení a obrázky atd. — Každé sebe menší knihtiskařské zakázce věnuje vždy pečlivou pozornost

družstvo Vlasť v Praze, Žitná ul. čp. 570-II.

Časopisy družstva Vlasť:

„Vlasť“, vědecko-poučný list, vychází 12krát do roka. Stojí 10 K. Redaktor *Tomáš Škrdle.*

„Vychovatel“, časopis paedagogický s přílohami pro učitele a katechety, vychází ročně 24krát a stojí 6 K. Redaktor Dr. *Rudolf Horský.*

„Naše Listy“, orgán křesťansko-socialní, týdenník. Stojí 4 K. Redaktor *T. J. Jiroušek.*

„Sborník Historického kroužku“, čtvrtletník. Stojí 5 K. Redaktor Dr. *M. Kovář.*

„Hlasy Svatováclavské“, brožurkový časopis. Stojí 40 h. Redaktor *Vlastimil Hálek.*

„Vzdělávací četba katolické mládeže“, brožur. časopis. Stojí 40 h. Rediguje *Fr. Jelínek.*

Všecky tyto časopisy možno předplatiti buď společně nebo jednotlivě v administraci družstva Vlasť, Praha, čp. 570-II.